

SLOVENŠČINA na DLANI

1

Natalija ULČNIK
UREDNIKA

Univerzitetna založba
Univerze v Mariboru

Filozofska fakulteta

SLOVENŠČINA NA DLANI 1

Urednica
izr. prof. dr. Natalija Ulčnik

Junij 2018

- Naslov** Slovenščina na dlani 1
- Urednica** izr. prof. dr. Natalija Ulčnik
(Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta)
- Avtorice in avtorji** asist. dr. Kaja Dobrovoljc, red. prof. dr. Dragica Haramija, red. prof. dr. Vida Jesenšek, red. prof. dr. Mihaela Koletnik, asist. dr. Iztok Kosem, izr. prof. dr. Mira Krajnc Ivič, asist. Sandi Majninger, asist. dr. Matej Meterc, doc. dr. Gjoko Nikolovski, doc. dr. Simona Pulko, izr. prof. dr. Polonca Šek Mertük, izr. prof. dr. Natalija Ulčnik, izr. prof. dr. Alenka Valh Lopert, izr. prof. dr. Darinka Verdonik, asist. dr. Ines Voršič, izr. prof. dr. Melita Zemljak Jontes
- Recenzija** red. prof. dr. Irena Stramljič Breznik
(Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta)
- red. prof. dr. Metka Kordigel Aberšek
(Univerza v Mariboru, Pedagoška fakulteta)
- Jezikovni pregled** izr. prof. dr. Natalija Ulčnik
(Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta)
- asist. dr. Ines Voršič
(Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Pedagoška fakulteta)
- Prevod povzetka** izr. prof. dr. Natalia Kaloh Vid
(Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta)
- Tehnični urednik** Jan Perša (Univerzitetna založba Univerze v Mariboru)
- Oblikovanje ovitka** Jan Perša (Univerzitetna založba Univerze v Mariboru)
- Grafične priloge** avtorice in avtorji prispevkov

Izdajatelj

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta
Koroška cesta 160, 2000 Maribor, Slovenija
<http://www.ff.um.si>, ff@um.si

Založnik

Univerzitetna založba Univerze v Mariboru
Slomškov trg 15, 2000 Maribor, Slovenija
<http://press.um.si>, zalozba@um.si

- Izdaja** prva izdaja
- Vrsta publikacije** e-publikacija

Dostopno na <http://press.um.si/index.php/ump/catalog/book/341>

Izid Maribor, junij 2018

© **Univerzitetna založba Univerze v Mariboru**

Vse pravice pridržane. Brez pisnega dovoljenja založnika je prepovedano reproduciranje, distribuiranje, predelava ali druga uporaba tega dela ali njegovih delov v kakršnemkoli obsegu ali postopku, vključno s fotokopiranjem, tiskanjem ali shranjevanjem v elektronski obliki.

Projekt *Slovenščina na dlani* sofinancirata Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije in Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada. Projekt poteka na Univerzi v Mariboru v sodelovanju Filozofske fakultete, Fakultete za elektrotehniko, računalništvo in informatiko ter Pedagoške fakultete. Sodeluje 14 vzgojno-izobraževalnih zavodov iz vzhodne in zahodne kohezijske regije (Gimnazija Franca Miklošiča Ljutomer, Gimnazija Ormož, Prva gimnazija Maribor, OŠ Pesnica pri Mariboru, Šolski center Rogaška Slatina, OŠ Primoža Trubarja Laško, OŠ Sava Kladnika Sevnica, Šolski center Postojna, Gimnazija Tolmin, OŠ Danila Lokarja Ajdovščina, OŠ Naklo, OŠ Draga Bajca Vipava, Zavod sv. Frančiška Saleškega, OE Gimnazija Želimlje, OŠ Vižmarje - Brod Ljubljana).

Publikacija je izšla v okviru projekta *Slovenščina na dlani* (JR-ESS-PROŽNE OBLIKE UČENJA). Naložbo sofinancirata Republika Slovenija in Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Univerzitetna knjižnica Maribor

811.163.6:37.016(082) (0.034.2)

SLOVENŠČINA na dlani 1 [Elektronski vir] / urednica
Natalija Ulčnik ; [avtorice in avtorji Kaja Dobrovoljc ... [et
al.] ; prevod povzetka Natalia Kaloh Vid]. - 1. izd. - El.
knjiga. - Maribor : Univerzitetna založba Univerze, 2018

Način dostopa (URL):

<http://press.um.si/index.php/ump/catalog/book/341>

ISBN 978-961-286-164-3 (pdf)

doi: 10.18690/978-961-286-164-3

1. Dobrovoljc, Kaja 2. Ulčnik, Natalija

COBISS.SI-ID 94682369

ISBN 978-961-286-164-3 (PDF)
978-961-286-165-0 (tiskana izdaja)

DOI <https://doi.org/10.18690/978-961-286-164-3>

Cena brezplačni izvod

Odgovorna oseba založnika red. prof. dr. Žan Jan Oplotnik, prorektor Univerze v Mariboru

Slovenščina na dlani 1

NATALIJA ULČNIK

Povzetek Monografija je nastala v okviru projekta *Slovenščina na dlani*, pri katerem pripravljamo interaktivno učno e-okolje za slovenščino, ki se bo primarno uporabljalo na osnovnih in srednjih šolah, po zaključenem projektu pa bo prosto dostopno tudi širši javnosti. Projekt združuje strokovnjakinje in strokovnjake z različnih področij (slovenistika, jezikoslovje, didaktika, jezikovne tehnologije, programiranje), tesno sodelovanje pa smo razvili tudi z učiteljicami in učitelji slovenščine ter učenkami in učenci oz. dijakinjami in dijaki iz 14 vzgojno-izobraževalnih zavodov iz vse Slovenije. Spodbujamo jih k aktivni vlogi pri zasnovi e-okolja, zanje pa pripravljamo tudi izobraževanja. V sklop slednjega sodi ta monografija, ki ponuja strokovne novosti in odgovore na zanimiva vprašanja, npr. katere so naše priljubljene besede, kako nastajajo nove besede, zakaj je pomembno, da se učimo o frazemih in pregovorih, kako lahko obravnavamo besedilo, zakaj je pomembna bralna pismenost, kako lahko pridemo do znanja, kateri tipi nalog se pojavljajo v e-gradivih, kako nastane besedilni korpus, kakšna je funkcija programerja pri pripravi e-okolja. Prinaša tudi informacije o projektnih aktivnostih in odzivih na prve rezultate našega dela. Monografija z nakazanim številčenjem v naslovu napoveduje nadaljevanje tako zastavljenega dela in obenem izraža željo po preraščanju v publikacijo, v kateri bi strokovne prispevke objavljali tudi strokovnjakinje in strokovnjaki iz prakse.

Ključne besede: • jezikovna raba • leksikologija • frazeologija • paremiologija • besedilne vrste • bralna pismenost • učne metode • tipologija nalog • besedilni korpus • e-gradivo • učenje slovenščine •

NASLOV UREDNICE: dr. Natalija Ulčnik, izredna profesorica, Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Koroška cesta 160, 2000 Maribor, Slovenija, e-pošta: natalija.ulcnik@um.si.

DOI <https://doi.org/10.18690/978-961-286-164-3>
© 2018 Univerzitetna založba Univerze v Mariboru
Dostopno na: <http://press.um.si>.

ISBN 978-961-286-164-3

Slovene in the palm of your hand 1

NATALIJA ULČNIK

Abstract The monograph was prepared as a part of the project *Slovenščina na dlani (Slovene in the palm of your hand)*, which focuses on preparing an interactive learning e-environment for the Slovene language, which will primarily be used in primary and secondary schools. After completion of the project, it will be freely accessible to the public. The project brings together experts of both genders from various fields (Slovene studies, linguistics, didactics, language technology, computer programming). We also developed close cooperation with Slovene teachers, pupils and students from fourteen educational institutions from all over Slovenia. We encouraged them to play an active role in designing the e-environment. We also prepared educational activities for them, which we have presented in this monograph. It offers professional novelties and answers interesting questions such as what our favourite words are, how new words are coined, why it is important to learn about phrases and proverbs, how to deal with the text, why reading literacy is important, how to get access to knowledge, which types of tasks appear in e-materials, how the textual corpus is formed and what the function of the programmer is in the preparation of the e-environment. It also provides information on project activities and responses to the early results of our work. The monograph assumes the continuation of this work. We hope that it will become a publication in which both experts and practitioners will publish their own professional contributions.

Keyword: • language use • lexicology • phraseology • paremiology • textual types • reading literacy • learning methods • typology of tasks • textual corpus • e-material • learning Slovene •

CORRESPONDENCE ADDRESS: Natalija Ulčnik, Ph.D., Associate Professor, University of Maribor, Faculty of Arts, Koroška cesta 160, 2000 Maribor, Slovenia, e-mail: natalija.ulcnik@um.si.

DOI <https://doi.org/10.18690/978-961-286-164-3>

ISBN 978-961-286-164-3

© 2018 University of Maribor Press

Available at: <http://press.um.si>.

Kazalo

	STRAN
OD BESEDE DO BESEDILA	1
Katere besede najraje govorimo Darinka Verdonik	3
O jezikastičnem jezik(ov)anju Ines Voršič	7
Si moj pravi ali lažni prijatelj Gjoko Nikolovski	13
Zakaj in čemu frazeologija pri pouku materinščine Vida Jesenšek	21
O pregovorih in njihovem raziskovanju Matej Meterc	25
Začnimo slovenščino Natalija Ulčnik	29
Na kratko o besedilnih vrstah Mira Krajnc Ivič	35
OD BRANJA DO ZNANJA	41
Zakaj je bralna pismenost pomembna Dragica Haramija	43
Po inovativni poti do znanja Simona Pulko in Melita Zemljak Jontes	49
Tipologija nalog v aktualnih e-okoljih za slovenščino v OŠ Mihaela Koletnik in Alenka Valh Lopert	55
Kako nastajajo korpusi Kaja Dobrovoljc	61
Kdo ali kaj je BERTA Mira Krajnc Ivič	65
Priprava učnega e-okolja – programerski vidik Sandi Majninger	73

OD ZASNOVE DO PRVIH REZULTATOV	79
Računalniška opremljenost sodelujočih šol in raba e-gradiv pri pouku slovenščine Polonca Šek Mertük	81
Idejna zasnova učnega e-okolja Slovenščina na dlani Iztok Kosem	85
Prvi odzivi učiteljic in učiteljev Ines Voršič	89
Natečaj kot oblika projektnega sodelovanja z osnovno- in srednješolci Natalija Ulčnik	93

OD BESEDE DO BESEDILA

Katere besede najraje govorimo

DARINKA VERDONIK

Povzetek Govorjena raba jezika je v primerjavi s pisno slabo raziskana, kadar je, pa se vedno znova kažejo velike razlike. Te ne izvirajo samo iz različnih kanalov, ampak iz tega, da nekatere komunikacijske potrebe raje zadovoljujemo skozi govorjeno, druge skozi pisno komunikacijo. To vpliva na razlike na vseh jezikovnih ravneh. Tukaj predstavimo samo leksikalno.

Ključne besede: • govor • besedje • pogovorni izrazi • vsakdanji jezik • korpus •

NASLOV AVTORICE: dr. Darinka Verdonik, izredna profesorica, Univerza v Mariboru, Fakulteta za elektrotehniko, računalništvo in informatiko, Inštitut za elektroniko in telekomunikacije, Koroška cesta 46, 2000 Maribor, Slovenija, e-pošta: darinka.verdonik@um.si.

DOI <https://doi.org/10.18690/978-961-286-164-3.1>

ISBN 978-961-286-164-3

© 2018 Univerzitetna založba Univerze v Mariboru

Dostopno na: <http://press.um.si>.

Uvod

Čeprav smo skozi šolanje navajeni, da večino pozornosti pri učenju jezika namenjamo pisni rabi, pa je govorjena raba tista, ki je najbolj pogosta in razširjena ter pomembno vpliva na to, kako se jezik oblikuje in spreminja. Vendar pa je hkrati govorjena raba tista, ki se je učimo spontano, naravno, brez posebnega napora. Pisna raba, nasprotno, zahteva veliko učenja, vaje in truda skozi celotno obdobje šolanja in še čez.

Jezikoslovne raziskave že zadnjih sto let dokazujejo pomembne razlike med govorjeno in pisno rabo (Akinnaso 1982). V tem prispevku bomo predstavili, katere besede v slovenskem jeziku so tipično rabljene pri govorjenju, kar pomeni, da jih bistveno redkeje uporabimo, kadar pišemo. Rezultati so bili pridobljeni s primerjavo besedja v referenčnem pisnem korpusu Gigafida in referenčnem govornem korpusu GOS. Kot boste videli, nas marsikje presenetijo. Kot vedno nas tudi tukaj kvantitativna analiza podatkov poduča, da smo ljudje zelo subjektivni in nezanesljivi opazovalci svojega obnašanja. In ker je zavedanje svoje lastne govorice ključen korak na poti spoznavanja samega sebe, jo je vsaj včasih treba reflektirati tudi skozi nepristransko ogledalo.

Katere so najbolj tipične besede, ki jih uporabljamo v govoru?

Neverbalni elementi: *eee, eem, mmm, aaa, nnn.*

Pogosto so označeni kot označevalci vrzeli, lahko pa jim pripišemo tudi pomembne metadiskurzne vloge (npr. pri menjavanju vlog).

Diskurzni izrazi: *mhm, aha, aja, veš/veste, okej, v bistvu, glej/te, pogledjte, zdaj, mislim, vidiš/te, v redu, nič, dobro, jah.*

Zanje je značilno, da ne prispevajo k vsebini, ampak imajo vloge, kot so vzpostavljanje povezave z vsebino predhodnega ali/in prihodnjega diskurza, pomagajo vzpostavljati in vzdrževati odnos med sogovornikoma/i, izražajo odnos/držo govorca do propozicijske vsebine oz. pomagajo organizirati potek diskurza (menjavanje vlog, menjavanje tem, zaključevanje pogovora).

Slogovno zaznamovano besedje:

- *ful, glih, fajn, evo, pizda, cajt, izgledati, okej, kao, probati, ajde, valjda, ziher, ratati, pasati, kul, ovi, fora, zrihtati, fejst, mejl, špilati, tavžent, dec, zastopiti, farba, murka, ahtati, štuk, šimfati, štrihati, zalimati;*
- nekatere besede se v govoru rabijo v t. i. »pogovornih« pomenih: *pol* v pomenu 'potem', *rabiti* v pomenu 'potrebovati, biti treba', *znati* v pomenu 'vedeti', *drugače* v pomenu 'sicer/sicer pa', *enkrat* v pomenu 'nekoč', *moči* v pomenu 'morati' (tip *še bomo mogli vadet*);
- ozko regionalno omejene besede: *gučati, ovi, tipo, hambrt, vsikdar, gvišno;*
- posebnost je zlitje besedic *ne* in *biti* v različnih oblikah v eno besedo: *nem, nam, nevš, nev, nam, neb, neo, nem, nav, nevmo, nevte.*

Izrazi, s katerimi se orientiramo v prostoru in času: *pol/potem – zdaj/zdajle, noter/notri – ven, tukaj/tule – tam, gor – dol, sem – tja, nazaj – naprej.*

Kazalni zaimki: *tukaj, tule, tam, tale, tak, takole, tako, tisti.*

Osební zaimki: *jaz, oni.*

Pri zaimku *jaz* vpliva na frekventnost rabe tudi odsvetovano eksplicitno izpostavljanje prve osebe v pisni normi – tip *sej jz sn odgovarjal* proti *saj sem odgovarjal*.

Izrazi za govorna dejanja, pogosta v govornem rabi:

- vprašalni zaimki *kaj, koliko, kje, kakšen, kako, kdaj,*
- *dobro jutro, hvala, gospod, prosim,*
- glagoli premikanja (*iti, priti, hoditi*), rekanja (*reči, praviti*), dajanja (*dati*), delanja (*narediti, delati*), poslušanja (*čuti, slišati*), gledanja (*videti, gledati, pogledati*), vedenja (*vedeti, znati*), mišljenja (*misliti*), glagol *imeti*,
- izražanje odnosa, mnenja, stališča ali emocij govorca: *ful, fajn, super, res, joj, pizda, lepo, dobro, jah.*

Izrazi, za katere se zdi, da so enostavno »priljubljeni« v govornem rabi: *pač, malo, čisto, itak, nekako, točno, dosti, res, mogoče, zraven, lepo, sigurno, dejansko, stvar, v določenih rabah tudi zaimek kakšen ter nedoločni zaimki nekako, nek in nekje.*

Med razlogi za njihovo večjo frekventnost v govornem rabi prepoznamo tudi naslednje:

- pokažejo se nekatere dodatne vloge in pomeni, neprimerni za pisno rabo: *najprej bi malo ponovili drugo svetovno vojno, jz sem čis lepo povedal kako in kaj, ena taka dost nevsiljiva regulacija;*
- mnogi imajo ob tem neke vrste funkcijo relativiziranja: *včasih je blo mal težko pridet do avtomobila, tko da to so nekak dve bistveni spremembi;*
- nekaterim lahko pripišemo še kakšne druge diskurzne funkcije, npr. poudarjalno, interakcijsko ipd.: *itak je vse predrago, res tis k da nam on sporoča to na ta način;*
- ponekod zasledimo tudi posamezne za govorno rabo tipične ali specifične kolokacije ali (pragmatične) frazeme: *čakaj malo, a res, lepo pozdravljeni, lepo te/vas prosim, ena stvar, pa te stvari ...* (Verdonik 2015).

Oblike, bolj »priljubljene« v govornem rabi:

- zaimki na *-le*: *tule, tale, zdajle, takole, tukajle, tamle, takle, tistile, prejle,*
- manjšalnice: *pesmica, slikica, kavica, mamica, majčka, flaška, dudka, mucka, zadevica, otroček, pobič, gvantek, kuglica, dekica, šipica, mlekec, župica.*

Zaključek

Od zahodnega konca

*ma muere bet muokra spoza banjata spoza fortunata | pr men nej blu dežja nej
nobenga dnara zdej*

do vzhodnega konca

*gdo je emo dinar je preživo gdo ga ni emo je bil revež tako ko je i danas ne | ako
ako maš maš ako nimaš pa si revež | takovo življenje je blo prek i i seda je*

ima vsakdanja govorjena slovenščina celo paleto odtenkov in pomenov. Lahko bi celo rekli, da je slovenščin toliko, kolikor je ljudi, ki jo govorimo. Spoznavanje slovenščine, brez sodb in načel, kakšna bi morala biti, nam vedno znova odkrije kak nov, še neodkrit delček sebe.

Literatura

- F. Niyi AKINNASO, 1982: On the differences between spoken and written language. *Language and Speech* 25/2, 97–125.
- Darinka VERDONIK, 2015: Govorjeni proti pisnemu ali katera leksika je »tipično govorjena«. *Slovar sodobne slovenščine: problemi in rešitve*. Ur. Vojko Gorjanc idr. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 392–405.

O jezikastičnem jezik(ov)anju

INES VORŠIČ

Povzetek Jezikovne spremembe sodobnega časa so močno vidne tudi v besedotvorju slovenskega jezika. Prispevek prinaša kratek pregled in tipologijo priložnostnih novotvorjenk, ki nastajajo s funkcijo estetskega in ekspresivnega učinkovanja, namesto morfemskih sestavin pa pogosto uporabljajo najrazličnejša grafemska sredstva.

Ključne besede: • besedotvorje • novotvorjenka • nesistemska tvorjenka • grafoderivat • priložnostnica •

NASLOV AVTORICE: dr. Ines Voršič, asistentka, Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Inštitut za znanstvenoraziskovalno dejavnost; Univerza v Mariboru, Pedagoška fakulteta, Oddelek za razredni pouk, Koroška cesta 160, 2000 Maribor, Slovenija, e-pošta: ines.vorsic@um.si.

DOI <https://doi.org/10.18690/978-961-286-164-3.2>
© 2018 Univerzitetna založba Univerze v Mariboru
Dostopno na: <http://press.um.si>.

ISBN 978-961-286-164-3

Uvod

Danes je tvorba besed pogosto tudi orodje za kreativno oblikovanje ekspresivno učinkujočih besed, ki nastajajo kot zanimivejša različica že obstoječih leksemov, torej ne s težnjo po zapolnjevanju poimenovalnih potreb, temveč kot rezultat besedne ekspresije. Ob tem je treba ločevati med besedotvornimi primeri, ki ekspresivnost dosegajo z neobičajno kombinatoriko morfoloških sestavin, a so zaradi ohranjanja besedotvorne sistemskosti potencialna sestavina slovarja, in novotvorjenkami, ki namenoma kršijo besedotvorne zakonitosti, zaradi nesistemskosti pa ostajajo zunaj jezikovne norme kot priložnostnice. Zaradi prostorske omejitve se osredotočamo zgolj na druge, torej nesistemske priložnostnice. Prispevek s hudomušnim naslovom *Jezikastično jezik(ov)anje* tako predstavlja aktualne primere »jezikovno fantastične uporabe jezika«.

Kdaj je tvorjenka priložnostna in kdaj nesistemska?

Priložnostnica ali okazionalizem je za določeno priložnost tvorjena beseda. Na eni strani se priložnostnice obravnavajo v okviru neologizmov, po drugi strani pa je očitno razlikovanje med neologizmom kot besedo, ki je v neki jezikovni skupnosti že lahko sprejeta, a še občutena kot nova, in priložnostnico kot besedo, ki je enkratna, neponovljiva in neustaljena tako v slovarju kot tudi v jezikovnem sistemu. Priložnostnice pa se od neologizmov ne razmejujejo samo glede na pogostnost in ustaljenost, temveč tudi glede na tvorjenost. Nove besede, ki nastajajo po sistemskih besedotvornih postopkih in v skladu z besedotvornimi zakonitostmi, so potencialne in sčasoma lahko preidejo v splošno rabo in nato v slovar, medtem ko nesistemske tvorjenke besedotvorne zakonitosti (namenoma) rušijo in zato ostajajo zunaj slovarja kot priložnostnice.

Z vidika besedotvorja so besede netvorjene ali tvorjene. Tvorjene so besede, ki jih je mogoče morfemizirati na besedotvorno podstavo in obrazilo, obenem pa jim je mogoče določiti tudi skladijsko podstavo. V slovenski besedotvorni teoriji so tako ustaljene izpeljanke, sestavljenke in zloženke. Vendar v sodobnem jeziku nove besede ne nastajajo vedno po merilih, kot jih določa tvorbeni sistem. Vse pogostejši so besedotvorni vzorci, ki so s tvorbenopretvorbenega vidika nepredvidljivi. To pomeni, da nesistemskim tvorjenkam ni mogoče določiti skladijske podstave ali jih enoumno morfemizirati na besedotvorno podstavo in obrazilo, hkrati pa sta nepredvidljiva tudi število in besednovrstnost podstavnih besed, ki se združijo v novotvorjenko.

V nadaljevanju bomo tipološko predstavili novotvorjenke, ki se na podlagi nedoločljivosti skladijske podstave in odsotnosti prepoznavnih besedotvornih morfemov opredeljujejo kot nesistemske (prim. Voršič 2010).

Sklopi. Sklopi so z vidika slovenske slovnice kot posebna besedotvorna vrsta sicer že prepoznani (Toporišič 2000), vendar so novejša interpretacija (Logar 2006: 93–94) tudi sklope že ovrednotile kot tvorbeno nepredvidljive, saj ne moremo predvideti niti števila predmetnopomenskih besed niti slovničnega razmerja med njimi. Sklapanje lahko poteka na različnih ravneh in na osnovi tega je mogoče prepoznati več tipov sklopov. V aktualnem slovenskem jeziku se v največji meri pojavljajo naslednje vrste: 1) **sklopi celih besed** (npr. *nevemkateriže*, *nobenodnas*); 2) **sklopi krnov** (npr. *čokočinke* < *čokolada* +

palačinke, bučkorastek < bučke + narastek, bešalada < bešamel + čokolada); 3) **sklopi krna in besede** (npr. *jajtuna < jajce + tuna*); 4) **sklopi prekrivanke** (npr. *frangleščina < francoščina + angleščina, obdarajanje < obdarovanje + rajanje, fenomenastičen < fenomenalen + fantastičen, zdrahovič < zdraha + Zahovič, pizznik < pizza + piknik, piričota < pira + ričet + rižota*).

Okrnjenke. Okrnjenke so besede, nastale s krnjenjem. V slovenski tvorbeni teoriji so obravnavane kot posebna vrsta izpeljave, vendar pa jih s stališča skladenjskega besedotvorja ni mogoče upoštevati med systemske enote, saj je nemogoče predvideti, s katere strani se bo motivirajoča beseda krnila, nedoločljiva pa je tudi glasovna dolžina krnitve. Že sam postopek krnjenja je z besedotvornega stališča torej nepredvidljiv postopek, katerega rezultat je krn, ki pa ga ne moremo enačiti z morfemom, četudi je slučajno enak morfemu podstavne besede (Logar 2006: 96). Ločiti je mogoče **odzadnjo krnitev**: *alko < alko(hol), fest < fest(ival), fleksi < fleksi(bilen)*; **odsprednjo krnitev**: *holizem < (alko)holizem; vmesno krnitev: depra < depr(esija)*.

Kratice. Tudi kratice so v slovenskem jeziku prisotne že nekaj časa, v *Slovenski slovnici* (Toporišič 2000: 159) pa se omenjajo kot tip zloženek. Vendar ne morejo biti systemske, saj nastajajo z združitvijo nepredvidljivo nastalih krnov – ni nujno, da so deli kratic vedno krnjeni do začetnega glasu in potem združeni, kaže pa, da je ta tip v slovenščini najpogostejši. Pogosti so tudi primeri novega opomenjanja kratic, npr. kratica *NLP* v oglasu turistične agencije Palma ne nosi pomena *neznani leteči predmet*, temveč pomeni *najugodnejše leteče počitnice*, kar je razvidno iz pojasnila na spletni strani.

Dvozačetnice. Ena od oblik nepredvidljivih besedotvornih postopkov je tudi zapisovanje besed z dvema velikima začetnicama, npr. *MobiPošta, TeleBanka, OdHostati*.

Grafoderivati. Grafoderivati so najpogostejši tip nesystemske tvorbe in so značilni zlasti za oglasna sporočila (prim. Stramljič Breznik, Voršič 2009). Opredeljujemo jih kot tvorjene ali netvorjene besede, oblikovane s pomočjo različnih ortografskih in grafičnih prvin. Postopek tovrstne tvorbe imenujemo grafiksacija. Nadalje predstavljamo grafoderivate glede na uporabo grafemskih sredstev.¹

Kombinacije tiska. Največkrat grafoderivati nastajajo s pomočjo paragrafemskih sredstev, tj. s kombinacijo normalnega, ležečega, krepkega tiska, z različno obliko, barvo pisave, kombinacijo velikih, malih črk ipd. Pogosto je t. i. naivno etimologiziranje oz. iskanje besede v besedi, ki se nato grafično izpostavi, tako pa grafoderivat nosi dva pomena. Podjetje Peugeot npr. v enem od oglasov avtomobilov *SUV* ponuja tudi pnevmatike za *SUVeren* oprijem. Podjetje Lušt pa je zaželelo luštne velikonočne praznike, pri čemer so v pridevniku *lušten* tipografsko izpostavili ime svojega podjetja:

¹ Zaradi prostorske omejitve je v prispevku predstavljen le drobec najzanimivejših primerov grafoderivatov, izpostaviti pa je treba, da so zelo pogosti tudi primeri različnih kombinacij grafičnih sredstev, zato je klasifikacija grafoderivatov lahko zelo raznovrstna in zapletena.

Vključevanje znakov in simbolov. Pogosto se v besedo vključujejo grafična sredstva, kot so števila, znaki in simboli. Večkrat zasledimo, da se namesto črke *E* uporabi simbol € – ta je vizualno podoben črki, ki jo nadomešča, poleg tega pa tudi vizualno izpostavlja konkreten pomen besede, npr. *KEŠ* (sleng. 'gotovina').

Vključevanje slike. Med pogostejšimi grafičnimi sredstvi so tudi slike. Kot primer izpostavljam Hoferjev oglas, kjer je v besedi *oktober* na mestu črke *t* slika šampinjona, saj vizualno nadomešča črko, ki ji je oblikovno podoben, hkrati pa izpostavlja, da ob nakupu košarice šampinjonov del sredstev namenimo društvu za boj proti raku. Za pravilno razumevanje grafoderivata je seveda nujno poznavanje sobesedila v oglasu.

Vključevanje ločil. Tudi ločila so pogost grafični element. Lahko nadomeščajo črko (npr. klicaj namesto črke *i*) ali pa razmejujejo besedo v smislu izpostavljanja večpomenskosti. Npr. v oglasu podjetja Pivka zasledimo grafoderivat *O!MEGA* – vključen klicaj poudarja medmet *O* in slengovsko besedo *mega* s pomenom izvirnosti, zabavnosti, obenem pa grafoderivat pove, da oglaševano vsebuje maščobe *omega* 3.

Anagrami. Poseben tip grafoderivatov so tudi anagrami ali premetanke – besede s spremenjenim črkovnim zaporedjem. Primer je oglas podjetja Pristop, ki je za podjetje Autocommerce zasnovalo oglasno kampanjo z besedilom »*Si sramt in žlejš slubžo? Izpnoli življjeenpis in se piravji*«. S tako šifriranim zaposlitvenim oglasom so želeli pridobiti najbolj iznajdljive in brihtne prodajalce avtomobilov, obenem pa so napovedali prihod novega avtomobila Smart.

Mešanje pisave. Svojevrsten tip so tudi grafoderivati, nastali s kombinacijo različnih pisav (npr. latinične in cirilične). Primer je oglas trgovske verige Interspar, ki je v času košarkarskega evropskega prvenstva s ponazoritvijo finske pisave naznanjala nagradno igro, ki bo na Finsko odpeljala 20 navijačev. Tako so nad črke *a* zapisali preglase, kar je značilnost finske pisave: 20 NÄJ NÄVIJÄČEV.

Sklep

Že po kratkem pregledu nesistemske tvorbe je mogoče zaključiti, da poimenovalna nuja ali leksikalna vrzel nista edini besedotvorni motiv. Tudi v slovenščini namreč nove besede pogosto nastajajo z golo težnjo po izvirnosti in kreativnosti. Raznovrstna tipologija kaže, da so nesistemske tvorjenke produktivne, čeprav rušijo ustaljeno izrazno podobo jezika z namenom učinkovanja, čustvenega vplivanja, izstopanja. Bo že držalo, da tovrstne tvorjenke nimajo potenciala za vstop v slovar, vendar pa so izjemen odraz izrazite pestrosti in prožnosti slovenskega jezika. In ne nazadnje tudi odlično motivacijsko sredstvo za učenje besedotvorja.

Literatura

- Nataša LOGAR, 2006: Stilno zaznamovane nove tvorjenke – tipologija. *Slovensko jezikoslovje danes*, *Slavistična revija* 54/posebna številka 1, 87–101, 451–465.
- Irena STRAMLJIČ BREZNIK, Ines VORŠIČ, 2009: Grafoderivati v tiskanih oglasih. *Teorija in praksa: revija za družbena vprašanja* 46/6, 826–838.
- Jože TOPORIŠIČ, 2000: *Slovenska slovnica*. Maribor: Založba Obzorja.
- Ines VORŠIČ, 2010: Sistemske in nesistemske novotvorjenke v tiskanih oglasih. *Jezikoslovni zapiski* 16/1, 107–120.

Si moj pravi ali lažni prijatelj

GJOKO NIKOLOVSKI

Povzetek Prispevek obravnava pojma pravi prijatelji in lažni prijatelji s posebnim poudarkom na lažnih prijateljih v slovanskih jezikih. Kljub skupni genetiki slovanskih jezikov med njimi ni popolne prekrivnosti na oblikovni in semantični ravni, zato je treba biti še posebej pozoren na t. i. pojav lažnega prijateljstva, ki lahko privede do številnih nesporazumov.

Ključne besede: • slovanski jeziki • pravi prijatelji • lažni prijatelji • jezikovni nesporazum • jezikovna podobnost •

NASLOV AVTORJA: dr. Gjoko Nikolovski, docent, Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, Koroška cesta 160, 2000 Maribor, Slovenija, e-pošta: gjoko.nikolovski@um.si.

DOI <https://doi.org/10.18690/978-961-286-164-3>
© 2018 Univerzitetna založba Univerze v Mariboru
Dostopno na: <http://press.um.si>.

ISBN 978-961-286-164-3

Uvod

V vsakdanjem življenju ima pojem *lažni prijatelji* za razliko od pojma *pravi prijatelji* negativno konotacijo, saj ga povezujemo z neiskrenostjo. Oba pojma pa se uporabljata tudi v jezikoslovju, in sicer za opis pogostega jezikovnega pojava med sorodnimi in nesorodnimi jeziki.¹ Pravi prijatelji so jezikovni pari, ki imajo enako ali podobno obliko, enak pomen (semantiko) in rabo (skladenjsko in pragmatično), medtem ko so lažni prijatelji jezikovni pari, ki imajo enako ali podobno obliko, a se popolnoma razlikujejo na semantični ravni (Benedik 2004, Chamizo Domínguez 2006, Nicholls 2002). Kljub jasnosti obeh definicij je treba oba pojma podrobneje klasificirati, pri tem pa bomo uporabili ponazoritve s primeri iz slovanskih jezikov.²

Pravi prijatelji

Pod pojmom *pravi prijatelji* ločimo:

- prave prijatelje z enako fonološko zgradbo (z izjemo naglasa), ki spadajo v isto kategorijo besed, imajo enak pomen ter enako skladenjsko in pragmatično rabo,
- prave prijatelje skupnega izvora,
- prave prijatelje, ki se skoraj popolnoma ujemajo na vseh ravneh, z majhnimi fonološkimi razlikami in z osnovnim ujemanjem na skladenjski ravni (dovoljene so razlike v drugem ali tretjem pomenu).

---

¹ Lažnih prijateljev ni treba obravnavati le v isti jezikovni družini, ker gre za splošen pojav, pojavljajoč se tudi v jezikih, ki ne spadajo v isto jezikovno družino, npr. hrvaški leksem *bilijun*, kar pomeni 'tisoč milijard', in angleški leksem *billion*, ki v ameriški angleščini pomeni 'tisoč milijonov'.

² Pomeni leksemov v slovanskih jezikih so preverjeni v naslednjih slovarjih: Видоески, Б., Пјанка, В., Тополињска, Зузана. 1990. *Македонско-полски и полско-македонски речник*. Варшава: ПWN; Скопје: Македонска книга; Мургоски, Зозе. 2011. *Толковен речник на современиот македонски јазик*. Второ проширено и преработено издание. Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“; *Речник српскога језика*. Ред. Мирослав Николић. Нови Сад: Матица српска, 2011; *Толковен речник на македонскиот јазик*. Ред. Кирил Конески, I–VI. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, 2003–2014; ANIĆ, V. 2009. *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber; Чундева, Нина, Најческа-Сидоровска, Марија, Накев, Спиро. 1997. *Руско-македонски речник*. Скопје: Филолошки факултет "Блаже Конески"; *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, dostop 10. 5.–17. 5. 2018 na www.fran.si.

Pravi prijatelji s popolnim ujemanjem – internacionalizmi in izposojenke

Makedonščina	Srbščina	Hrvaščina	Slovenščina
абдицира	абдицирати	abdicirati	abdicirati
Pomen v vseh jezikih je 'odpovedati se kakemu položaju, zlasti vladarski oblasti, odstopiti'.			
абдомен	абдомен	abdomen	abdomen
Pomen v vseh jezikih je trebuh.			
абцеда	абцеда	abeceda	abeceda
Pomen v vseh jezikih je 'ustaljeno zaporedje črk v kaki pisavi, zlasti v latinici'.			

Pravi prijatelji skupnega slovanskega izvora³

Makedonščina	Srbščina	Hrvaščina	Slovenščina
крзно	крзно	krzno	krzno
Pomen v vseh jezikih je 'živalska koža, strojena z dlako vred'.			
име	име	ime	ime
Pomen v vseh jezikih je 'beseda, več besed, ki se uporabljajo za razlikovanje, določevanje'.			
презиме	презиме	prezime	priimek
Pomen v vseh jezikih je 'ime, ki ga ima kdo navadno po starših'.			

Pravi prijatelji s fonološkimi razlikami in z enakim pomenom

Makedonščina	Srbščina	Hrvaščina	Slovenščina
купувач	купац	kupac	kupec
Pomen v vseh jezikih je 'kdor kaj kupi'.			
играчка	играчка	igračka	igrača
Pomen v vseh jezikih je 'predmet, ki ga uporablja otrok za igranje'.			
лажливец	лажљивац	lažljivac	lažnivec
Pomen v vseh jezikih je 'kdor laže'.			

³ Ti primeri so sicer redkejši.

Lažni prijatelji

Pojem *lažni prijatelji* (v francoščini *faux amis*) sta prvič uporabila Maxime Kœssler in Jules Derocquigny leta 1928 v svoji knjigi *Les faux amis ou les trahisons du vocabulaire anglais: Conseils aux traducteurs*. Nato se je izraz začel uporabljati v številnih evropskih jezikih, npr. *lažni prijatelji* v hrvaškem, slovenskem in srbskem jeziku, *лъживи приятели* v bolgarskem jeziku, *лажни prijатели* v makedonskem jeziku, *ложные друзья* v ruskem jeziku, *falszywi przyjaciele* v poljskem jeziku, *falešní přátelé* v češkem jeziku, *falošni priatelja* v slovaškem jeziku, *falsi amici* v italijanščini, *falsos amigos* v španščini, *false friends* v angleščini ali *falsche Freunde* v nemščini.

Kljub različnim možnostim razvrstitve (prim. Peti-Stantič 2014) v tem prispevku predlagamo poenostavljeno delitev lažnih prijateljev na:

- lažne prijatelje (katerih pomeni niso prekrivni) in
- delno lažne prijatelje (katerih posamezni pomeni se prekrivajo).

Lažni prijatelji v nekaterih slovanskih jezikih

Makedonščina	Srbščina	Hrvaščina	Slovenščina	Poljščina
доба čas, starostna doba	доба čas, starostna doba	доба čas, starostna doba	doba čas	доба 24 ur
пушка ročno strelno orožje	пушка ročno strelno orožje	пушка ročno strelno orožje	puška ročno strelno orožje	puszka сад од лим, лименка
румен svetlordeča barva	румен svetlordeča barva	rumen svetlordeča barva	rumen ki je take barve kot rumenjak ali limona	rumen svetlordeča barva
словенски nanašajoč se na Slovane	словенски nanašajoč se na Slovane	slovenski nanašajoč se na Slovence ali Slovenijo	slovenski nanašajoč se na Slovence ali Slovenijo	sloweński nanašajoč se na Slovence ali Slovenijo
утро del dneva ob sončnem vzhodu	јутро del dneva ob sončnem vzhodu	jutro del dneva ob sončnem vzhodu	jutro del dneva ob sončnem vzhodu	jutro jutri
Makedonščina	Srbščina	Hrvaščina	Slovenščina	Ruščina
бајка ljudska zgodba o nenavadnih pojavih in dogodkih	бајка ljudska zgodba o nenavadnih pojavih in dogodkih	 bajka ljudska zgodba o nenavadnih pojavih in dogodkih	 bajka ljudska zgodba o nenavadnih pojavih in dogodkih	байка mehka volnena ali bombažna tkanina
банка ustanova, ki opravlja denarne, plačilne in kreditne posle	банка ustanova, ki opravlja denarne, plačilne in kreditne posle	banka ustanova, ki opravlja denarne, plačilne in kreditne posle	banka ustanova, ki opravlja denarne, plačilne in kreditne posle	банка škatla
палец najdebelejši prst na roki ali nogi	палец najdebelejši prst na roki ali nogi	palac najdebelejši prst na roki ali nogi	palec najdebelejši prst na roki ali nogi	палец prst
спор (прид.) počasen	спор (прид.) počasen	spor (прид.) počasen	sporen (прид.) ki zaradi določene lastnosti povzroča spor	спорый (прид.) hiter in uspešen; koristen, dober; spreten in večč
Poljščina	Srbščina	Hrvaščina	Slovenščina	Ruščina
позор videz	позор poziv k pripravljenosti	pozor poziv k pripravljenosti	pozor poziv k pripravljenosti	позор sramota

Delno lažni prijatelji v nekaterih slovanskih jezikih

Makedonščina	Srbščina	Hrvaščina	Slovenščina	Ruščina
брод 1. splav ali čoln za prevoz čez vodo 2. kraj, kjer je voda tako plitva, da se da bresti 3. star. ladja	брод 1. splav ali čoln za prevoz čez vodo 2. kraj, kjer je voda tako plitva, da se da bresti 3. vzdolžni del cerkve, ladja	brod 1. splav ali čoln za prevoz čez vodo 2. kraj, kjer je voda tako plitva, da se da bresti 3. vzdolžni del cerkve, ladja	brod 1. splav ali čoln za prevoz čez vodo 2. kraj, kjer je voda tako plitva, da se da bresti	брод 1. kraj, kjer je voda tako plitva, da se da bresti
ексцентрик neuravnovešenec, čudak, posebnež	ексцентрик neuravnovešenec, čudak, posebnež	ekscentrik 1. neuravnovešenec, čudak, posebnež 2. kovinski disk v stroju, naložen na kovinski valj, katerega središče se ne ujema s središčem diska; preoblikuje vrtenje v progresivno gibanje	ekscentrik 1. neuravnovešenec, čudak, posebnež	эксцентрик 1. cirkuški ali estradni umetnik 2. neuravnovešenec, čudak, posebnež 3. kovinski disk v stroju, naložen na kovinski valj, katerega središče se ne ujema s središčem diska; preoblikuje vrtenje v progresivno gibanje
ревност 1. sum v ljubezen, zvestobo ljubljene osebe 2. zavist 3. velika skrb za uspeh nečesa	ревност velika skrb za uspeh nečesa	revnost velika skrb za uspeh nečesa	revnost značilnost, lastnost revnega	ревность 1. sum v ljubezen, zvestobo ljubljene osebe 2. zavist 3. velika skrb za uspeh nečesa

Lažni prijatelji v nekaterih južnoslovanskih jezikih

Makedonščina	Srbščina	Hrvaščina	Slovenščina
вреден 1. kdor dela z ljubeznijo in žrtvovanjem 2. kdor je sposoben, nadarjen 3. kar je vredno	вредан 1. kar je vredno 2. priden	vrijedan 1. kar je vredno 2. priden	vreden dragocen
зрак svetloba, ki izhaja iz vira v obliki tanke, ravne črte	зрак svetloba, ki izhaja iz vira v obliki tanke, ravne črte	zrak zmes plinov, vodne pare in trdnih delcev, ki sestavlja ozračje	zrak zmes plinov, vodne pare in trdnih delcev, ki sestavlja ozračje
збор beseda	збор večja skupina ljudi, zbrana na kakem mestu, navadno z določenim namenom	zbor večja skupina ljudi, zbrana na kakem mestu, navadno z določenim namenom	zbor večja skupina ljudi, zbrana na kakem mestu, navadno z določenim namenom
Дунав evropska reka	Дунав evropska reka	Dunav evropska reka	Dunaj glavno mesto Avstrije
лето 1. del leta med pomladjo in jesenjo 2. čas dvanajstih mesecev, ki se začne 1. januarja in traja do 31. decembra	лето 1. del leta med pomladjo in jesenjo 2. čas dvanajstih mesecev, ki se začne 1. januarja in traja do 31. decembra	lijeto 1. del leta med pomladjo in jesenjo 2. čas dvanajstih mesecev, ki se začne 1. januarja in traja do 31. decembra	leto čas dvanajstih mesecev, ki se začne 1. januarja in traja do 31. decembra
недела 1. sedmi dan v tednu, namenjen zlasti oddihu 2. čas sedmih dni od ponedeljka do nedelje	недеља sedmi dan v tednu, namenjen zlasti oddihu	nedjelja sedmi dan v tednu, namenjen zlasti oddihu	nedelja sedmi dan v tednu, namenjen zlasti oddihu
стол kos pohištva, navadno z naslonjalom, namenjen za sedenje ene osebe	сто miza	sto miza	stol kos pohištva, navadno z naslonjalom, namenjen za sedenje ene osebe
час 1. 60 minut 2. časovna enota pouka	час časovna enota pouka	čas zelo kratek del časa, hip	čas neomejeno trajanje

Primeri iz različnih slovanskih in južnoslovanskih jezikov dokazujejo, da kljub skupni genetiki slovanskih jezikov ni popolne enakovrednosti z vidika oblike in semantike, zato sta sistemizacija in določitev meril za razvrstitev pravega in lažnega prijateljstva v slovanskih jezikih več kot potrebni.

Literatura

- Alenka BENEDIK et al., 2004: *False Friends, Slovensko-angleški slovar lažnih prijateljev*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Pedro J. CHAMIZO DOMÍNGUEZ, 2006: False friend. *Encyclopedia of Language and Linguistics Vol. IV*. Oxford: Elsevier. 426–429.
- Diane NICHOLLS, 2002: Friend or Foe? False Friends and the Language Learner. *MED Magazine* 3, 1–6.
- Anita PETI-STANTIĆ, 2014: Pravi in lažni slovenski in hrvaški prijatelji. *Prihodnost v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 202–203.

Zakaj in čemu frazeologija pri pouku materinščine

VIDA JESENŠEK

Povzetek Predstavljeni so razlogi za načrtno in premišljeno obravnavo frazeologije pri poučevanju materinščine ter nameni, ki jih ob tem dosegamo. Poglavitna izhodišča so: (1) frazeološki način izražanja je v naravnih jezikih vseprisoten; (2) s frazeološkim izrazjem se srečamo že na zgodnjih stopnjah pridobivanja jezika, pomaga nam uvideti, razumeti in izraziti sebe in svet okoli nas; (3) frazeološko izrazje bogati naše jezikovne zmožnosti in krepi kulturnozgodovinska znanja.

Ključne besede: • frazeologija • metaforika • materni jezik • učenje • poučevanje •

NASLOV AVTORICE: dr. Vida Jesenšek, redna profesorica, Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za germanistiko, Koroška cesta 160, 2000 Maribor, Slovenija, e-pošta: vida.jesensek@um.si.

DOI <https://doi.org/10.18690/978-961-286-164-3> .4
© 2018 Univerzitetna založba Univerze v Mariboru
Dostopno na: <http://press.um.si>.

ISBN 978-961-286-164-3

Lepa beseda lepo mesto najde

Frazeološki način izražanja je v naravnih jezikih vseprisoten, frazeološke besedne zveze, pregovori in podobno izrazje skrbijo za živost, slikovitost, raznolikost in aktualnost jezikovnega sporazumevanja (prim. Jesenšek, Babič 2014). Morda se *na prvi pogled* zdi, da gre za zastarelo in že rahlo pozabljeno govorico, za *lanski sneg* torej, a že bežen vpogled v moderne oblike in načine sporazumevanja, ki jih v *veliki meri* narekujejo novi mediji, pokaže, da ni tako, saj se z raznoliko frazeologijo srečamo malodane *na vsakem koraku*. Ko *na hitrico* preletimo časopisne naslove, ko hote ali nehoite spremljamo oglaševalske domislice, ko poslušamo športne komentarje in prebiramo najnovejši horoskop, povsod je je polno in nemalokrat je domiselno prirejena vsakokratni nameri sporočila ali govorca. *Kdor prej pride, prej pomaga* pravi zavarovalnica in *ni vrag*, da se ob tem ne bi spomnili na pregovor, da *Kdor prej pride, prej melje*. Hokejisti spet *na tleh* pravi naslov športnega komentarka in že vemo, da novice ne bodo dobre. V horoskopu preberemo, da bodo raki življenje *zajemali z veliko žlico* in *glej ga zlomka*, izraz brez težav povežemo s predstavami o vsestransko bogatem življenju in z lastnimi željami in pričakovanji po zanimivih in razburljivih dogodivščinah. Očitno je, da frazeološko izrazje pomembno sooblikuje vsakdanjo govorico, raziskovalci sodobne jezikovne rabe pa ugotavljajo, da ta zrcali vitalnost, pomensko in oblikovno prilagodljivost ter raznoliko slogovno in pragmatično funkcionalnost frazeologije na različnih področjih sporazumevanja. Tako lahko upravičeno domnevamo, da jo govorniki občutijo kot učinkovita jezikovna sredstva. Vsa ta opažanja v več ozirih govorijo v prid intenzivni obravnavi frazeologije pri jezikovnem učenju in poučevanju nasploh, torej tudi pri poučevanju materinščine. Za zdaj s tem ne moremo biti zares zadovoljni, saj je frazeologija na ravni učnih načrtov in drugih zavezujočih izobraževalnih dokumentov precej skromno in neenotno zastopana. S projektom *Slovenščina na dlani* želimo ta primanjkljaj odpraviti in zagotoviti strokovno ustrezno, premišljeno in smiselno obravnavo frazeologije pri poučevanju materinščine.

Kar se Janezek nauči, to Janez zna

S frazeološkim izrazjem se srečamo že pri zgodnjem pridobivanju jezika. Kognitivno-psihološka spoznanja o teh procesih govorijo o tem, da pridobivanje in raba frazeologije materinščine potekata bolj ali manj vzporedno s pridobivanjem in rabo enobesednega izrazja. Frazeološko izražanje torej ni v neposredni povezavi s starostjo govorca, spoznavno višjimi razvojnimi stopnjami ali z izbranimi jezikovnimi položaji, je pa v veliki meri spoznavno pogojeno. Frazeološki izrazi vseh vrst namreč zelo pogosto temeljijo na metaforiki, s pomočjo katere zaznavamo sebe in svet okoli nas, ga ubesedujemo, poskušamo urejati in razumeti po načelih podobnosti. Metafore, torej izrazje s prenesenim pomenom, nam omogočajo, da neznano navezujemo na že znano, abstraktno na konkretno, celovito na enostavno (Jesenšek 2006). Govorimo o spoznavnih konceptih, ki se odražajo v jeziku. Tako povežemo besedo *roka*, ki je sestavina številnih frazeoloških izrazov v slovenščini in drugih jezikih, z več koncepti: ROKA JE DELO, ROKA JE ORODJE, ROKA JE MOČ, ROKA JE VPLIV. Ustreznih primerov ni težko najti: pogosto se nam zgodi, da *imamo polne roke dela*, včasih menimo, da je treba *pljuniti v roke* in začeti z delom, veseli smo, če nam *gre kaj dobro od rok*, še najbolje pa se počutimo, če *imamo vse niti v svojih rokah*. Frazeološki način izražanja sodi med univerzalna načela

jezikovnega sporazumevanja, zato ga ne moremo več razlagati le kot dodatek ali okrasek jezika, ki bi bil rezerviran in primeren le za leposlovje in druge izbrane govorne položaje. Omenili smo, da je pomemben in nepogrešljiv del vsakdanjega sporazumevanja, ki govorcu omogoča nazorno, slikovito in raznoliko ubesedovanje svojih misli in zamisli, izražanje svojega odnosa do upovedenega in odzivanje na ljudi in svet okoli sebe, zato je pri šolski obravnavi materinščine frazeologija nepogrešljiva.

Tek pride z jedjo

Frazeološko izrazje bogati naše jezikovne zmožnosti in krepi kulturnozgodovinska znanja. S smiselno in položajno ustrezno rabo frazeologije lahko učinkovito dosežemo pragmatične cilje vsakega govorjenja ali pisanja. Razmislimo o tem, čemu služi pregovor v naslednji izjavi:

Kjer je volja, je tudi pot :) Tale forum sem odkrila danes in sem malo pogledala vanj. Zelo sem presenečena nad tem, kako velike probleme vam povzroča odvajanje od kajenja. Tistim, ki želite res prenehati, želim obilo moči ter vztrajnosti, da vas cigareta nikoli več ne bo premamila.

Ne gre le za pregovorni pomen, po katerem lahko premagamo vse ovire in dosežemo zastavljene cilje, če si kaj močno želimo in si vztrajno prizadevamo, da bi to uresničili. V enaki meri ali morda še bolj s pregovorom izrazimo spodbudo za vse, ki si prizadevajo, da bi prenehali kaditi. V govorici jezikoslovja gre za smiselno izrabo pragmatičnih zmožnosti, ki jih v sebi skriva frazeologija, za poudarjen izraz njene pragmatične sporočilne vrednosti, ki je lahko zelo raznolika. S smiselno in položajno ustrezno rabo frazeoloških izrazov spodbujamo, svetujemo, opozarjamo, svarimo, argumentiramo, prepričujemo in podobno. Med frazeologijo kot delom besedišča vsakega naravnega jezika in njeno rabo v vsakdanjem sporazumevanju obstajajo funkcijska razmerja, ki so, prav tako kot razmerja v medčloveških odnosih, pestra, večstranska in raznolika in jih je treba opazovati kot celoto. Frazeologija ima, tako kot jezik na splošno, dve pomembni in nerazdružljivi razsežnosti: je sredstvo za sporazumevanje, z njeno pomočjo se izražamo o sebi in svetu, je tudi sredstvo razmišljanja in občutenja, z njeno pomočjo spoznavamo sebe in svoje mesto v svetu. Tako so tudi besedila, ki jih oblikujemo, s katerimi se nenehno soočamo in v katerih mrgoli frazeološkega izrazja, večplastna: med drugim so propozicijska (vsebujejo trditve), intencionalna (izkazujejo namernost) in pragmatična (izkazujejo uporabnost, korist). Te lastnosti so tesno povezane z okoliščinami jezikovne rabe, ki ni le individualna, torej stvar posameznega govorca in položaja, v katerem se sporazumeva, temveč nujno tudi družbena in kulturna. Individualnost, družbenost in kulturnozgodovinska pogojenost jezikovnega sporazumevanja *gredo z roko v roki* in za frazeologijo to še posebej velja. Tako ima npr. izraz *nasaditi roge komu* v pomenu 'prevarati moža ali koga nasploh' ustreznice v številnih evropskih jezikih (v nemščini, angleščini, hrvaščini, poljščini, ruščini, španščini, italijanščini, francoščini), o izvoru pa je znanih več domnev. Po *Slovarju slovenskih frazemov* Janeza Kebra (2011)¹ naj bi bil nastanek povezan z vojaško opremo (ko so žene spremile moža na vojno, so jim nadele čelado z rogovi in s tem pokazale, da so ostale same) ali z antičnim mitom o Akteonu (ki

¹ Medjezikovna frazeološka razmerja v tem slovarju so predstavljena v Jesenšek 2013.

naj bi oprezal za kopajočo se boginjo Diano in ta naj bi ga zato spremenila v jelena) ali z evropsko zgodovino 15. stoletja (ko je nemški cesarski ukaz prepovedoval vojakom biti v vojski skupaj z ženami in kdor je prekršil to prepoved, je moral nositi rogove). Podatki o izvoru posameznih frazeoloških izrazov so lahko poslastica za vse, ki jih privlačita zgodovina in literatura, hkrati pa napeljujejo na neizpodbitno dejstvo, da frazeološko izrazje pogosto temelji v kulturni zgodovini prostora, v katerem posamezni jeziki sobivajo. Tako ima slovenski starinski izraz *poljubljam roko* ozadje v evropski dvorski, predvsem pa v avstrijski zgodovini; je spoštljiv pozdrav dami, ki je glede na nekdanjo skupno zgodovino tudi med slovenskim meščanstvom polpreteklega časa našel svoj odmev, danes pa je njegovo rabo treba ocenjevati predvsem s slogovno-pragmatičnih vidikov.

Našteti razlogi za načrtno in temeljito obravnavo frazeologije pri pouku materinščine imajo namen, vzgojiti dobre poznavalce jezika z razvito frazeološko zmožnostjo, ki bodo izbrano frazeološko izrazje znali funkcionalno uporabiti, in z razvito jezikovnokulturno zavestjo, ki bodo znali v frazeologiji lastnega jezika prepoznati in razumeti kulturno in zgodovinsko pogojeno pojmovnost okolja, v katerem živijo in delujejo.

Literatura

- Vida JESENŠEK, 2006: Medkulturne razsežnosti metaforike in frazeologije. *Bližina drugosti (The close otherness)*. Ur. Darko Darovec, Lucija Čok. Koper: Založba Annales. 201–209.
- Vida JESENŠEK, 2013: O medjezikovnih frazeoloških razmerjih. *Frazeološka simfonija. Sodobni pogledi na frazeologijo*. Ur. Nataša Jakop, Mateja Jemec Tomazin. Ljubljana: Založba ZRC. 209–222.
- Vida JESENŠEK, Saša BABIČ (ur.), 2014: *Več glav več ve. Frazeologija in paremiologija v slovarju in vsakdanji rabi*. Maribor: Oddelek za germanistiko, Filozofska fakulteta. Ljubljana: Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU.
- Janez KEBER, 2011: *Slovar slovenskih frazemov*. Ljubljana: Založba ZRC.

O pregovorih in njihovem raziskovanju

MATEJ METERC

Povzetek Pregovori predstavljajo pomemben del jezika in ustnega slovstva. V sporazumevanju opravljajo najrazličnejše naloge. Raziskovalci pregovorov in sorodnih žanrov – paremiologi – se posvečamo različnim vidikom njihove rabe, ki jih na kratko oriše ta prispevek. Nekaj besed namenimo tudi zbirkam, slovarjem in ostalim virom védenja o pregovorih, zlasti v okviru slovenščine, pa tudi širše.

Ključne besede: • pregovor • rek • paremiologija • paremija • frazeologija •

NASLOV AVTORJA: dr. Matej Meterc, asistent, Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Inštitut za znanstvenoraziskovalno dejavnost, Koroška cesta 160, 2000 Maribor, Slovenija, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, Novi trg 4, 1000 Ljubljana, Slovenija, e-pošta: matej.meterc@zrc-sazu.si.

DOI <https://doi.org/10.18690/978-961-286-164-3> .5
© 2018 Univerzitetna založba Univerze v Mariboru
Dostopno na: <http://press.um.si>.

ISBN 978-961-286-164-3

Mesto pregovorov v jeziku in pregovori kot predmet raziskav

Pregovor je med več govorcami poznana in ustaljena poved, ki jedrnatno in na slikovit način izraža nek nauk ali vodilo in opisuje vrsto podobnih situacij (npr. *Lepa beseda lepo mesto najde, Le čevlje sodi naj Kopitar*). Po nauku ali vodilu se loči od reka. Rek je prav tako med več govorcami poznana in ustaljena poved, ki jedrnatno in na slikovit način opisuje vrsto podobnih situacij, vendar ne posreduje nauka ali vodila (npr. *Mi o volku, volk iz gozda in Kocka je padla*). Pregovori in reki so večbesedni ustaljeni jezikovni izrazi s prenesenim pomenom oz. frazemi ali frazeološke enote, obenem pa žanri ustnega slovstva, zato se jim najbolj posvečata jezikoslovje in folkloristika. Pregovori so osrednji žanr v delu ljudskega slovstva, ki je prekrivno s frazeologijo in mu pravimo paremiologija, paremiologija pa je tudi posebna veda, ki se ukvarja s pregovori in sorodnimi žanri. Zato pregovore jezikoslovci in folkloristi strokovno imenujemo tudi z nadpomenko paremiološka enota ali paremija, strokovnjake za to področje pa paremiologi. K paremijam spadajo tudi vraže (npr. *Črepinje prinašajo srečo*), vremenski pregovori oz. napotila (npr. *Če Zofija zemljo poškopri, vreme poleti prida ni*), ustaljene parodije pregovorov oz. antipregovori (npr. *Kdor visoko leta, je pilot*) ter ustaljene parodije pregovorov in sorodnih enot s pomočjo humornega okvira oz. velerizmi (npr. *Bomo videli, je rekel slepec*), ustaljeni šaljivi odgovori (npr. *Mačka ima pa rep nazaj na vprašanje Kaj?*), v širšem smislu pa tudi uganke in še kaj. Paremije spadajo med stavčne frazeme, med katere pa prištevamo tudi obsežno množico pragmatičnih frazemov (npr. *Kdo bi si mislil*). Stavčne frazeme je jezikoslovje v preteklosti označevalo tudi kot rečenice, vendar se ta izraz v stroki skorajda ne uporablja več. Tiste paremije, pri katerih je v rabi uzaveščena predstava o njihovem avtorstvu, imenujemo krilatice (npr. rek *Kocka je padla* in pregovor *Le čevlje sodi naj Kopitar*), poznamo pa tudi nestavčne krilatice (npr. *Ahilova peta*). Ti termini so se v strokovni rabi ustalili iz splošnih izrazov, verjetno pa ne bi bilo ustrezno, da bi jih stroka predpisovala govorcem, saj je znano, da izraze, kakršni so pregovori, govorniki v besedah uvajamo na zelo različne načine. Med enobesednimi uvajalnimi sredstvi za pregovor prevladujejo žanrske oznake, kot so npr. *pregovor, rek, krilatica in reklo*, pogosto pa jih opisujemo tudi z drugačnimi oznakami, npr. *modrost, geslo, princip in načelo*. V večbesednih uvajalnih sredstvih se pogosto sklicujemo na njihovo občo veljavnost in tradicionalnost: *kot radi rečemo, kako gre že tista znana, ne pravijo zaman, da ..., kakor so včasih rekli, stara modrost, ljudska resnica* ipd. Številnih pregovorov ne uporabljamo le v eni ustaljeni obliki, temveč v vrsti ustaljenih variant (npr. *Čas je denar*, pa tudi *Čas je zlato*). Iz nekaterih pregovorov se izdvojijo posamezne sestavine in se ustalijo kot samostojen besednozvezni frazem, npr. *tiha voda iz Tiha voda bregove dere*. Neustaljene oblike pregovorov, ki nastanejo z našimi individualnimi posegi vanje, imenujemo prenovitve (npr. *Čas je naložba*). Pregovori lahko služijo za vrsto govornih strategij, saj posredujejo splošne trditve. S pregovorom svoje misli ne le dodatno utemeljimo, temveč jih tudi podkrepimo s kolektivno predstavo, posplošitvijo ali stereotipom, od katerih se lahko vedno tudi do določene mere ogradimo. Zato se z njim lahko tudi izognemo temu, da bi podali lastno mnenje na neposreden način. Včasih pregovore v besedilo umestimo z namenom, da bi izstopali, pogosto pa je njihova raba zelo avtomatizirana. Govorec se pogosto sploh ne zaveda, da je uporabil pregovor, zato tudi zbiranje novonastalih pregovorov ni lahka naloga. Kot smo že omenili, se pregovorom najbolj posvečajo jezikoslovci in folkloristi. Zaradi kompleksnosti in bogate sporočilnosti teh izrazov se jim pogosto posvečajo tudi druge vede ali pa so druge vede

vključene v interdisciplinarne raziskave z jezikoslovjem ali folkloristiko, npr. raziskave s kulturološkega, psihološkega, literarnovednega, zgodovinskega ali kakega drugega vidika. Paremiologi lahko danes s pomočjo jezikovnih korpusov, tj. ogromnih zbirk besedil, v katerih je vsaka pojavitev besede opremljena s pestrim naborom podatkov, preverjamo variantnost pregovorov, njihovo pogostnost v besedilih in na podlagi množice različnih rab tudi pomen pregovorov, za katerega vemo, da je lahko zelo širok. Za različne jezike – od nedavnega tudi za slovenščino – sta bila s pomočjo anket ustvarjena (1) seznam najbolj poznanih pregovorov in sorodnih enot (paremiološki minimum) ter (2) seznam, ki je obogaten še s podatkom o pogostnosti (paremiološki optimum). Raziskovalci se ukvarjamo tudi s tematsko platjo pregovorov: s poučnostjo, humorjem, pa tudi s stereotipi in celo šovinizmom, ki je prav tako prisoten v nekaterih pregovorih. Pregovore iz različnih jezikov primerjamo med seboj in jim v drugih jezikih iščemo ustreznike, kar je pomembno z vidika poznavanja jezikovnega sistema, v praktičnem smislu pa v okviru prevajalske stroke. V množici pregovorov določenega jezika nas zanima delež internacionalizmov, pa tudi pregovorov, ki so specifični za določen jezik ali skupino jezikov. Proučujemo izvor ali vsaj delne okoliščine nastanka pregovorov, kolikor nam viri to dopuščajo. Pozorni smo tudi na retorične figure, ritmično zgradbo in sestavine pregovorov, med katerimi so lahko zanimivi arhaizmi, npr. *gliha* v pregovoru *Gliha vkup štriha*.

Viri informacij o pregovorih

Med najvidnejšimi splošno zasnovanimi deli o pregovorih v mednarodnem merilu lahko izpostavimo odlično monografijo Wolfganga Miederja *Proverb, The Handbook* ter kolektivno delo *Introduction to paremiology*, v katerem je sodelovalo petnajst paremiologov z vsega sveta. Z njuno pomočjo se lahko bralec seznanil z glavnimi poudarki sodobnih raziskav pregovorov. Med slovenskimi deli, ki se ukvarjajo (tudi) s pregovori, omenimo delo *Beseda ni konj: estetska struktura slovenskih folklornih obrazcev* (Babič 2015) ter *Paremiološki optimum: najbolj poznani in pogosti pregovori ter sorodne paremije v slovenščini* (Meterc 2017). Slovenske zbirke pregovorov so bogate, vendar z vidika podatkov o pregovorih na žalost zelo pomanjkljive. Zbirka Etbina Bojca *Pregovori in reki na Slovenskem* (1970) obsega okoli 9000 enot, med katerimi prevladujejo pregovori in reki. Obsežna je tudi zbirka *Ljudska modrost* Stanka Preka (1982) z okoli 3900 enotami, v kateri pa najdemo tudi vrsto aforizmov, celo avtorjevih. Omenjeni zbirki ne prinašata podatka o aktualnosti pregovorov ali o njihovem viru. Take podatke prinaša le delo *Pregovori, življenjske resnice* Marije Makarovič (1975), ki je nastalo s terensko raziskavo po vsej Sloveniji. Težava slovenskih zbirk, npr. Bojčeve, Prekove (z izjemo dela M. Makarovič), je, da je veliko gradiva prepisanega iz starejših zbirk (npr. zbirk Ivana Šašlja) in so variante pregovorov izbrane zgolj intuitivno. Tem pomanjkljivostim se v preostalih zbirkah, ki so izšle od polovice 20. stoletja, pridružuje še obsežno in nekritično dodajanje kalkiranih pregovorov. Priložnostne kalke je namreč treba ločiti od ustaljenih prevzetih pregovorov, ki jih je sicer zelo veliko, saj je slovenska paremiologija organski del evropske in širše svetovne paremiologije in si z njo deli veliko število pregovorov. Še slabše je stanje v množici manjših komercialno zastavljenih zbirk, ki črpajo od vsepovsod, gradivo v njih pa je urejeno po ohlapnem tematskem ključu. Na svetu je malo frazeoloških slovarjev, ki z vidika sodobnega jezikoslovja zgledno obravnavajo pregovore. Med najboljšimi frazeološkimi slovarji, ki izčrpno opisujejo tudi

paremiologijo, je četrti zvezek *Slovarja češke frazeologije in idiomatike* Františka Čermáka. Čermákov slovar je napreden zaradi sistematičnega in podrobnega opisa pomena pregovorov, navajanja variant pregovorov in zaradi dejstva, da gre za gradivo, katerega aktualnost je preverjena z raziskavami. Dober primer je še slovar modernih ameriških pregovorov Wolfganga Miederja, ki je izšel leta 2012 in se je omejil samo na pregovorne izraze, ki se v (ameriški) angleščini niso pojavljali pred letom 1900. Slovar obsega okoli 1400 pregovorov, dodatke k slovarju pa Mieder redno objavlja v reviji *Proverbium*. Ta slovar je zgled teoretsko in metodološko dobro zasnovanega paremiološkega slovarja s skrbno dokumentiranimi viri in zgledi rabe pregovornih izrazov. Avtor modernega *Slovarja slovenskih frazemov* (2011) Janez Keber se je načeloma omejil na ožjo frazeologijo brez pregovorov in preostalih stavčnih frazemov. V *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* je širše frazeologije veliko, pregovornega (paremiološkega) gradiva pa dokaj malo; ob raziskavah za slovenski paremiološki minimum smo iz slovarja izpisali vsega 600 pregovorov in rekov. V raziskavah se je izkazalo, da velik del teh enot spada med najbolj poznane. To lahko pripišemo dejstvu, da so avtorji slovarja izhajali iz analize velike množice aktualnih besedil. SSKJ je k oblikam oziroma variantam pregovorov pristopal nesistematično in so zato mnoge uslovarjene variante zelo oddaljene od danes najbolj poznane variante. Za monografijo *Paremiološki optimum* smo v jezikovnem korpusu Gigafida preverili oblike 300 najbolj poznanih enot. Izkazalo se je, da moramo kar tretjini izmed njih poleg slovarske variante dopisati varianto, ki danes prevladuje v rabi. Vsi pregovori v SSKJ niso opremljeni s pomensko razlago, navedene pomenske razlage pa pogosto niso točne. Zgledi rabe so prej izjema kot pravilo. V eSSKJ (*Slovar slovenskega knjižnega jezika*, 3. izdaja), ki ga Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša izdaja od leta 2016, je vsaka frazeološka in tudi paremiološka enota opremljena z omenjenimi osnovnimi informacijami. Primer za to si danes uporabniki slovarja lahko ogledajo, če na portalu Fran npr. vtipkajo besedo *mačka*, ki je bila v okviru novega slovarja že objavljena. Poudarimo, da je prag za uvrstitev v ta slovar strog in zato lahko od tega slovarja pričakujemo le prikaz najbolj poznanih in pogostih slovenskih pregovorov. Zato lahko le upamo, da se bo kmalu pokazala priložnost za izdelavo prvega sodobnega slovenskega paremiološkega slovarja.

Literatura

- Saša BABIČ, 2015: *Beseda ni konj: estetska struktura slovenskih folklornih obrazcev*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Marija MAKAROVIČ, 1975: *Pregovori, življenjske resnice*. Ljubljana: ČZP Kmečki glas.
- Matej METERC, 2017: *Paremiološki optimum: Najbolj poznani in pogosti pregovori ter sorodne paremije v slovenščini*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Wolfgang MIEDER, 2004: *Proverbs: A handbook*. Westport: Greenwood Press.

Začinimo slovenščino

NATALIJA ULČNIK

Povzetek Pravijo, da so pregovori, reki in njim sorodne enote sol jezika, saj vplivajo na njegovo živost, polnost in učinkovitost. V prispevku je prikazano, kakšna je bila vloga tovrstnih enot pri pouku v preteklosti in kakšna je danes ter kako lahko z njimi v sklopu različnih šolskih aktivnosti začinimo slovenščino kot jezik in učni predmet.

Ključne besede: • frazemi • pregovori • reki • pouk slovenščine • učne metode •

NASLOV AVTORICE: dr. Natalija Ulčnik, izredna profesorica, Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Koroška cesta 160, 2000 Maribor, Slovenija, e-pošta: natalija.ulcnik@um.si.

DOI <https://doi.org/10.18690/978-961-286-164-3> .6

ISBN 978-961-286-164-3

© 2018 Univerzitetna založba Univerze v Mariboru

Dostopno na: <http://press.um.si>.

Uvod

Leto 2018 je bilo razglašeno za evropsko leto kulturne dediščine in tudi pregovore oz. v širšem smislu pregovorne ali paremiološke enote (v nadaljevanju PE) pojmuje kot del naše kulturne dediščine. Gre za splošno razširjene *ljudske modrosti*, za slikovite načine izražanja, ki se prenašajo iz generacije v generacijo in odsevajo način življenja in razmišljanja, dojemanje sveta ter sistem vrednot v nekem času in prostoru (prim. Hrisztova-Gotthardt, Varga 2015).

Pregovorne enote pri pouku nekdaj

V preteklosti so bile PE pomemben sestavni del pouka, lahko bi rekli, da so bile nepogrešljiva učna vsebina, zlasti zaradi svoje primarne funkcije – vzgojnosti oz. didaktičnosti. Učitelji so jih izpostavljali kot vodila za življenje, s pomočjo katerih učence spodbujamo k dobremu (npr. k pridnosti, potrpežljivosti in delavnosti), jih svarimo pred slabim (npr. pred jezo in maščevanjem), jih opominjamo, da morajo biti pošteni ljudje. Pregovori so »zlati orehi za življenje«, je menil A. M. Slomšek, učitelj pa mora učencem izluščiti njihovo jedro (Ulčnik 2014: 39). Poudarjeno je bilo, da si učenci pregovore hitro zapomnijo in jih, četudi jih morda ne razumejo, dolgo ohranijo v spominu.

Ko je slovenščina v 19. stoletju postala učni jezik in učni predmet, so bili v slovenskih berilih navedeni bolj ali manj obsežni sezname pregovorov, ki so primarno služili kot izhodišče za bralne oz. retorične vaje, pogosti pa so bili tudi v poučnih zgodbah, in sicer na najbolj izpostavljenih mestih: v naslovu (za nakazovanje vzgojno-poučne vsebine, za pritegnitev pozornosti) ter v zaključku (kot moralni nauk).

Pregovorne enote pri pouku danes

Danes pregovori in sorodne enote niso več izpostavljena učna vsebina. V učnih načrtih se izrecno ne omenjajo, v učbeniškem gradivu pa so skromno zastopani znotraj obravnave stalnih besednih zvez oz. frazemov, kar posledično vpliva na razvoj paremiološke kompetence. Znotraj jezikovnega pouka se stalne besedne zveze načeloma sistematično obravnavajo v 7. razredu OŠ, frazemi pa v 2. letniku gimnazij. Ena najbolj običajnih aktivnosti, ki se izvaja v zvezi s pregovori, je še zmeraj pisanje basni z moralnim naukom na koncu (npr. *Kdor drugemu jamo koplje, sam vanjo pade*). Kljub temu je opazno, da se sestavljavci učbeniškega gradiva vse bolj zavedajo učinkovitosti tovrstnih enot, zaradi česar frazeme ali pregovore uporabljajo tudi v naslovih poglavij, npr. *Srce mi je padlo v hlače*. V učbeniškem gradivu se sicer večinoma pojavljajo bolj znane in uveljavljene enote, t. i. šolski primeri, npr. *Kadar mačke ni doma, miši plešejo*, *Bolje vrabec v roki kot golob na strehi*, *Lepa besedo lepo mesto najde*, zato učenke in učenci novejših enot, ki jih sami morda bolje poznajo in celo uporabljajo, niti ne prepoznavajo kot pregovornih, npr. *V tretje gre rado*, *Nikoli ne reci nikoli*, *Nihče ni popoln*.

Možnosti ukvarjanja s pregovornimi enotami

Raziskave kažejo, da so PE danes še zmeraj aktualne in vpete v naš vsakdanjik, saj so učinkovito izrabljene zlasti v publicističnih besedilih in oglaševanju, ter da so razvile

različne funkcije (prim. članek Vide Jesenšek v tej publikaciji in Jesenšek, Babič 2014). Prav zato bi jim morali tudi pri pouku nameniti ustrezno pozornost (prim. Litovkina 2017). Pri tem je pomembno, da:

- izkažemo senzibilnost za frazeme, pregovore, reke in sorodne enote; kadar med poukom pridemo v stik z njimi, jih izpostavimo in se pogovorimo o njihovem pomenu, rabi in funkciji;
- tudi sami uporabljamo pregovorne enote, kadar se za to pojavi priložnost; z njimi lahko dosežemo različne učinke, npr. vzbudimo pozornost, popestrimo svoje izražanje, podkrepimo svoje trditve ipd.;
- učence in učenke oz. dijake in dijakinje motiviramo za njihovo usvajanje, rabo in raziskovanje.

Kaj vse lahko počnemo s pregovori in sorodnimi enotami? Lahko opazujemo njihovo rabo, lahko jih zbiramo in raziskujemo, z njimi se lahko tudi igramo oz. poigramo. Nekaj konkretnih možnosti za njihovo usvajanje in razvijanje senzibilnosti zanje:

(1) opazovanje, zbiranje, izbiranje:

- opazujemo aktualno pisno in govorjeno rabo PE (v medijih, oglasih; v družinskem okolju in med vrstniki ...);
- opazujemo, v katerih okoliščinah uporabljamo pregovore, s kakšnim namenom, kako jih navadno vključujemo v besedilo (*Pravijo, da ...*), katere variante so prisotne;
- beležimo si sezname;
- v razredu/doma izbiramo pregovor ali rek dneva/tedna/meseca/leta oz. glasujemo za naj pregovor/rek;¹

(2) razvrščanje, primerjanje:

- PE razvrščamo v pomenske skupine (npr. čustva, narava, vreme);
- iščemo sopomenske in protipomenske enote;

(3) vzpostavljanje kritičnega odnosa:

- kritično se opredelimo do PE; razmišljamo o *resničnosti* teh *resnic*, aktualnosti v današnjem času, npr. *Pametnejši odneha, Enkrat ni nobenkrat, Ljubezen gre skozi želodec*;
- razvijamo debate v smislu za in proti (*Obleka naredi človeka*);

(4) medgeneracijsko povezovanje in prenos znanja na mlajše:

- med različnimi generacijami izvedemo anketo o poznavanju in rabi pregovorov in rekov ter primerjamo rezultate;

---

¹ Lahko ga tudi napišemo ali ilustriramo in postavimo na vidno mesto.

- starejši učenci lahko mlajšim (npr. v prvem VIO) preberejo kakšno zanimivo zgodbo, ki govori o pregovorih oz. rekih, npr. *Osel gre samo enkrat na led* avtorice Helene Kraljič (2009);
- (5) raziskovanje:
- raziščemo izvor PE, npr. iz Biblije, iz antične književnosti (*Oko za oko, zob za zob; Vse poti vodijo v Rim ...*);
  - raziščemo ustreznice v tujih jezikih (npr. v angleščini, nemščini, latinščini);²
- (6) igranje:
- pripravimo igre na temo pregovorov, npr. spomin, rebus, vislice, kviz, pantomima;
  - pripravimo uganke oz. križanke;
  - igra vlog: zamislimo si rabo pregovorov v konkretnih okoliščinah;
- (7) ustvarjanje:
- pripravimo likovno upodobitev PE ali posnamemo fotografijo;³
  - ustvarimo računalniško animacijo, ki ponazarja pregovor;
  - pripravimo pregovore v stripu;
  - pripravimo skeč (humor kot posledica dobesednega razumevanja pregovora);
  - posnamemo video na temo pregovorov;
  - napišemo (ne)umetnostno besedilo, v katerem uporabimo pregovore (npr. pesem, oglas, govor ob zaključku šolanja).

Ko pregovore usvojimo in ko razvijemo zadostno mero senzibilnosti zanje, se lahko podrobneje seznanimo tudi z njihovimi prenovitvami, s t. i. antipregovori (prim. članek Mateja Meterca), z znanimi aforizmi in sodobnimi umetniškimi pristopi k PE oz. se s temi enotami tudi sami poigramo. Kot primer kreativne rabe v sodobni umetnosti lahko omenimo kontaminacije Jake Železnikarja, npr. *Brez sreče se še čevelj ne obuje*.

Sklep

Pri ukvarjanju s pregovori in njim sorodnimi enotami smo torej lahko ustvarjalni, ponujajo se možnosti uporabe nekonvencionalnih učnih metod, ki imajo na proces učenja številne pozitivne vplive. Marsikatero tovrstno zanimivo popestritev in obogatitev pouka v povezavi z razvojem kritičnega in kreativnega razmišljanja pa bo omogočalo tudi novo učno e-okolje *Slovenščina na dlani*.

---

² Prim. SprichWort Plattform (<http://www.sprichwort-plattform.org/>).

³ Lahko pripravimo tudi razstavo izdelkov.

Literatura

- Hrisztalina HRISZTOVA-GOTTHARDT, Melita Aleksa VARGA (ur.), 2015: *Introduction to Paremiology. A Comprehensive Guide to Proverb Studies*. Berlin u. a.: DeGruyter. Dostop 15. 5. 2018 na: <https://www.degruyter.com/view/product/449649>.
- Vida JESENŠEK, Saša BABIČ (ur.), 2014: *Več glav več ve. Frazeologija in paremiologija v slovarju in vsakdanji rabi*. Maribor: Oddelek za germanistiko, Filozofska fakulteta. Ljubljana: Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU.
- Helena KRALJIČ, 2009: *Osel gre samo enkrat na led*. Jezero: Morfem.
- Anna T. LITOVKINA, 2017: *Teaching Proverbs and Anti-Proverbs*. Komárom. Dostop 15. 5. 2018 na: http://pf.ujs.sk/documents/2018-03-07_2017.08.31_Litovkina_11_Nyomdakesz_Belivek.pdf.
- Natalija ULČNIK, 2014: Pregovor je najboljši učitelj. Vloga in pomen pregovorov pri pouku slovenščine v 19. stoletju in danes. *Frazeologija nemškega jezika z vidikov kontrastivnega in uporabnega jezikoslovja*. Ur. Vida Jesenšek. Maribor: Filozofska fakulteta. 36–58.

Na kratko o besedilnih vrstah

MIRA KRAJNC IVIČ

Povzetek Besedilne vrste so rezultati konvencionalnih jezikovno-interakcijskih dejanj znotraj nekega komunikacijskega področja. Združevanje besedil v besedilne vrste je odvisno od tipičnih znotraj- in zunajbesedilnih prvin.

Ključne besede: • besediloslovje • jezikovna pragmatika • besedilo • besedilna vrsta • mali oglas •

NASLOV AVTORICE: dr. Mira Krajnc Ivič, izredna profesorica, Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, Koroška cesta 160, 2000 Maribor, Slovenija, e-pošta: mira.krajnc@um.si.

DOI <https://doi.org/10.18690/978-961-286-164-3>
© 2018 Univerzitetna založba Univerze v Mariboru
Dostopno na: <http://press.um.si>.

ISBN 978-961-286-164-3

Uvod

Oblikovati, tvoriti besedilo je postopek urejanja jezikovnih znakov v besedilo. Besedilo je – morda vas večina tako misli – trdno in dokončno in se kot tako ne more izmakniti jezikoslovčevi pozornosti. V resnici je besedilo »pojavnost«, ki se mu lahko samo približamo, ki ga skušamo razumeti, a je tudi tu razumevanje odvisno od naših notranjih izhodišč.

(Pogorelec 2011: 30)

Možnosti raziskovanja in analiziranja besedil so različne, vsaki da pečat raziskovalec oziroma vsakdo, kdor besedilo sliši, bere ... Prispevek je namenjen kratki predstavitvi besediloslovja kot teoretičnega pristopa, ki raziskuje besedilo in besedilne vrste. Besedila so različnega obsega, vsebin in slogovnih postopkov, različne vnaprejšnje določenosti leksike in slovničnih struktur, z različno zgodovinsko in uporabnostno vrednostjo, torej z različnimi zunaj- in notrajbesedilnimi prvinami, ki se sčasoma spreminjajo.

Besediloslovje, jezikovna stilistika, pragmatično jezikoslovje

Jasno je, da analiza tako širokega področja, kot sta jezik in komunikacija, ne more težiti po enciklopedični izčrpnosti in da morajo biti nekateri vidiki jezika potisnjeni v drugi plan ali kar povsem izpuščeni, če se analiza osredotoči na dovolj določen predmet.

(Miščević 1983: 59)

Besediloslovje je interdisciplinarno področje. Besedilo v prvi vrsti razume kot rezultat in del komuniciranja. Raziskuje pomenske in slovnične zgradbe besedila, funkcije besedila v posameznih kontekstih in besedilne vrste, ki temeljijo na podobnostih med besedili in so hkrati rezultat ter pogoj za jezikovno delovanje skupnosti. Ali je besedilo diskurz? Nekateri raziskovalci pojmujejo besedilo kot konkreten rezultat diskurza, diskurz pa kot proces, ki vodi k ustvarjanju besedila. Drugi menijo, da je besedilo samo abstraktna kategorija, ki se uresniči v diskurzu. Tretji razumejo besedilo kot pisni jezik in diskurz kot govorjeni jezik, četrti pa med poimenovanjema besedilo in diskurz ne vidijo pomenske razlike. Vendar je smiselno razlikovanje med besedilom in diskurzom le glede na predmet raziskav. O besedilu tako govorimo takrat, kadar je žarišče na določenem dogodku ali priložnosti. Kadar pa je žarišče na raziskovanju vzorcev, skupnosti ali razmerij, v katerih nastajajo različna besedila ali priložnosti, govorimo o diskurzu.

Besediloslovje vključuje spoznanja besedilne skladnje, jezikovne stilistike in pragmatike (Korošec 2006: 239). Jezikovna »/s/tilistika je metoda interpretacije besedila, pri kateri je poudarek na jeziku oziroma na vseh jezikovnih ravneh, pri čemer upošteva vse smeri/veje jezikovnega raziskovanja« (Simpson 2014²: 3–4). Stilistične raziskave po nekaterih teorijah v osnovi pomenijo raziskovanje ustvarjalnosti in inovativnosti v jezikovni rabi, ki je v prvi vrsti značilna za kanonska umetnostna besedila, a tudi za trivialno literaturo in za druge besedilne tipe, npr. oglaševalska, novinarska besedila, in

vsakdanja pogovarjanja. Le stilistika, ki raziskuje vse jezikovne zvrsti, lahko kaj pove o vseh oblikah, v katerih se jezik pojavlja.

Pojem jezikovne pragmatike je vpeljal Charles Morris, ki je pragmatiko definiral kot vedo o razmerjih med uporabnikom znaka in znakom. Novejše definicije opredeljujejo pragmatiko kot interaktiven sistem, v katerem se sestavine prepletajo, prilagajajo, medsebojno nadzorujejo in na katerega pomembno vplivajo dejavniki nejezikovnega konteksta. Kot del jezikovne pragmatike, ki se osredotoča tudi na (ne)upoštevanje komunikacijskih načel sodelovanja, vpljudnosti in menjavanja udeležencev v udeleženskih vlogah, številni razumejo teorijo govornih dejanj. To dejstvo napačno ustvarja vtis, da se jezikovna pragmatika in teorija govornih dejanj osredotočata le na govorjena besedila. Kar z vidika postopkov izbiranja pri tvorjenju (govorjenje, pisanje) in razumevanju (poslušanje, branje) velja za govorjena besedila, velja tudi za zapisana.

Besedilo

Nič posebej nenavadnega ni, da ne obstaja enotno pojmovanje besedila znotraj besediloslova, saj bi tako pojmovanje – nujno selektivno in omejevalno – besedila, na katerega bi se lahko zanesli, pomenilo izključitev nekaterih vidikov in s tem možnosti dostopanja od fenomenov, ki tvorijo 'besedilo'.

(Spitzmüller, Warnke 2011: 22)

Obstaja torej več različnih opredelitev besedila, ki jih lahko združimo v štiri skupine, in sicer v definicije, ki besedilo opredelijo: a) kot zapleten znak, b) s strukturno-slovničnega, c) s semantičnega in č) s komunikacijskega in pragmatičnega vidika. Vse štiri skupine definicij besedila združujemo v komplementarni model pojmovanja besedila, saj je besedilo komplementarni fenomen in ga je pravzaprav treba opredeliti z vseh navedenih vidikov (Gansel, Jürgens 2007: 51). Besedilo je tako v sebi smiselno zaokrožena celota jezikovnega komuniciranja. Kot tako ima prepoznavno komunikacijsko funkcijo ali sporočevalni namen. Za besedilo je značilna na poseben način oblikovana struktura. Izraz struktura se nanaša na: a) zvezo slovničnih in pomenskih razmerij med stavki oziroma propozicijami, ki tvorijo besedilo; b) zunanjo zgradbo besedila kot takega, ki je izraziteje opazna v negovorjenih besedilih; c) na obvezne in fakultativne vsebinske besedilne enote (npr. v uradni pisni prošnji/prijavi za počitniško delo je v prvem odstavku treba napisati, kjer smo izvedeli za razpis, na katerega se prijavljamo). Slovnična struktura in semantična razmerja med stavki oziroma propozicijami – pogosta izraza za poimenovanje teh vidikov besedila sta kohezivnost in koneksija – vplivajo na notranjo povezanost besedilnih enot, tj. na koherentnost. Koherentnost razumemo kot celotni smisel besedila, ki ni odvisen le od tega, kako tvorec besedila glede na izhodiščno temo besedila razvija rdečo nit, ampak tudi od drugih dejavnikov komunikacijskega položaja, poimenovanih tudi kontekstualne spremenljivke, saj se ti dejavniki v času komunikacijskega stika spreminjajo. Tvorec besedila namreč svet svojih izkušenj pretvarja v besedilni svet, zato so pomeni rabljenih (jezikovnih in drugih) znakov odraz tvorčevega in pri interpretaciji naslovnikovega izkušenskega sveta. Zato se zdi smiselna opredelitev besedila kot mesta pogajanja o smislu. Rabljen jezikovni izraz ali pojav v kontekstu evocira in potencira le nekatere

pomene (Katnić Bakaršić 1999: 80) in praviloma le en smisel, udeleženci komunikacijskega stika naj bi se glede tega »le« uskladili.

Besedilna vrsta

Nobeden del slovnškega znanstva ni tako slabo obdelan, nego nauk o besednem redu v govoru. Tu so slovníčarji še tako malo preiskali, da bi po njih pravih ljudje še do danes ne mogli govoriti, ako bi jim Bog ne bil že prej vdihnil znanja govora.

(Breznik 1908: 222)

To Breznikovo trditev bi morda lahko razumeli tudi v kontekstu dosedanjih raziskav besedilnih vrst pri nas. Še posebej, ker učni načrti predvidevajo poznavanje več kot 50 besedilnih vrst, kar je z vidika števila besedilnih vrst, ki naj bi jih poznal povprečni uporabnik (med 1500 in 2000), malo. Hkrati pa učni načrti večinoma ne učijo o besedilnih vrstah, ampak o besedilnih tipih, tj. slogovnih postopkih, ki so nato vsebinsko določeni (predstavitev kraja/osebe, opis postopka idr.). Zdi se, da je premalo vzpostavljena povezava med besedili in jezikovnokomunikacijskimi dejavnostmi članov in članic neke (jezikovne) skupnosti. Besedilne vrste so namreč produkti konvencionalnih jezikovnih dejanj znotraj posameznega komunikacijskega področja (Heinemann 2000) in se jih govorci nekega jezika spontano učimo skupaj z učenjem vedenja, značilnega in primerne za neko komunikacijsko področje (npr. zjutraj pozdravimo z *dobro jutro*; ob doseženem uspehu čestitamo neposredno s *čestitam* ali posredno npr. s *to je bilo pa res super, bravo*; če želimo kaj samo na hitro prodati, kupiti, oddati, najeti, tvorimo mali oglas; za sprostitev in iz radovednosti preberemo npr. horoskop). Kot navajata Gansel in Jürgens (2007: 92), se besedilne vrste konstituirajo prek prototipičnih medsebojno povezanih kontekstualnih in strukturnih značilnosti. Besedilne vrste tako po njunem mnenju oblikujejo okvir za prototipične značilnosti besedil. Te značilnosti so se oblikovale na osnovi konvencij jezikovnih uporabnikov o jezikovnih/govornih vzorcih. Za te vzorce so nadalje značilni le določeni sporočevalni nameni glede na medijskopoložajne in tematske značilnosti. Vse to pogojuje značilno in ustrezno obliko strukture besedila kot predstavnika določene besedilne vrste.

Za učenje tujega/drugega jezika se je pokazalo, da so za učeče nadvse zanimiva avtentična in krajša zaključena, tematsko zanimiva in koristna besedila, ki omogočajo učenje tako na nivoju slovnice kot slovarja. Tako Jesenšek (2000: 42) ugotavlja, da je »/z/a potrebe frazeologije pri pouku nemščine še posebej primeren horoskop. Medijsko je izjemno razširjen in kot besedilna vrsta vsebinsko in oblikovno ustaljen, praviloma pa je v njem najti raznolika frazeološka poimenovanja in številne rutinske sporočanje obrazce. Delo s horoskopom tako omogoča sistematično opazovanje oblikoslovno-skladenjskih, pomenskih, slogovno-pragmatičnih in besedilnih razsežnosti rabe frazeoloških sestavov /.../ jezika.« Vsebinska in oblikovna ustaljenost, oblikovna preglednost, razširjenost, aktualnost, avtentičnost pa so značilne tudi za mali oglas, ki je prav tako pozivna in prepričevalna besedilna vrsta. Z izvajalniškim glagolom *prodam/kupim/najamem/oddam* X tvorec vzpostavlja stik z naslovnikom in jasno, enoumno izrazi svoj sporočevalni namen in želeni cilj. Nadalje lahko mali oglas hitro oblikujemo na osnovi kombinacij

naslednjih značilnih besed, besednih zvez: *priložim vse potrebno; več info(rmacij) na ...; ... je kot nov; nošen enkrat; (zelo) lepo/dobro/odlično ohranjen; malo rabljen, igran; dela, kot mora; vse deluje brezhibno; ogled je možen v/na/pri X, po predhodnem dogovoru in resnem zanimanju tudi v/na/pri Y; menjave me ne zanimajo/niso možne; cena ni/je zadnja*. Ker je to zelo ustaljena besedilna vrsta, zaporedje besedilnih enot temelji na dodajanju informacij, zato so skladijski in pomenski odnosi med proposicijami in stavki preprosti (glej primer).¹

Moški, ženski in otroški rolerji

Cena: **60,00 €**

Izjemno dobro ohranjeni rolerji za vso družino. Moški so številka 42, ženski 37 in otroški nastavljivi od številka 30 do 33. Zraven damo še ščitnike za kolena, komolce in dlani. Možen je tudi nakup posameznega para.

Slika 1: Mali oglas (vir: bolha.com)

¹ Mali oglas je objavljen z dovoljenjem avtorja in ni aktiven.

Sklep

Besedilne vrste niso le orientacija tvorcu pri oblikovanju besedila, ampak tudi naslovniku pri interpretiranju, zato poznavanje besedilnih vrst sodi med temelje kritične jezikovne sporazumevalne zmožnosti, ki jih je treba sistematično razvijati. V nadaljnje branje priporočam prispevke V. Mikolič, M. Rolih (2015), B. Vičar (2013), D. Dukič (2010), M. Krajnc Ivič (2015).

Literatura

- Anton BREZNIK, 1908: Besedni red v govoru. *Dom in svet* 21, 222.
- Davorin DUKIČ, 2010: Razvoj koncepta funkcijske zvrstnosti v slovenskem jezikoslovju. *Slavistična revija* 58/3, 311–334. Dostop 17. 5. 2018 na: https://srl.si/sql_pdf/SRL_2010_3_1.pdf.
- Christina GANSEL, Frank JÜRGENS, 2007: *Textlinguistik und Textgrammatik (eine Einführung)*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Wolfgang HEINEMANN, 2000: Vertextungsmuster Deskription. *Text- und Gesprächslinguistik: ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung*. Ur. Klaus Brinker, Gerd Antos, Wolfgang Heinemann, Sven F Sager. Berlin, New York; Walter de Gruyter (Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft; Zv. 16). 356–369.
- Vida JESENŠEK, 2000: Frazeologija in horoskop pri pouku nemškega jezika. *Vestnik* 34/1-2, 35–42.
- Marina KATNIČ-BAKARŠIČ, 1999: *Lingvistička stilistika*. Budimpešta: Open Society Institute.
- Tomo KOROŠEC, 2006: O besedilotvornih prvinah v slovenskem jezikoslovju. *Slavistična revija* 54/pos. št., 239–258.
- Mira KRAJNC IVIČ, 2015: Kohezivno-konektorska sredstva v besedilih, nastalih v predvolilnih obdobjih. *Slavistična revija* 63/3, 269–283. Dostop 17. 5. 2018 na: http://www.srl.si/sql_pdf/SRL_2015_3_03.pdf.
- Vesna MIKOLIČ, Maša ROLIH, 2015: Besedilna zvrstnost v novih medijih kot slovarska vsebina. *Slovnica in slovar – aktualni jezikovni opis*. Obdobja 34. Ur. Mojca Smolej. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 511–518.
- Nenad MIŠČEVIČ, 1983: John Langshaw Austin. *Jezik kot dejavnost*. Analecta. Ljubljana: DDU Univerzum. 59.
- Breda POGORELEC, 2011: *Stilistika slovenskega knjižnega jezika*. Ur. Mojca Smolej. Ljubljana: ZRC SAZU. 30.
- Paul SIMPSON, 2014²: *Stylistics. A Resource book for students*. New York: Routledge.
- Jürgen SPITZMÜLLER, Ingo H. WARNKE, 2011: *Diskurzlinguistik. Eine Einführung in Theorien und methoden der transtextuellen Sprachanalyse*. Berlin/Bosten: Walter de Gruyter GmbH & Co. 22.
- Branislava VIČAR, 2013: Peticija kot besedilna vrsta in njena politična umeščenost. *Družbena funkcijskost jezika (vidiki, merila, opredelitve)*. Obdobja 32. Ur. Andreja Žele. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 473–479.

SLOVENŠČINA NA DLANI I
N. Ulčnik

OD BRANJA DO ZNANJA

Zakaj je bralna pismenost pomembna

DRAGICA HARAMIJA

Povzetek Zavedanje o pomenu pismenosti, ki se razvija vse življenje in pri vseh predmetih (slovenščina kot predmet in kot učni jezik) v izobraževalnem sistemu in na vseh poljih neformalnega izobraževanja otrok in odraslih, je ključnega pomena za napredek posameznika in družbe.

Ključne besede: • bralna pismenost • bralne kompetence • informacijska pismenost • tiskani viri • elektronski viri •

NASLOV AVTORICE: dr. Dragica Haramija, redna profesorica, Univerza v Mariboru, Pedagoška fakulteta, Oddelek za razredni pouk, Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, Koroška cesta 160, 2000 Maribor, Slovenija, e-pošta: dragica.haramija@um.si.

DOI <https://doi.org/10.18690/978-961-286-164-3.8>
© 2018 Univerzitetna založba Univerze v Mariboru
Dostopno na: <http://press.um.si>.

ISBN 978-961-286-164-3

Bralna pismenost in njen razvoj

Na Slovenskem smo dobili leta 2006 prvo *Nacionalno strategijo pismenosti*, pri čemer so njeni snovalci, ko so primerjali tovrstne koncepte v drugih državah, zapisali, da »vse strategije postavljajo koncept pismenosti v središče reformnih prizadevanj družb, da bi svoje državljanke čim boljše »opremile« z ustreznim znanjem in zmožnostmi. Cilj teh prizadevanj je omogočiti nadaljnji gospodarski razvoj družbe na eni in socialno vključenost posameznikov v družbo na drugi strani« (Strokovne podlage 2006: 5). V navedeni strategiji je bila pismenost opredeljena zelo široko, zajemala je vse kompetence posameznika, ki izhajajo iz poslušanja, govorjenja, branja in pisanja na vseh področjih dejavnosti posameznikov in družbe. V predlogu *Nacionalne strategije za razvoj bralne pismenosti* (2017) je bralna pismenost opredeljena ožje, pri čemer pa je poudarjeno, da je pismenost osnovni pogoj za vse oblike učenja in za delovanje posameznika v družbi.¹ Predlog *Nacionalne strategije za razvoj bralne pismenosti* (2017: 3) uvaja novo definicijo pismenosti:

Bralna pismenost je stalno razvijajoča se zmožnost posameznika in posameznice za razumevanje, kritično vrednotenje in uporabo pisnih informacij. Ta zmožnost vključuje razvite bralne veščine, (kritično) razumevanje prebranega, pojmovanje branja kot vrednote in motiviranost za branje. Kot taka je temelj vseh drugih pismenosti² in je ključna za razvijanje posameznikovih in posamezničnih potencialov ter njuno uspešno sodelovanje v družbi.

Pismenost v izobraževanju

Bela knjiga (2011: 33–35) vsebuje načela, cilje in strateške usmeritve vzgoje in izobraževanja, najprej splošna, v nadaljevanju po stopnjah šolanja (vrtec, OŠ, SŠ), pri čemer štiri splošna načela vzgoje in izobraževanja pomenijo sodoben pristop k uveljavljanju znanja: človekove pravice in dolžnosti, povezane z izobraževanjem; avtonomijo (posameznik se razvija v razmišljujočega človeka); pravičnost (ta mora biti zelo povezana z enakostjo, kar pa seveda ni isto) ter kakovost, ki naj bo na voljo vsem. Med cilji so v ospredju kakovostno izobraževanje, primerno usposobljeni pedagoški delavci, ustrezni pogoji za delo in financiranje, predvsem pa zagotavljanje optimalnega razvoja posameznika in razvijanje njegovega pozitivnega odnosa do vseživljenjskega učenja, kajti v družbi znanja je treba skrbeti za trajnostni razvoj vsakega posameznika. Posebej pomembna je uzaveščenost o rabi jezikov v vzgoji in izobraževanju: slovenščina

¹ Priporočila evropskega sveta in parlamenta o osmih ključnih kompetencah za vseživljenjsko učenje (Uradni list EU 2006: L 394; natančneje so smernice podane v prilogi A navedenega dokumenta), ki na prvem mestu navaja kompetenco sporazumevanja v maternem jeziku in nato sporazumevanje v tujih jezikih.

² Kot npr. *matematične, naravoslovne ali digitalne pismenosti*, ki označuje zmožnost/kompetenco posameznika ali posameznice za razumevanje in reševanje problemov iz pisnih informacij z določenega področja (matematike, naravoslovja, e-gradiv); *funkcionalne pismenosti*, ki poudarja, da branje ni samo sebi namen, pač pa služi učinkovitemu delovanju posameznika v okolju, v katerem živi; *informacijske pismenosti*, kjer je pomembna tako zmožnost pridobivanja kot predelave informacij za razumevanje in njihovo uporabo pri reševanju problemov.

kot prvi in drugi jezik, materinščina in tuji jeziki; predvsem pa je poudarjena slovenščina kot učni jezik vseh predmetov. Pri pismenosti torej ne govorimo le o branju leposlovnih del, temveč tudi o branju informativne (ali poučne) literature.

Pomen informacijske pismenosti

V sodobnosti je zelo pomembno tudi, kako dobro se učenci in dijaki znajdejo v informacijskem procesu, zlasti pri iskanju različnih informacij ter njihovi uporabi, kar sodi v informacijsko pismenost (Vilar 2010). Količina informacij, ki nam je na voljo, ni bila še nikoli tako velika in tudi poti do njih niso bile še nikoli tako raznolike in številne, zato je treba dobro poznati informacijske vire, s pomočjo katerih najdemo relevantne informacije. Informacijski viri so zelo raznoliki ne le po številu, temveč tudi po formatu (npr. tiskani ali elektronski, besedilni, slikovni, zvočni). Pri elektronskih virih, zlasti tistih, ki so prosto dostopni na spletu, je potrebno zavedanje o tem, da ni vse, kar je objavljeno na spletu, tudi koristno in pravilno, zato je potrebno znanje za selekcijo in ravnanje s tovrstnimi informacijami. Razvoj teh kompetenc ni le naloga izobraževalnih organizacij, temveč tudi knjižnic (Vilar 2014; Vilar in Zabukovec 2017). Univerzitetna knjižnica Maribor ima npr. odlično pripravljeno osnovno izobraževanje o informacijskih virih za dijake in študente. Odlična možnost je UM:NIK, ki »omogoča hkratno iskanje po elektronskih in tiskanih informacijskih virih. Obsega bibliografske podatke več milijonov različnih elektronskih virov svetovnih založnikov ter tiskanih virov, ki so za izposajo dostopni v Univerzitetni knjižnici Maribor (UKM) /.../« (<http://www.ukm.um.si/>). Nikakor ne gre spregledati Narodne in univerzitetne knjižnice Ljubljana (NUK), informacije o njenem delovanju so dostopne na spletni strani <http://www.nuk.uni-lj.si/>. To je najpomembnejša knjižnica v Sloveniji, ki usmerja in vodi delo vseh drugih knjižnic in skrbi za vse uporabnike. Digitalizacija je zelo pomembna, saj je s tem, ko te vire NUK ponuja v Digitalni knjižnici Slovenije in UKM v Repozitoriju UKM, dostopnost digitaliziranih virov (torej dostopnost do znanja) enaka za vse državljane.

Tudi vse splošne knjižnice imajo na svojih spletnih straneh navodila za uporabo različnih virov, iskanje teh in pogoje dostopnosti: <http://zdruzenje-knjiznic.si/sistem-splosnih-knjiznic/mreza-splosnih-knjiznic/>. V seznamu je najbolje poiskati najbližjo splošno knjižnico, kadar potrebuje uporabnik tiskane vire, za elektronske vire oddaljenost ni pomembna.

Za področje slovenščine velja opozoriti na nekatere vire, ki sodijo v odprti dostop, kar pomeni, da lahko do njih dostopa vsak uporabnik (samostojno ali kot izposoja preko knjižnice):

- leposlovna gradiva (pa tudi znanstveni tiski, pisma, enciklopedije ...) so dostopna na spletni strani Wikivir: https://sl.wikisource.org/wiki/Glavna_stran;
- portal Digitalna knjižnica Slovenije, dLib.si, kjer so zbrane digitalizirane knjige, periodične publikacije, rokopisi, slike, glasba in zemljevidi: <https://www.dlib.si/>;
- ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša: <https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/publikacije#v>, posebej je treba opozoriti na spletno stran FRAN (zbirka slovarjev): <http://www.fran.si/>;

- ZRC SAZU, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede: <https://isllv.zrc-sazu.si/sl/publikacije#v>;
- Biblos, izposoja in prodaja e-knjig, informativnih in leposlovnih (posebna kategorija je tudi domače branje): <https://www.biblos.si/>.

Sklep

Opozoriti velja, da se spreminja pomen knjige, saj se je ta nanašal »tako na fizični nosilec kakor tudi na vsebino. Z e-založništvom se je pomenska dvojnost izraza knjiga razširila na štiri elemente: na medij (elektronski format), napravo (hardware), dostop (internet) in vsebino (monografija)« (Breznik Močnik idr. 2013: 7). Seveda pa pri sprotne delu v razredu uporabljamo tudi druge elektronske vire, npr. podatkovne zbirke, revije (oz. posamezne članke v njih), poglavja v monografskih publikacijah, spletne strani institucij ipd. V prispevku opozarjamo na enostavno dostopne vire v slovenskem jeziku, pri čemer ne gre zanemariti sistema COBISS, ki podaja temeljne informacije o vseh vrstah gradiv. Dobro razvita bralna pismenost omogoča posamezniku, da najde kakovostne podatke (in jih zna ločiti od manj kakovostnih) na različne načine in v različnih medijih.

Literatura

- Marija BREZNIK MOČNIK, Tomaž TRPLAN, Aldo MILOHNIČ, 2013: *Model razvoja e-založništva v javnem interesu v Sloveniji ter primerjava stanjem in podatki iz primerljivih evropskih držav* (poročilo projekta). Ljubljana: Mirovni inštitut. Dostop 12. 5. 2018 na: http://www.jakrs.si/fileadmin/datoteke/Nova_spletna_stran/Zaloznistvo/Raziskave_in_ana_lize/Model_razvoja_e-zaloznistva_Mirovni_institut_porocilo.pdf.
- Nacionalna strategija za razvoj bralne pismenosti* (predlog), 2017. Dostop 11. 5. 2018 na: http://www.jakrs.si/fileadmin/datoteke/Nova_spletna_stran/Zaloznistvo/Raziskave_in_ana_lize/Model_razvoja_e-zaloznistva_Mirovni_institut_porocilo.pdfhttp://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKewiamcO0xoDbAhVN6qQKHZOYCuQQFggmMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.mizs.gov.si%2Ffileadmin%2Fmizs.gov.si%2Fpageuploads%2Fnovice%2Fdoc%2FBralna_Pismenost_javna_razprava_april_2017.doc&usg=A0vVaw0ouhJgCcR00SMyy4FVkkWX.
- Nacionalna strategija za razvoj pismenosti*, 2006. Dostop 10. 5. 2018 na: http://www.mizs.gov.si/si/delovna_podrocja/urad_za_razvoj_in_kakovost_izobrazevanja/projekti/pismenost/.
- Strokovne podlage za pripravo Nacionalne strategije za razvoj pismenosti*, 2006. Dostop 10. 5. 2018 na: http://www.mizs.gov.si/si/delovna_podrocja/urad_za_razvoj_in_kakovost_izobrazevanja/projekti/pismenost/.
- UM:NIK, 2018. Dostop 10. 5. 2018 na: <http://www.ukm.um.si/>.
- Univerzitetna knjižnica Maribor: *Izobraževanje uporabnikov*. 2018. Dostop 10. 5. 2018 na: <http://www.ukm.um.si/izobra-evanje-uporabnikov>.
- Polona VILAR, 2010: Informacijska in medijska pismenost (Information and media literacy). *Šolska knjižnica* 20/1, 38–46.
- Polona VILAR, 2014: Medpredmetno povezovanje ter vloga šolske knjižnice in šolskega knjižničarja. *Posodobitve pouka v osnovnošolski praksi, Knjižnično informacijsko znanje*. Ur. Vlasta Zabukovec, Romana Fekonja. 165–174. Dostop 10. 5. 2018 na: <http://www.zrss.si/digitalnknjiznica/pos-pouka-os-KIZ/#/166/>.

Polona VILAR, Vlasta ZABUKOVEC, 2017: Kakovostna šolska knjižnica – pomemben dejavnik pri razvoju veščin bralne in informacijske pismenosti. *Bralna pismenost v predšolski vzgoji in izobraževanju*. Ur. Dragica Haramija. Maribor: Univerzitetna založba in Pedagoška fakulteta. 123–133.

Po inovativni poti do znanja

SIMONA PULKO IN MELITA ZEMLJAK JONTES

Povzetek Inovativni didaktični pristopi v ospredje postavljajo učne metode in pedagoške prakse s poudarkom na individualizaciji oz. prilagajanju zmožnostim in potrebam učečih se, na spontanem učenju, problemskem pristopu, kritičnem in ustvarjalnem ter analitično-sintetičnem razmišljanju, reševanju problemov, tudi z vključevanjem novih tehnologij z možnostjo nenehnega dostopa do učnih virov.

Ključne besede: • učne metode • didaktični pristopi • formativno učenje • avtentične oblike dela • izkustveno učenje •

NASLOVA AVTORIC: dr. Simona Pulko, docentka, Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, Koroška cesta 160, 2000 Maribor, Slovenija, e-pošta: simona.pulko@um.si; dr. Melita Zemljak Jontes, izredna profesorica, Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, Koroška cesta 160, 2000 Maribor, Slovenija, e-pošta: melita.zemljak@um.si.

DOI <https://doi.org/10.18690/978-961-286-164-3.9>
© 2018 Univerzitetna založba Univerze v Mariboru
Dostopno na: <http://press.um.si>.

ISBN 978-961-286-164-3

Formativno učenje

Formativno učenje je učinkovito orodje, ki vodi k boljši kakovosti učenja in poučevanja, saj učence spodbuja k prevzemanju odgovornosti za svoje učenje, postavlja učenje in učenca v središče učnega procesa, spodbuja zavzetost in motivacijo za učenje, je zelo občutljivo za individualne razlike med učenci, vključno z njihovim predhodnim znanjem, razvija vrednotenje, usklajeno s cilji in standardi, z močnim poudarkom na formativni povratni informaciji, izboljšuje učne dosežke (Holcar Brunauer idr. 2017).

Ključni elementi formativnega spremljanja

Formativno spremljanje temelji na večji vključenosti učencev/dijakov (in staršev) v načrtovanje učenja, kar pomeni tudi večjo odgovornost za rezultate. Učenci/dijaki z učiteljevo pomočjo načrtujejo svoj osebni cilj, nato pa s pomočjo povratnih informacij ta cilj tudi dosežejo. Ob tem uresničujemo načelo individualizacije za vsakega posameznika, pristop pa omogoča tudi uresničevanje diferenciacije, upoštevajoč zmožnosti in sposobnosti učencev. Formativno spremljanje namreč učencem omogoča, da dosežejo zastavljene cilje in napredujejo v skladu s svojimi sposobnostmi. Pri tem ves čas ugotavljamo, kje v procesu učenja se posameznik nahaja, kam gre in kaj bo storil, ko bo do tja prišel. Tak pristop je zelo primeren, saj izhaja iz učenčevega predznanja, z njim razvijamo učenčeva močna področja, spodbujamo šibka področja, učenci sooblikujejo učni proces, omogoča večjo motivacijo in samostojnost ter večjo aktivnost učencev/dijakov.

Inovativni didaktični pristopi v učnem (e-)okolju omogočajo vključenost učencev/dijakov v načrtovanje učenja v čim večji možni meri, s čimer se zagotavlja večja odgovornost za rezultate, s tem pa se postopoma razvija kritičen in odgovoren mlad človek (prim. Pulko, Zemljak Jontes 2011, 2013 in 2013a).

Avtentične oblike dela

Kaj zahtevajo avtentične oblike preverjanja in ocenjevanja od učencev? Zahtevajo predvsem uporabo znanja in spretnosti za reševanje resničnih problemov (upoštevajoč razvojno stopnjo učečega se).

Osnovne značilnosti teh nalog so, da so realistične; zahtevajo razmislek, spodbujajo inovativnost; zahtevajo kritično razmišljanje učencev o lastnem delu (odkrivanje močnih in šibkih področij); avtentični izzivi so podobni dejanskim problemskim situacijam (zato so smiselni in vredni truda); vodilo pri snovanju avtentičnih nalog je vprašanje: *Kako bi določen problem izgedal v realnem življenju?*

Tipične avtentične naloge:

- Simulacije, npr. igre vlog in dramatizacije (npr. za ustno opravičilo za neopravljeno domačo nalogo).
- Nastopi pred različno publiko, npr. TV-oddaja, konferenca ipd. (npr. debata o zaključni ekskurziji).
- Izražanje v različnih zvrsteh neumetnostnega jezika, npr. pisma bralcev, dnevniški zapisi, članki, reportaže ipd. (npr. dnevniški zapis v času šole v naravi).
- Pisanje pravljice, pesmi, basni ipd.
- Raziskovanje in preiskovanje (npr. narečnega izrazja za delovno orodje v domačem kraju).
- Razprave, okrogle mize, debate ipd. (npr. o šolski prehrani).
- Poučevanje mlajših od sebe, svetovanje, npr. kot turistični vodi (npr. za vodenje učencev po kulturnih znamenitostih domačega kraja).
- Izdelovanje izdelkov, načrtov, npr. v vlogi mizarjev, arhitektov ipd.

Tipične vloge, v katere postavimo učence:

- novinar, oglaševalec, reporter, kolumnist ipd.,
- urednik,
- pisatelj, pesnik,
- dramaturg,
- kritik,
- igralec,
- raziskovalec,
- vsakdanji uporabnik različnih obrazcev (npr. bančni, poštni obrazci, jedilnik ipd.),
- član uredniškega odbora,
- vsakdanje vloge, s katerimi se v življenju srečujemo (npr. starši, nepoklicni kuhar, priča dogodka, vodja prodaje ipd.),
- popotnik, potopisec,
- turistični vodnik,
- lektor,
- voditelj TV-oddaj,
- avtor učbeniškega gradiva.

Izkustveno učenje

Gre za proces, v katerem se znanje ustvarja preko transformacij izkušenj. Po Kolbovem (2015) štiristopenjskem modelu upoštevamo:

1. konkretno izkušnjo,
2. razmišljujoče opazovanje in refleksijo,
3. oblikovanje abstraktnih konceptov in posplošitev,
4. preskušanje teh konceptov v določenih razmerah.

Metode izkušenjskega učenja dejavno in neposredno vključijo udeležence v učni proces, kar spodbuja motivacijo, dviga zavzetost, poveča empatijo ipd. Učeči se spreminja ustaljena stališča, povezuje prej ločene vidike.

Izkustveno učenje omogoča učencu/dijaku izgradnjo poglobljenega razumevanja učne snovi in izražanje ustvarjalnosti ter ga spodbuja k razvoju raznovrstnih veščin, bazičnih miselnih veščin – primerjanje, razvrščanje, posploševanje, opredeljevanje, sklepanje, analiziranje, raziskovanje; veščin kritičnega mišljenja – analiza argumentov, preverjanje hipotez, pravilna raba jezika; komunikacijskih veščin – poslušanje, vzpostavljanje dvogovora; izražanje stališč, mnenj. Z izkušenjskim učenjem lahko uresničujemo širok spekter vzgojno-izobraževalnih ciljev tako na področju kognitivnega kot čustvenega razvoja posameznika. Učenci/dijaki s pomočjo učiteljevih navodil, smernic samostojno, domiselno in ustvarjalno, z miselnimi postopki predstavljajo dano situacijo, ustvarjajo razpravo, rešujejo nastale težave in usvajajo snov. Poleg miselnih in intelektualnih procesov se prepletata tudi čustvena in domišljajska aktivnost.

Sklep

Inovativni didaktični pristopi v ospredje postavljajo učne metode in pedagoške prakse, pri katerih so poudarjeni individualizacija oz. prilagajanje zmožnostim in potrebam učencev/dijakov ob upoštevanju njihovih specifik, spontano učenje, problemski pristop, kritično in ustvarjalno razmišljanje, analitično-sintetično razmišljanje, reševanje problemov in podjetnost, tudi z vključevanjem novih tehnologij z možnostjo nenehnega dostopa do učnih virov. S spodbujanjem aktivnega vključevanja učencev/dijakov v učni proces in z rabo prožnih oblik učenja lahko dosežemo izboljšanje možnosti posameznikov za uspešno vključevanje v družbo in na trg dela. Učitelj naj pri načrtovanju učnega procesa upošteva načelo individualizacije in diferenciacije, razmišlja naj o možnostih izkustvenega učenja, o vključevanju avtentičnih oblik in nalog dela ter o možnostih formativnega spremljanja.

Literatura

- Ada HOLCAR BRUNAUER, Cvetka BIZJAK, Marjeta BORSTNER, Janja COTIČ PAJNTAR, Vineta ERŽEN, Mihaela KERIN, Natalija KOMLJANC, Saša KREGAR, Urška MARGAN, Leonida NOVAK, Zora RUTAR ILC, Sonja ZAJC, Nives ZORE, 2017: *Formativno spremljanje v podporo učenju. Priročnik za učitelje in strokovne delavce*. Ljubljana: ZRSŠ.
- David A. KOLB, 2015: *Experiential learning: experience as the source of learning and development*. Upper Saddle River (New Jersey): Pearson Education.
- Simona PULKO, Melita ZEMLJAK JONTES, 2011: E-slovenščina – izziv za učitelja in dijaka. *Slavistika v regijah – Maribor*. Zbornik Slavističnega društva Slovenije. Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije. Ur. Boža Krakar - Vogel. 145–150.
- Simona PULKO, Melita ZEMLJAK JONTES, 2013: E-slovenščina – most med učiteljem in učencem. *Jazyk – literatura – komunikace* 2, 1–8. Dostop 4. 5. 2018 na: <http://jlk.upol.cz/index.php/cislo-2-2014>.

Simona PULKO, Melita ZEMLJAK JONTES, 2013a: E-izobraževanje kot kombinirano izobraževanje pri pouku slovenščine. *Sodobni pristopi poučevanja prihajajočih generacij*. Ur. Mojca Orel. Polhov Gradec: Eduvision. 743–755. Dostop 4. 5. 2018 na: http://eduvision.si/Content/Docs/Zbornik%20prispevkov%20EDUvision%202013_splet.pdf.

Tipologija nalog v aktualnih e-okoljih za slovenščino v OŠ

MIHAELA KOLETNIK IN ALENKA VALH LOPERT

Povzetek V prispevku predstavljamo rezultate analize prosto dostopnih gradiv za pouk slovenščine od 6. do 9. razreda OŠ glede na tipe nalog. Rezultati analize, ki kažejo neuravnoteženo zastopanost različnih tipov nalog, med katerimi prevladuje tip, ki je med učenci najmanj priljubljen, nam bodo v pomoč pri zasnovi e-gradiv za poučevanje slovenščine v okviru projekta.

Ključne besede: • didaktika • osnovna šola • slovenski jezik • e-gradiva • tipologija nalog •

NASLOVA AVTORIC: dr. Mihaela Koletnik, redna profesorica, Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, Koroška cesta 160, 2000 Maribor, Slovenija, e-pošta: mihaela.koletnik@um.si; dr. Alenka Valh Lopert, izredna profesorica, Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za prevodoslovje, Koroška cesta 160, 2000 Maribor, Slovenija, e-pošta: alenka.valh@um.si.

DOI <https://doi.org/10.18690/978-961-286-164-3> .10

ISBN 978-961-286-164-3

© 2018 Univerzitetna založba Univerze v Mariboru

Dostopno na: <http://press.um.si>.

Pregled in predstavitev aktualnih e-okolij

V okviru projekta smo pregledali vsa prosto dostopna e-gradiva za pouk slovenščine od 6. do 9. razreda OŠ, in sicer:

Projekt slovenščina za 8. razred OŠ:

- E-gradiva, slovenščina, Projekt slovenščina za 8. razred OŠ: http://www.s-sers.mb.edus.si/gradiva/w3/slo8/000_mapa/index.html; Neumetnostna besedila.

Slovenščina v oblaku:

- Slovenščina v oblaku 6: <http://www.devletka.net/gradiva/slovenscina/6>; Dodatna gradiva: <https://mauthor.rokus.com/svo6/demo/>.
- E-učbeniki SIO.si:
- 8. razred: <http://eucbeniki.sio.si/slo8/index.html>;
- 9. razred: <http://eucbeniki.sio.si/slo9/index.html>.

Gradim slovenski jezik 6:

- 6. razred: <http://www.devletka.net/index.php?r=downloadMaterial&id=2421&file=1>.

Od glasov do knjižnih svetov 6:

- 6. razred: <http://www.devletka.net/gradiva/slovenscina/6>.

Slovenščina (vaje 6.–9. razred):

- http://www2.arnes.si/~osljjk6/slovenscina_ps/slovenscina_6_9r.htm.

Zbirka spletnih nalog Devetka.net:

- <http://devetka.net/index.php?r=-1&p=36&t=794&n=-1&sid=fe138b19ba11d098aaf4f4ddade8dd9a>.

E-gradiva smo pregledali in analizirali glede na tipe nalog, pri čemer smo sledili v strokovni literaturi uveljavljeni Klasifikaciji tipov nalog. Posamezne tipe nalog smo izpisali in prešteli, nato pa izračunali odstotni delež vseh tipov nalog v analiziranih gradivih. Za ponazoritev predstavljamo nabor nalog iz izbranih e-gradiv.

Tabela 1: Slovenščina, Vaje za 6.–9. razred:**http://www2.arnes.si/~osljkk6/slovenscina_ps/slovenscina_6_9r.htm**

TIP NALOGE	ŠTEVILO NALOG	ODSTOTNI DELEŽ
Naloga s kratkim odgovorom	567	36,2 %
Naloga poslušanja	398	25,4 %
Alternativni tip naloge	344	22,0 %
Izbirni tip naloge z enim pravilnim odgovorom	130	8,3 %

Med 1566 nalogami najpogostejše naloge predstavljajo 91,9 % vseh nalog, druge naloge se pojavljajo v 2,0 % ali manj.

Tabela 2: E-učbeniki SIO.si: 8. razred: <http://eucbeniki.sio.si/slo8/index.html>

TIP NALOGE	ŠTEVILO NALOG	ODSTOTNI DELEŽ
Naloga s kratkim odgovorom	600	31,3 %
Izbirni tip naloge z enim pravilnim odgovorom	290	15,1 %
Alternativni tip naloge	196	10,2 %
Naloga označevanja	141	7,4 %
Naloga branja	123	6,4 %
Naloga s prostim odgovorom	104	5,4 %
Naloga dopolnjevanja	89	4,6 %

Med 1919 nalogami najpogostejše naloge predstavljajo 80,4 % vseh nalog, druge naloge se pojavljajo v 3,1 % ali manj.

Tabela 3: E-učbeniki SIO.si: 9. razred: <http://eucbeniki.sio.si/slo9/index.html>

TIP NALOGE	ŠTEVILO NALOG	ODSTOTNI DELEŽ
Naloga s kratkim odgovorom	860	34,1 %
Izbirni tip naloge z enim pravilnim odgovorom	269	10,7 %
Naloga branja	243	9,6 %
Naloga označevanja	232	9,2 %
Alternativni tip naloge	212	8,4 %
Naloga dopolnjevanja	142	5,6 %
Naloga s prostim odgovorom	138	5,5 %

Med 2523 nalogami najpogostejše naloge predstavljajo 83,1 % vseh nalog, druge naloge se pojavljajo v 3,0 % ali manj.

Skupno število analiziranih nalog v e-gradivih je 10.118. Tako smo želeli pridobiti podatke o zastopanosti posameznih tipov nalog v e-gradivih in rezultate primerjati s tipi nalog, ki so se pri pouku slovenščine izkazali kot najbolj priljubljeni. Na podlagi podatkov, pridobljenih s pomočjo ankete med učenci in učitelji, smo preverjali tudi aktualnost in funkcionalnost analiziranih e-orodij.

Interpretacija e-gradiv

Podatki, ki smo jih pridobili, kažejo, da so med osnovnošolci najbolj priljubljeni naslednji tipi nalog: naloge izbirnega tipa (izbirni tip naloge z enim pravilnim odgovorom); alternativni tip naloge; naloge označevanja; naloge povezovanja; naloge urejanja; naloge, ki predvidevajo druge dejavnosti (kvizi, naloge, ki vključujejo videovsebino), najmanj priljubljene pa so naloge s kratkim odgovorom in naloge dopolnjevanja.

Rezultati analize nalog tako v e-gradivih kot v učbeniških gradivih kažejo, da je najpogostejše zastopan tip naloge tisti, ki je pri učencih najmanj priljubljen, to je naloga s kratkim odgovorom. Tem nalogam po pogostnosti pojavljanja sledijo naloge, ki predvidevajo branje, tem pa sledi izbirni tip naloge z enim pravilnim odgovorom. Med najpogostejšimi nalogami so še naloge s prostim odgovorom, alternativni tip naloge in alternativni tip naloge z utemeljitvijo ter naloge dopolnjevanja. Ker tipologija nalog obsega 21 različnih tipov nalog, bo v prihodnje pri pripravi e-okolij smiselno razmišljati o bolj uravnoteženi zastopanosti vseh tipov nalog ter po možnosti tudi o izkazanem interesu učiteljev in učencev.

Funkcionalnost e-okolij

Vsi v projektu sodelujoči učitelji in učiteljice poznajo obstoječa prosto dostopna e-gradiva za pouk slovenščine. Najpogosteje jih uporabljajo od 8. razreda dalje, razlog za to pa je v pomanjkanju teh gradiv v nižjih razredih osnovne šole. Med prednostmi e-gradiv izpostavljajo njihovo kakovost in prispevek k učinkovitejšemu pouku, poudarjajo, da jih učenci radi uporabljajo, da so bolj motivirani za tovrstno delo, zanj pa izkazujejo tudi dovolj visoko računalniško pismenost. Med slabostmi e-gradiv poudarjajo njihovo premajhno zahtevnost za višje nivoje pouka, saj ne vsebujejo dovolj nalog višjih taksonomskih stopenj, primanjkljaj videogradiv in besedilnih gradiv ter neuravnoteženo zastopanost različnih tipov nalog, med katerimi prevladuje tip, ki je med učenci najmanj priljubljen.

Rezultati analize e-okolij izpostavljajo primanjkljaj naslednjih tipov nalog: nalog povezovanja, nalog vstavljanja, nalog označevanja, nalog popravljanja, nalog razvrščanja, alternativnega tipa naloge z utemeljitvijo, nalog urejanja, nalog z dvema pravilnima odgovoroma, nalog z več pravilnimi odgovori, nalog z nepravilnim odgovorom. Ker gre za tipe nalog, ki so še kako primerni za e-okolja, obenem pa omogočajo tudi uresničevanje in doseganje višjih taksonomskih stopenj (uporaba, analiza, sinteza), nam bodo tako rezultati analize kot opažanja učiteljev v pomoč pri zasnovi e-gradiv v okviru projekta *Slovenščina na dlani*.

Literatura

Simona PULKO, Melita ZEMLJAK JONTES, Mihaela KOLETNIK, Polonca ŠEK MERTÜK, Alenka VALH LOPERT, 2017: *Analiza trenutno aktualnih e-okolij za poučevanje jezikov (primarno e-okolij za slovenščino)*. Gradivo projekta Slovenščina na dlani. Maribor: Univerza v Mariboru.

Kako nastajajo korpusi

KAJA DOBROVOLJC

Povzetek Besedilni korpusi, obsežne strojno procesljive zbirke elektronskih besedil, v jezikoslovje vnašajo številne nove možnosti empiričnih raziskav in aplikacij. Poleg širokega nabora že obstoječih korpusov slovenskega jezika v okviru projekta Slovenščina na dlani nastajata prva specializirana korpusa besedil, namenjena tvorjenju vaj iz pravopisa, slovnice in besediloslovja.

Ključne besede: • besedilni korpusi • korpusno jezikoslovje • izdelava korpusov • označevanje korpusov • samodejno tvorjenje vaj •

NASLOV AVTORICE: dr. Kaja Dobrovoljc, asistentka, Univerza v Mariboru, Fakulteta za elektrotehniko, računalništvo in informatiko, Inštitut za elektroniko in telekomunikacije, Koroška cesta 46, 2000 Maribor, Slovenija, e-pošta: kaja.dobrovoljc@um.si.

DOI <https://doi.org/10.18690/978-961-286-164-3.11>

ISBN 978-961-286-164-3

© 2018 Univerzitetna založba Univerze v Mariboru

Dostopno na: <http://press.um.si>.

Kaj so korpusi in za kaj jih uporabljamo

V primerjavi s starejšimi obdobji jezikoslovne znanosti, v katerih so jezikoslovci svoja opažanja o jeziku razvijali na podlagi svoje intuicije ali opazovanja majhnega števila rojenih govorcev, danes vse več spoznanj o jeziku temelji na analizah korpusov (prim. Gorjanc 2005, Hunston 2012). Čeprav izraz korpus v svojem najsplošnejšem pomenu označuje kakršnokoli zbirko besedil, se ta prevladujoče uporablja predvsem za poimenovanje *obsežnih* zbirk *aventičnih* besedil v *elektronski* obliki, ki jih lahko *procesirajo* tudi računalniki. Po objavi prvega korpusa pisne slovenščine, korpusa FIDA, leta 2000 so tako kot drugod tudi v slovenskem prostoru v zadnjih nekaj desetletjih nastali še številni drugi korpusi različnih vrst: od splošnih (referenčnih) korpusov, ki vsebujejo širok nabor besedil jezika v vsakdanji pisni (npr. korpusi Nova beseda, Gigafida, Kres) ali govorni rabi (npr. GOS), do specializiranih korpusov, ki vsebujejo besedila specifičnih jezikovnih zvrsti, npr. historična besedila (korpus IMP), uporabniška spletna besedila (Janes), prevedena besedila (Evrokorpus), znanstvena besedila (Kas), besedila v znakovnem jeziku (Signor) ali besedila učencev in dijakov (Šolar), če jih naštejemo le nekaj. Pri tem nekateri korpusi obsegajo že več kot milijardo besed (npr. referenčni korpus pisne slovenščine Gigafida), spet drugi bistveno manj (npr. referenčni korpus govorne slovenščine Gos, ki zaradi zahtevnega snemanja in prepisovanja zvočnega gradiva vsebuje zgolj en milijon pojavnic).

Če so korpusi zasnovani premišljeno, tj. zajemajo čim širši in ustrezno uravnotežen nabor relevantnih besedil, jih lahko kot reprezentativne vzorce dejanske jezikovne rabe uporabljamo za različne namene (prim. Krek, Arhar 2010). Splošni uporabniki v njih najpogosteje iščejo informacijo, katere besede se v jeziku oz. danem korpusu sploh pojavljajo, kako pogosto in v kakšnih kontekstih rabe. Tudi v uporabnem jezikoslovju se zato korpusi uporabljajo kot glavni vir podatkov pri izdelavi slovarjev, pa tudi slovnice in drugih jezikovnih priročnikov, ki si prizadevajo za realističen opis dejanske jezikovne rabe. Z razvojem korpusov na eni strani in tehnoloških možnosti za njihovo analizo na drugi statistične analize korpusnih podatkov namreč omogočajo odkrivanje novih zakonitosti jezikovne rabe, kakršnih s starejšimi metodami ni bilo mogoče zaznati ali preveriti. Ne nazadnje pa se besedilni korpusi uporabljajo tudi pri razvoju orodij za strojno oz. računalniško procesiranje slovenščine, kot so črkovalniki, slovnični pregledovalniki, strojni prevajalniki ali aplikacije za razpoznavo in sintezo govora, ki svoje znanje o jeziku (jezikovni model) gradijo na podlagi tovrstnih podatkovnih zbirk.

Zbiranje, obdelava in dostopnost korpusnih besedil

Izdelava korpusa je dolgotrajen proces, ki se po začetni zasnovi okvirnega obsega in sestave glede na namen korpusa nadaljuje z zbiranjem besedil. Ta običajno prispevajo različne založbe, medijske hiše, spletne strani ali posamezniki, z besedilodajalci pa se sklenejo tudi ustrezne pogodbe, ki urejajo avtorske pravice in zahteve glede varstva občutljivih podatkov. V primerjavi z elektronskimi besedili se besedila, ki so na voljo zgolj v tiskani obliki, najprej pretipkajo ali skenirajo s tehnologijo optičnega branja, nato pa se celotna zbirka digitaliziranih besedil zapiše v enotnem formatu, kakršnega razume tudi računalnik (kot je npr. format XML). Poleg samih besedil se lahko v zbirko shranijo tudi druge vrste informacij, kot so izvorna različica besedila, faksimile, slikovno gradivo,

zvočni posnetki in podobno, poleg jezikovne in oblikovne vsebine besedil pa še številni drugi metapodatki, npr. o viru besedila, letnici objave, naslovu, avtorju, vrsti besedila, okoliščinah nastanka oziroma katerikoli drug podatek, ki ga snovalci korpusa ocenjujejo kot relevantnega za nadaljnjo analizo.

Ko so besedila digitalizirana in zapisana v enotnem formatu, lahko po njih zlahka iščemo. Ker pa iskanje zgolj po posameznih besedah (pojavnica) pogosto ne zadostuje jezikoslovnim in drugim raziskovalnim potrebam, se korpusnim pojavnica običajno dodajo še druge ravni oznak. Tipično so to podatki o osnovni obliki oz. lemi, besedni vrsti in drugih oblikoslovnih lastnostih, vse pogostejše pa se dodajajo tudi oznake na višjih ravneh, npr. o skladenjskih povezavah, semantičnih vlogah ali stalnih besednih zvezah ali oznake, vezane na specifično vrsto korpusa, kot so tipi napak učencev ali tipi govornih izmenjav, celotne povedi pa so lahko označene tudi z vidika besedilne skladnje, sentimenta in podobno. Bolj kot je korpus označen, kompleksnejše so lahko njegove analize.

Ker je dodajanje oznak glede na velikost korpusov precej zamuden proces, se korpusi pogosto označujejo z avtomatskimi metodami, saj so te neprimerno hitrejše, strojni označevalniki pa za oznake nižjih ravni, kot so leme ali besedne vrste, dosega že izredno visoko stopnjo natančnosti. Če so nekoč te metode temeljile na množici vnaprej napisanih pravil jezika, se danes prevladujoče uporabljajo predvsem označevalniki na podlagi strojnega učenja, ki svoj model znanja gradijo na manjših ročno označenih korpusih (učnih korpusih).

Glede na široko uporabnost korpusov in zahtevnost njihove izdelave se v zadnjem času zato spodbuja tudi njihova čim večja dostopnost. Po eni strani to pomeni prosti dostop do brskanja po korpusu preko posebnega spletnega vmesnika (konkordančnika), ki uporabniku omogoča hitro iskanje, razvrščanje, filtriranje, štetje in druge načine obdelave korpusnih podatkov, po drugi strani pa tudi odprti dostop do korpusa kot podatkovne baze, ki jo je mogoče v izvorni obliki prevzeti, uporabiti ali nadgraditi.

Korpusi projekta *Slovenščina na dlani*

Znotraj projekta *Slovenščina na dlani*, katerega cilj je izdelava interaktivnega učnega e-okolja za učenje slovenščine, nastajata dva nova korpusa slovenskega jezika: korpus besedil za vaje iz slovnice in pravopisa (korpus MAKS) in korpus besedil praktičnega sporazumevanja (korpus BERTA). Ob zaključku projekta bo korpus MAKS obsegal približno 10 milijonov besed lektoriranih besedil iz publicistike, leposlovja in spletnih portalov, zanimivih za mlade med 12. in 19. letom starosti, kot prvi tovrstni korpus v slovenskem prostoru pa bo njegov manjši del zasnovan tudi kot dinamični korpus, v katerega se bodo iz izbranih spletnih naslovov nova besedila dodajala samodejno. Besedila korpusa MAKS predstavljajo glavni vir primerov za slovnične in pravopisne vaje, ki jih bo glede na obravnavano slovnično ali pravopisno zadrego računalniško orodje v ozadju poiskalo samodejno, jih »pokvarilo« in uporabniku ponudilo v reševanje. Za ta namen bo korpus označen na več ravneh. Poleg podatka o lemi, besedni vrsti in drugih oblikoslovnih lastnostih pojavnica bodo besedila razčlenjena še skladenjsko, v njih pa bodo eksplicitno označena tudi lastna imena in druge kategorije, vezane na posamezne

tipe vaj. Na ta način bo uporabniku učnega e-okolja na voljo izjemno bogat nabor avtentičnih vaj, ki se mu bodo lahko glede na številne pripisane metapodatke dinamično prilagajale tako z vidika tematike kot zahtevnosti.

Korpus BERTA je po drugi strani zasnovan kot statična zbirka okoli 250 besedil, ki bo raziskovalcem v pomoč pri načrtovanju vaj s področja razumevanja in tvorjenja besedil. Vseboval bo tiste tipe besedil, s katerimi se učenci najpogosteje srečujejo in jih že obravnavajo pri pouku. Poleg pisnih besedilnih zvrsti, kot so življenjepis, prošnja, komentar ali kolumna, to vključuje tudi govorna besedila, kot so debata, referat ali telefonski pogovor med prijateljskima, ter multimodalna besedila, kot so oglas, vremenska napoved ali popevka. Vsem besedilom v korpusu BERTA bodo pripisane informacije o temi, slogovnih postopkih, prenosniku, socialnih jezikovnih zvrsteh in drugi relevantni podatki, pomembni za izbiro najustreznejšega besedila za vaje in pomoč pri (delno) samodejni oceni uporabnikovih rešitev. Tudi ta korpus bo lematiziran in označen z oblikoslovnimi in skladenjskimi oznakami ter tako uporaben tudi za analizo na nižjih jezikoslovnih ravneh.

Oba korpusa, ki nastajata v projektu *Slovenščina na dlani*, predstavljata pomemben doprinos k slovenski jezikovni infrastrukturi. Poleg neposredne uporabnosti v nastajajočem učnem e-okolju imata izjemen potencial tudi za številne nadaljnje raziskave in aplikacije na področju poučevanja slovenščine in širše, zato bosta za brskanje in prenos vsem uporabnikom na voljo pod licenco odprtega dostopa.

Literatura

- Vojko GORJANC, 2005: *Uvod v korpusno jezikoslovje*. Domžale: Izolit.
- Susan HUNSTON, 2012. Corpus linguistics: historical development. *Encyclopedia of Applied Linguistics*. Ur. Carol A. Chapelle. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Simon KREK, Špela ARHAR, 2010: Slovenski besedilni korpusi: kako v razred? *Sodobna pedagogika* 1, 224–241.

Kdo ali kaj je BERTA

MIRA KRAJNC IVIČ

Povzetek BERTA je zbirka besedil praktičnega sporazumevanja, ki nastaja v okviru projekta *Slovenščina na dlani*. Oblikovana je za pripravo nalog in vaj s področja besedil, vsebovala pa bo pisna in govorjena besedila vsakodnevnih, pogostih oblik jezikovnega komuniciranja.

Ključne besede: • jezikovni korpus • besedilo • besedilna vrsta • praktičnosporazumevalna zbirka • BERTA •

NASLOV AVTORICE: dr. Mira Krajnc Ivič, izredna profesorica, Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, Koroška cesta 160, 2000 Maribor, Slovenija, e-pošta: mira.krajnc@um.si.

DOI <https://doi.org/10.18690/978-961-286-164-3> .12
© 2018 Univerzitetna založba Univerze v Mariboru
Dostopno na: <http://press.um.si>.

ISBN 978-961-286-164-3

Uvod¹

Izhodišče za tvorjenje vaj in nalog s področja besedil v e-okolju *Slovenščina na dlani* predstavlja zbirka besedil praktičnega sporazumevanja BERTA, ki bo imela pisno in govorno podenoto. V ta namen je bilo zbirki treba najprej določiti splošne lastnosti (na osnovi pregleda obravnavanih besedilnih vrst v učbenikih in učnih načrtih za osnovno in srednjo šolo), oblikovati nabor besedilnih vrst, določiti tematske sklope in opredeliti metapodatke, ki jih bomo v zajetih besedilih označevali za lažje oblikovanje vaj in nalog.

BERTA se predstavi

Za zbirko BERTA – Besedila praksičnega sporazumevanja² – je pomembno, da zajema vsakodnevne, pogoste in za večino govorcev slovenščine pomembne oblike jezikovnega komuniciranja, vezane na enega od predvidenih enajstih tematskih sklopov, znotraj katerih bodo predstavljene in uporabljene besedilne vrste, in sicer od enega do dvajset primerov besedil za vsako vključeno besedilno vrsto. Bistvena značilnost pri izboru besedil bo, da bodo zajeta besedila prototipski predstavniki svoje vrste. Vendar je tudi za vsakodnevne komunikacijske položaje značilna ustvarjalnost, zato predvidevamo, da bi lahko bilo do 20 % besedil neprototipskih, inovativnih predstavnikov neke besedilne vrste. Z vsebinskega vidika načrtujemo, da bodo zajeta besedila po tematiki in načinu obravnave tematike blizu šolajoči se mladini od 11. do 20. leta starosti. Za didaktično ustrezno pripravo vaj in nalog bomo zajeta besedila dodatno ločili glede na posamezna starostna obdobja in po temah, ki se bodo v okviru posameznega besedila vadile (slogovni postopek, besedilotvorna sredstva, kontekst). Zavedamo se, da mora zbirka za ustrezno večpredstavnostno (ali multimodalno) in celovito interpretacijo besedila omogočati celoten prikaz besedila (npr. PDF-posnetek besedila), pri čemer so vidni tudi neverbalni elementi besedila (oblikovanje, grafični elementi, video/avdio itd.). Vsako zajeto besedilo bo imelo vključene oznake, ki bodo omogočale deloma avtomatsko oblikovanje vaj in hkrati prinašale tudi bistvene nejezikovne kontekstualne informacije o nastanku besedila.

Izbor tematskih sklopov in besedilnih vrst ter scenariji tem

Na podlagi pregleda obstoječih in s strani ministrstva potrjenih učbenikov za slovenščino za osnovno šolo in gimnazijske programe, obstoječih e-gradiv, učnega načrta za slovenščino v osnovni šoli in za gimnazijske programe ter le deloma za druge srednješolske programe in ob upoštevanju ugotovitev ankete o tem, kaj za področje besedil ugotavljajo ter predlagajo v projekt vključeni učitelji ter kaj o poučevanju slovenščine kot drugega/tujega jezika ugotavlja stroka, smo določili pogosta in značilna področja človekovih aktivnosti, ki predstavljajo hkrati tudi tipična komunikacijska

---

¹ Prispevek je nastal na osnovi projektnega dokumenta *Specifikacija zbirke besedil BERTA*, ki smo ga pripravljale Mira Krajnc Ivič, Darinka Verdonik, Tanja Brčić Petek, Branislava Vičar in Ines Voršič (prim. Krajnc Ivič idr. 2018).

² Poimenovanje zbirk besedil BERTA in MAKS (mladinski korpus) je predlagala Darinka Verdonik.

področja. Ta področja nam predstavljajo tematske sklope z okvirno določenimi temami. Ti tematski sklopi so:

1. Zdravje in telesna nega

- Teme: telo, počutje, higiena, kozmetika, zdravje, bolezen, zdravstvena oskrba, zavarovanje, zdravilo, posebne potrebe, skrb za zdravo življenje, odvisnosti ...

2. Hrana in pijača

- Teme: hrana, pijača, priprava hrane, načini prehranjevanja, dieta, zdrava prehrana ...

3. Družba, politika, gospodarstvo

- Teme: aktualni dogodki, politično dogajanje, politična ureditev, gospodarsko in družbeno dogajanje, družbeni problemi, stereotipi in predsodki, spol, seksualnost, staranje ...

4. Kultura in umetnost

- Teme: film, gledališka predstava, koncert, razstave, arhitektura, literatura, intelektualne in umetniške dejavnosti, moda ...

5. Šport in prosti čas

- Teme: družabno življenje, interesne dejavnosti, športne panoge, razvedrilo, zabava ...

6. Storitvene dejavnosti

- Teme: pošta, telekomunikacije, banka, policija, gasilci, servisi in storitve (frizerstvo, čevljarstvo, šiviljstvo, krojaštvo, informacije ...), moda, trgovinske dejavnosti, gostinstvo ...

7. Šola, izobraževanje, zaposlovanje

- Teme: šolski predmeti, izobraževalni sistem, sodelovanje šole s starši, prekarno delo ...

8. Živali in narava

- Teme: rastline, živali, človeško-živalski odnosi, podnebje, vreme, onesnaževanje, ekologija, pojavi v naravi, uničevanje habitatov ...

9. Promet in potovanja

- Teme: vozila, prevozna sredstva, potovanja, turizem, turistične destinacije, znamenitosti, dokumenti, zavarovanje ...

10. Tehnologija

- Teme: internet, računalniška oprema, telefon, radio, televizija, digitalne tehnologije ...

11. Medosebni odnosi

- Teme: rojstvo, poroka, smrt, zaljubljenost, ljubezen, družina, starši, prijateljstvo, čustva, osebnostne lastnosti ...

Pregled besedilnih vrst (zasledili smo jih čez 57, med njim npr. čestitko, voščilo, opravičilo, prošnja, referat, sožalje, vremensko napoved, pismo, življenjepis, okroglo mizo, oceno, vozni red, zahvalo, pogajalni pogovor) je pokazal, da definirane besedilne vrste nimajo istega skupnega imenovalca oz. ne morejo izpolnjevati kriterijev enotne definicije, ki bi veljala za vse navedene besedilne vrste. Nekatere namreč temeljijo na osrednjem/najbolj prepoznavnem govornem dejanju, ki ga opravljajo (čestitka, vabilo, pritožba ...), druge na komunikacijskem namenu, ki ni določen z govornim dejanjem (oglaševalsko besedilo, življenjepis), tretje na slogovnem postopku (pripoved o, opis osebe/kraja/postopka), četrte na komunikacijskem kanalu (spletna stran, pogajalni pogovor) itd. Tako smo se glede na želene lastnosti za zajem primernih besedil odločili nabor besedilnih vrst oblikovati tako, da zajete besedilne vrste predstavljajo pogoste dnevno tvorjene ali interpretirane besedilne vrste, ki po eni strani spodbujajo kritičen odnos do prebranega, vidnega ali slišane, so didaktično primerne in strokovno dobro predstavljene, po drugi strani pa so zanimive in privlačne za učence. Tabela 1 prikazuje nabor vključenih besedilnih vrst.

Tabela 1: Nabor vključenih besedilnih vrst

Zapisana	Govorna	Multimodalna
Življenjepis	Razprava/debata (SŠ) Telefonski pogovor med prijatelji	Oglas (SŠ)/mali oglas (OŠ)
Vloga/prijava/prošnja	Razgovor s strokovnjakom (intervju)	Vremenska napoved
Komentar (kolumna)/kritika	Referat (SŠ)/govorni nastop (OŠ)	Kuharska oddaja
Poljudnoznanstveni članek (SŠ)/novica (OŠ)	Šala/anekdota	Popevka
Horoskop		

Z oblikovanjem scenarijev obravnavanja tem znotraj posameznega tematskega sklopa in predvidenih besedilnih vrst, ki jih učitelj obravnava v nekem tematskem sklopu, smo

okvirno predstavili povezave med tematskimi sklopi in besedilnimi vrstami ter prikazali postopke zbiranja besedil. Hkrati bomo na osnovi teh scenarijev sestavljali naloge in vaje ter bazo znanja za področje besedil. Scenariji tako sledijo cilju, da definirani slogani na določeni stopnji šolanja pokrijejo za to stopnjo v učnem načrtu predvidene besedilne vrste, ne da bi se te ponovljale pri različnih sloganih. Ko učitelj/učenec obdela vse slogane, s tem obdela tudi za ta letnik načrtovane besedilne vrste. Znotraj slogana lahko učitelj in učenci izbirajo različne teme glede na svoja zanimanja, potrebe ipd. Vsaka tema namreč zajema obravnavo vseh besedilnih vrst, predvidenih pod izbranim sloganom. Tako smo za šesti razred predvideli tri scenarije, od katerih prvi pokriva tematski sklop *Hrana in pijača*, označuje ga slogan *Lačen kot Lakotnik*, obsega pa teme, kot so sladoleđ, veganski obrok, praznični obrok. Prek tega sklopa bodo učeči se spoznavali besedilni vrsti šala/anekdota in kuharska oddaja.

BERTIN skelet

Kaj se skriva v ozadju zbirke BERTA? S katerimi metapodatki bo zbirka BERTA označena, da bo mogoče oblikovati vaje za področje besedil? Metapodatki so kontekstualne spremenljivke, ki sooblikujejo sporočilo, vsebino besedila in jih mora vsebovati korpus za oblikovanje vaj, nalog in bazo znanja. Ti podatki so:

- ime korpusa, ime projekta,
- projekt, financerji, vodja, koordinatorji,
- licenca in pogoji uporabe,
- vir besedila,
- naslov besedila,
- avtor,
- letnica objave,
- mesto objave,
- ID besedila,
- taksonomija,
- primernost za stopnjo izobraževanja,
- tematski sklop,
- slogan,
- vodilna tema, h kateri sodi besedilo, kot bo prikazana v e-okolju,
- besedilna vrsta,³
- tematika besedila, ki je konkretna vsebina besedila, dana, znana informacija v besedilu oziroma t. i. rdeča nit besedila,
- tvorec/sporočevalec oz. naslovnik,
- namera/sporočevalni namen,
- slogovni postopek,
- družbeno razmerje med udeleženci,
- medij,
- jezikovna zvrstnost in
- tip besedila glede na javnost/nejavnost.

---

³ Opredeljeno v prispevku *Na kratko o besedilnih vrstah*.

Tvorec/sporočevalec (poimenovanje, ki se pojavlja v OŠ), **naslovnik** je psihofizični posameznik oz. razum v družbi (Verschueren 2000: 132), ki ima zmožnost in je sposoben sodelovanja v komunikacijskih procesih (kritična sporazumevalna jezikovna zmožnost in biološke danosti). Pogoj za sodelovanje v komunikacijskem stiku je navzočnost, prisotnost. Ta omogoča tako tvorjenje ali posredovanje informacij kot njihovo interpretacijo. Naslovnik je posameznik ali skupina posameznikov, ki mu/jim je sporočilo besedila namenjeno. Poleg poimenovanj, ki izražajo zaporedja v nizu govorcev/piscev ali poslušalcev/bralcev, to so sporočevalec, prejemnik (poudarjena je komunikacijska vloga, ne družbena vloga in prav tako ne avtorstvo izrečenega), lahko o naslovniku govorimo kot o množičnem ali o primarnem in sekundarnem naslovniku. Naslovnik je tisti udeleženec komunikacijskega stika, ki mu je besedilo namenjeno, da ga interpretira in se nanj kakorkoli odzove. Udeleženci bodo poimenovani skladno z družbeno vlogo (zdravnik, delodajalec, novinar ...).

Namera/sporočevalni namen bo s strani uporabnikov v okviru vaj in nalog določen opisno. Sledimo pa opredelitvi sporočevalnega namena po Heinemannu in Viewegerju (1991: 148–150). Avtorja besedilno funkcijo/vlogo opišeta kot: a) funkcijo besedila v interakciji, b) prispevek besedila k realizaciji družbenih okvirov/možnosti, k posameznikovim ciljem in h konstituiranju družbenih razmerij. Avtorja navedeta štiri primarne besedilne funkcije, ki so v medsebojnem inkluzivnem razmerju, torej se medsebojno ne izključujejo, ampak so lahko hkrati značilne za neko besedilo. Funkcije poimenujeta z glagoli izraziti, povezati, informirati in usmerjati. Vsako besedilo vrednoti, vendar v različnem obsegu, le v leposlovnih besedilih se v največji možni meri pojavlja estetski učinek. Avtorja dodajata, da je navedeno možno doseči tudi z nejezikovno komunikacijo, zato ne moremo trditi, da gre izključno za jezikovne funkcije. Obdržali bomo tudi poimenovanja pozivna, predstavitevna, izvršilna, zavezovalna in povezovalna besedila (zajeto v besedilih za gimnazijski nivo) oziroma opisna predstavitev namere (zajeto v besedilih za vaje za osnovnošolski nivo).

Slogovni postopki ali besedilni tip so npr. po Gänsel in Jurgens (2007: 69) ali po Heinemann (2000: 358) opisovanje dejstva v prostoru, pripovedovanje, ki vrednoti fenomene v času, ekspozicija ali razlaganje, to je razgradnja konceptov, in argumentacija, utemeljena na razmerju med izrekom in tvorcem. Sledili bomo Heinemannu in razlikovali med opisovanjem, pripovedovanjem, razlaganjem in utemeljevanjem, poročanje bomo določali kot enkratno dinamično opisovanje preteklega dogodka, obveščanje pa kot utemeljevanje, ki z opisovanjem prihodnjega dogodka naslovnika poziva k zelenemu, pričakovanemu ravnanju. Slogovne postopke v zbirki določamo kot metapodatek, hkrati bomo na to vezali vaje in naloge za srednjo šolo, opisovanje in pripovedovanje že tudi za osnovno šolo.

Družbeno razmerje med udeleženci – splošno sprejeto je, da v družbi vlada asimetrija med člani neke skupnosti/družbe. Asimetrija je lahko posledica znanja, položaja znotraj skupine, družbene vloge posameznika. V osnovni in srednji šoli se družbeno razmerje določa z izrazi: enakovredno/neenakovredno, uradno/neuradno, zasebno/javno glede na to, ali je soudeleženec znanec ali družbeno enakovreden, neznanec ali družbeno neenakovreden. Družbeno razmerje je možno označevati oziroma opisati le v nejavnih

besedilih, tj. pri besedilnih vrstah, kjer gre za ožjeinteresne komunikacijske stike, saj sicer o razmerju ne moremo govoriti.

Razlike v načinu posedovanja besedila naslovniku ali v okviru **medija** bomo označevali s termini ustno /posredni, neposredni stik/; zapisano tisk, zapisano digitalno; avdio, video. Multimodalni ali večpredstavnostni pristop pa bomo prikazali z nekaj izbranimi primeri. Učenci morajo znati razlikovati med zapisanimi in govorjenimi besedili, zato bomo za to oblikovali ustrezne vaje.

V okviru **jezikovne zvrstnosti** bomo razlikovali le med knjižno in neknjižno zvrstjo ter funkcijske zvrsti, kot so navedene v Toporišičevi *Slovenski slovnici* (2000), saj te obravnavajo v osnovni in srednji šoli.

Glede **na javnost/nejavnost** oz. glede na to, v kolikšni meri je besedilo namenjeno širši publiki oz. je zasebno, bomo ločevali tri tipe besedil: javna besedila, nejavna nezasebna besedila in zasebna besedila. Taksonomija je skladna s taksonomijo govornega korpusa Gos. Za javna besedila štejemo tista besedila, ki so odprta za širšo javnost ali naslavljajo veliko skupino ljudi, vsa druga besedila štejejo za nejavna. Nejavna besedila nadalje ločimo na zasebna besedila, tj. besedila v zasebnem življenju posameznikov (v okviru družine, prijateljev, znancev). Nejavna nezasebna besedila vključujejo različna uradna in poluradna besedila (v uradih, trgovinah, ob storitvah, v profesionalnem življenju ipd.).

Sklep ali BERTA potrebuje oblačila

Čeprav so naše zamisli in načrti o oblikovanju zbirke BERTA za vadenje in utrjevanje znanja o besedilih in besedilnih vrstah lahko zanimivi in privlačni, bodo tako zbirka kot vaje in naloge dosegale svoj namen le, če bomo lahko zajeli glede na zastavljena merila strokovno in didaktično ustrezna, zanimiva, uporabna in privlačna besedila. Tega pa brez pomoči v projekt vključenih vzgojno-izobraževalnih zavodov, torej brez učiteljev in učiteljic, nadobudnih in ustvarjalnih učencev in dijakov, ne bomo mogli doseči.

Literatura

- Christina GANSEL, Frank JÜRGENS, 2007: *Textlinguistik und Textgrammatik (eine Einführung)*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Wolfgang HEINEMANN, 2000: Vertextungsmuster Deskription. *Text- und Gesprächslinguistik: ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung*. Ur. Klaus Brinker, Gerd Antos, Wolfgang Heinemann, Sven F Sager. Berlin, New York; Walter de Gruyter (Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft; Zv. 16). 356–369.
- Wolfgang HEINEMANN, Dieter VIEHWEGER, 1991: *Textlinguistik (eine Einführung)*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Mira KRAJNC IVIČ, Darinka VERDONIK, Tanja BRČIĆ PETEK, Branislava VIČAR, Ines VORŠIČ, 2018: *Specifikacije zbirke za vaje iz besedil (zbirka BEsedil pRakTičnega sporazumevanja – BERTA) za e-učno okolje projekta Slovenščina na dlani*. Gradivo projekta Slovenščina na dlani. Maribor: Univerza v Mariboru.

Jože TOPORIŠIČ, 2000: *Slovenska slovnica*. Maribor: Založba Obzorja Maribor.
Jef VERSCHUEREN, 2000: *Razumeti pragmatiko*. Ljubljana: Založba *cf.

Priprava učnega e-okolja – programerski vidik

SANDI MAJNINGER

Povzetek Z ustrežno zasnovo in s primernimi navodili lahko računalnik naučimo, da prevzame nekatere naloge učitelja. Omogoča lahko sestavljanje, reševanje in ocenjevanje nalog za utrjevanje ter preverjanje znanja. Z zbiranjem statističnih podatkov nam omogoča tudi odkrivanje napredka znanja pri uporabnikih.

Ključne besede: • oblikoslovno označevanje • skladiščno razčlenjevanje
• generiranje nalog • avtomatsko ocenjevanje • priporočanje nalog •

NASLOV AVTORJA: Sandi Majninger, asistent, Univerza v Mariboru, Fakulteta za elektrotehniko, računalništvo in informatiko, Laboratorij za heterogene računalniške sisteme, Koroška cesta 46, 2000 Maribor, Slovenija, e-pošta: sandi.majninger@um.si.

DOI <https://doi.org/10.18690/978-961-286-164-3>

ISBN 978-961-286-164-3

© 2018 Univerzitetna založba Univerze v Mariboru

Dostopno na: <http://press.um.si>.

Uvod

Računalniški programi nam lajšajo življenje na najrazličnejših področjih. V porastu je tudi razvoj učnih e-okolij, ki pomagajo učencem pri učenju in razbremenjujejo učitelje. Glavne funkcionalnosti, ki jih učno e-okolje lahko ponudi, so interaktiven pregled učne snovi ter sestavljanje, reševanje in ocenjevanje nalog za utrjevanje ter preverjanje znanja. Pomembna prednost je tudi zbiranje podatkov o rešenih nalogah. S statistično analizo teh podatkov lahko pridemo do novih ugotovitev in spoznanj.

Računalnik je stroj, ki se ravna po naših navodilih. Pri vsakem računalniškem programu je ključnega pomena zasnova. V zasnovi se definirajo pravila, po katerih deluje program. Pri zasnovi učnega e-okolja imajo pomembno vlogo pedagogi in didaktiki. Naloga programerjev je, da zasnovana navodila za delovanje programa predstavijo na računalniku razumljiv način.

Priprava korpusa

Za učno e-okolje, namenjeno učenju jezika, je nujno, da računalnik čim bolje razume naravni jezik. Lastnosti jezika ga naučimo s pomočjo baze besedil, ki ji pravimo korpus. Besedila opremimo z metapodatki, z oblikoslovnimi oznakami in s skladenjskimi razmerji med besedami. Dele besedil iz korpusa bomo uporabili za sestavljanje nalog za utrjevanje in preverjanje znanja. Želimo, da so naloge čim bolj prilagojene posamezniku glede na starost, nivo znanja in njegove osebne interese. Zato je treba v metapodatkih besedila označiti temo, ključne besede in izvor besedila. Z metapodatki klasificiramo besedila v več sklopov.

Da bi računalnik bolje razumel pomen besedila, izvedemo še oblikoslovno označevanje in skladenjsko razčlenjevanje. Z oblikoslovnim označevanjem vsaki besedi v besedilu pripišemo dodatne informacije, kot so besedna vrsta, osnovna oblika, spol, sklon, število idr. Pri skladenjskem razčlenjevanju se ustvarijo povezave med besedami v povedi, ki izražajo skladenjska razmerja. Skladenjska razmerja označujejo stavčne člene, določajo, na katere samostalnike se navezujejo pridevniki ipd.

Vse potrebne informacije lahko pridobimo s pomočjo računalniških programov. Avtomatski oblikoslovni označevalniki in skladenjski razčlenjevalniki temeljijo na principu nadzorovanega strojnega učenja (prim. Grčar, Krek, Dobrovoljc 2012; Dobrovoljc, Krek, Rupnik 2012). To je postopek, pri katerem računalniku podamo množico dokumentov, ki so jih ročno označili ljudje. Računalnik nato skuša sam označiti besedila iz učne množice in primerja svoje označbe z označbami ljudi. Naključno preizkuša označevanje z uporabo različnih pravil in na koncu izbere nabor pravil, pri katerih je dobil najboljše rezultate. Za računalniške programe, ki temeljijo na principu strojnega učenja, je značilno, da niso povsem zanesljivi. Stopnja zanesljivosti je odvisna od učne množice in od trajanja učenja. Da izboljšamo zanesljivost, lahko uporabimo hkrati več različnih računalniških programov in združimo njihove rezultate, za povsem zanesljive označbe pa potrebujemo človeške pregledovalce, ki preverijo in po potrebi popravijo morebitne napake.

Generiranje nalog

Oblikoslovno označena in skladenjsko razčlenjena besedila so opremljena s podatki, ki računalniku podajo ključne informacije za razumevanje besedila. Za tvorbo nalog za utrjevanje in preverjanje znanja potrebujemo jasno definirana pravila, ki na podlagi teh informacij sestavijo primerne naloge. Pri zasnovi pravil za tvorjenje nalog v našem učnem e-okolju imajo ključno vlogo slavisti in didaktiki. Zasnovana pravila morajo določati, kako se bodo iz korpusa izbrali ustrezni deli besedila. Opisovati morajo način, kako se bo tvorila naloga. Določati morajo tudi, kako bomo vplivali na zahtevnost generiranih nalog. Treba je definirati tudi način ocenjevanja odgovorov uporabnikov. Zasnovana pravila tvorijo tehnično dokumentacijo, ki jo programerji prevedejo v programsko kodo. To je nabor ukazov, ki dajejo navodila računalniku.

Najprej je treba implementirati poizvedbe, ki iz korpusa označenih besedil poiščejo ustrezne dele besedila, ki se bodo uporabili pri tvorbi naloge. V korpusu je velika količina podatkov. Da bi bile poizvedbe čim hitrejše, podatke v korpusu indeksiramo glede na zahteve poizvedbe. Pri tem postopku se ustvarijo posebna kazala, ki računalniku olajšajo iskanje.

Iz izbranih delov besedila se po pravilih iz zasnove generirajo naloge. Najpogosteje besedilo spremenimo tako, da zamenjamo ali odstranimo nekaj besed, naloge pa od učenca zahtevajo, da prepozna napake, jih popravi in/ali pojasni. Možno je generirati tudi druge poljubne tipe nalog, treba je le enoumno definirati postopek za tvorbo nalog. V generiranje nalog lahko vključimo tudi naključni faktor, s čimer še dodatno razširimo nabor nalog, ki jih e-okolje ponuja uporabnikom.

Za posamezno nalogo je treba pripraviti tudi grafični vmesnik. Ta mora usmeriti pozornost obiskovalca izključno k reševanju naloge. Želimo, da se uporabnik posveti reševanju problema, ki ga zastavlja naloga, ne pa iskanju načina za vnos pravega odgovora.

V naslednjem koraku je treba določiti pravila za ocenjevanje odgovorov. Pri nalogah, ki vsebujejo vprašanja zaprtega tipa (označi pravilne trditve, drži/ne drži ...), je ocenjevanje pravilnosti trivialno. Pri dopolnjevanju manjkajočih delov besedila pa je treba predvideti nehotene napake, ki bi jih uporabniki lahko storili pri odgovarjanju, npr. odvečni presledki, zamenjan vrstni red črk, velike/male črke ipd. Pri nekaterih nalogah določene napake niso dopustne. Te stvari moramo upoštevati pri zasnovi naloge. Pri ocenjevanju odgovorov na naloge z vprašanji odprtega tipa ne moremo podati eksaktnih ocen. Raznolikost jezika dopušča preveliko količino možnih pravih odgovorov. Lahko si pomagamo s primerjavo uporabnikovega odgovora s predvidenimi odgovori in s pravnimi odgovori drugih uporabnikov. Na podlagi tega lahko uporabniku podamo nekaj povratnih informacij o pravilnosti odgovora, ne moremo pa podati povsem zanesljive ocene.

Izbiranje nalog

Na način, predstavljen v prejšnjem poglavju, lahko generiramo veliko različnih nalog. Za učno e-okolje je pomembno, da znamo iz množice izbrati tiste naloge, ki so primerne za posameznega uporabnika. Pri izbiri nalog lahko upoštevamo uporabnikovo starost, osebne interese in statistiko preteklih rešenih nalog. Glede na starost izberemo naloge iz tem, ki jih določa učni načrt za določeno stopnjo šolanja. Ustrezno se tudi omeji nabor besedil iz korpusa. Osebni interesi uporabnika vplivajo na nabor besedil iz korpusa, ki se uporabljajo pri generiranju nalog. S tem želimo naloge približati uporabnikom in jih tako spodbuditi k reševanju. Na podlagi statistike preteklih rešenih nalog pa lahko določimo stopnjo znanja, ki jo uporabnik trenutno dosega. V prihodnje mu priporočimo naloge, ki so po težavnosti primerne za njegov nivo znanja. S tem postopoma izboljšujemo njegovo znanje, hkrati pa z beleženjem statistike spremljamo njegov napredek.

Statistični podatki

Pomembna prednost učnega e-okolja je tudi zmožnost beleženja zgodovine reševanja nalog. Iz teh podatkov lahko pridobimo nove, koristne informacije. Spremljanje teh podatkov lahko koristi prav vsem udeležencem: učencem, učiteljem in razvijalcem učnega e-okolja.

Pri zasnovi učnega e-okolja moramo določiti, katere informacije želimo spremljati. Nato lahko oblikujemo pravila, na podlagi katerih bo računalnik sam prepoznal določene vzorce v statističnih podatkih. Predvidene dogodke bomo lahko avtomatsko prepoznali in opozorili udeležence, takoj ko se pojavijo.

Na tak način lahko spremljamo napredek posameznega uporabnika. Ugotovimo lahko, kdaj je uporabnik usvojil določeno znanje in mu priporočimo nove naloge. Prav tako lahko ugotavljamo pogoste težave pri določeni skupini uporabnikov, npr. pri učencih določenega razreda. Takšne informacije lahko uporabi učitelj razreda in učencem ponudi dodatno razlago. Na podlagi statističnih podatkov je možno odkriti tudi pomanjkljivosti v zasnovi učnega e-okolja. Spremljamo lahko navade uporabnikov in ugotavljamo, katere naloge so jih spodbudile k reševanju.

Sklep

Pri razvoju programske opreme je ključnega pomena zasnova. Za razvoj učnega e-okolja za učenje slovenščine je treba računalniku predstaviti čim več informacij o slovenskem jeziku. Nato moramo določiti pravila, po katerih se generirajo različne naloge. Za vsako nalogo je treba definirati tudi postopek ocenjevanja pravilnosti odgovorov. Naloge moramo povezati v sistem, ki omogoča izbiro ustreznih nalog za posameznega uporabnika, obenem pa moramo določiti postopke, po katerih bomo iz zgodovine rešenih nalog lahko odkrivali napredek v znanju uporabnika. Skrbno načrtovano učno e-okolje je v pomoč učiteljem in učencem.

Literatura

- Miha GRČAR, Simon KREK, Kaja DOBROVOLJC, 2012: Obeliks: statistični oblikoskladenjski označevalnik in lematizator za slovenski jezik. *Zbornik Osme konference Jezikovne tehnologije*. Ur. T. Erjavec, J. Žganec Gros. Ljubljana: Institut Jožef Štefan.
- Kaja DOBROVOLJC, Simon KREK, Jani RUPNIK, 2012: Skladenjski razčlenjevalnik za slovenščino. *Zbornik Osme konference Jezikovne tehnologije*. Ur. T. Erjavec, J. Žganec Gros. Ljubljana: Institut Jožef Štefan.

SLOVENŠČINA NA DLANI I
N. Ulčnik

OD ZASNOVE DO PRVIH REZULTATOV

Računalniška opremljenost sodelujočih šol in raba e-gradiv pri pouku slovenščine

POLONCA ŠEK MERTÜK

Povzetek Med učitelji, ki sodelujejo v projektu *Slovenščina na dlani*, smo na začetku sodelovanja izvedli anketo, s katero smo želeli preveriti, kako so sodelujoče šole računalniško opremljene in ali učitelji pri pouku slovenščine že uporabljajo katera od obstoječih e-gradiv za slovenščino. Učitelji so na podlagi svojih izkušenj rabe e-gradiv predlagali tudi koristne napotke pri snovanju e-okolja, ki ga razvijamo v okviru projekta *Slovenščina na dlani*.

Ključne besede: • računalniška opremljenost • pouk slovenščine • prednosti e-gradiv • slabosti e-gradiv • anketa •

NASLOV AVTORICE: dr. Polonca Šek Mertük, izredna profesorica, Univerza v Mariboru, Pedagoška fakulteta, Oddelek za razredni pouk, Koroška cesta 160, 2000 Maribor, Slovenija, e-pošta: polonca.sek@um.si.

DOI <https://doi.org/10.18690/978-961-286-164-3> .14
© 2018 Univerzitetna založba Univerze v Mariboru
Dostopno na: <http://press.um.si>.

ISBN 978-961-286-164-3

Računalniška opremljenost sodelujočih šol

Prvo konkretno sodelovanje s šolami, ki sodelujejo v projektu *Slovenščina na dlani*, je potekalo preko ankete o računalniški opremljenosti šol ter poznavanju in uporabi obstoječih e-gradiv za pouk slovenščine. Anketo o računalniški opremljenosti sodelujočih šol in mnenju učiteljev o obstoječih e-gradivih za slovenščino sva pripravili Natalija Ulčnik in avtorica prispevka, za tehnično izvedbo je poskrbel Albin Bregant.

Pri vseh 14 šolah, ki sodelujejo v projektu *Slovenščina na dlani*, smo preverili možnosti izvajanja s projektom povezanih dejavnosti. Za preizkušanje in sooblikovanje učnega e-okolja, ki bo nastaja(ja)lo v okviru projekta *Slovenščina na dlani*, morajo biti sodelujoče šole ustrezno računalniško opremljene. Računalniško opremljenost svoje šole in zmogljivost računalnikov je večina sodelujočih učiteljev ocenila kot zadovoljivo, nekaj celo kot odlično. Večina sodelujočih šol ima računalniško učilnico, ki vsem učencem/dijakom v razredu omogoča individualno delo. V skoraj vseh učilnicah, v katerih poteka pouk slovenščine, je računalnik; vsi sodelujoči učitelji ga pri pouku slovenščine pogosto uporabljajo.

Z zadovoljstvom ugotavljamo, da je delo z računalnikom na vseh sodelujočih šolah pri pouku slovenščine omogočeno. Tudi podatek, da pri pouku slovenščine vsi sodelujoči učitelji pogosto uporabljajo računalnik, je za izvajanje dejavnosti, ki bodo nastaja(ja)le v projektu *Slovenščina na dlani*, zelo pomemben. Trenutno računalnike uporabljajo predvsem za projiciranje ali popestritev pouka s slikovnim in video gradivom, pa tudi za reševanje nalog. Nekatere šole imajo na voljo tudi tablične računalnike, ki jih učenci/dijaki lahko uporabljajo pri slovenščini ali katerem drugem predmetu. Za izvajanje dejavnosti v okviru projekta je pomemben podatek, da se občasna vodena uporaba tablic pri pouku slovenščine večini učiteljev zdi smiselna. Smiselna se jim zdi tudi občasna raba pametnih telefonov, čeprav je prisotna tudi zaskrbljenost glede nadzora pri uporabi. Največjo težavo predstavlja dejstvo, da si večina šol tabličnih računalnikov ali pametnih telefonov ne more privoščiti, od učencev/dijakov pa ne morejo zahtevati, naj jih prinesejo v šolo.

Poznavanje in raba obstoječih e-gradiv za slovenščino

V drugem delu ankete so sodelujoči učitelji odgovarjali na vprašanja, katera obstoječa prosto dostopna e-gradiva za pouk slovenščine poznajo in katera od njih uporabljajo. Pomemben je podatek, da skoraj vsi v raziskavo vključeni učitelji pri pouku slovenščine uporabljajo prosto dostopna e- in i-gradiva. Uporabljajo tista, za katera so navedli, da jih poznajo. Najpogosteje so to: e-gradiva na devetletka.net, devetka.net, e-šolska torba, s-sers.mb, 2.arnes.si, učiteljska.net, dedi.si, ric.si, i-rokus ter kvizi Bistre glave. Zanimivo je, da učitelji e- in i-gradiva pri pouku slovenščine najpogosteje uporabljajo od 8. razreda do 4. letnika, redkeje pa v 6. in 7. razredu. Eden od razlogov, zakaj jih v 6. in 7. razredu uporabljajo redkeje, je pomanjkanje e-gradiv za omenjena razreda osnovne šole. Z e-okoljem v okviru projekta *Slovenščina na dlani* se bo to zagotovo izboljšalo.

Mnenje učiteljev o obstoječih e-gradivih za slovenščino

O obstoječih e-gradivih za slovenščino so učitelji z veliko večino potrdili, da se jim zdijo kakovostna, da prispevajo k učinkovitejšemu pouku, da z rabo e-gradiv lažje dosegajo učne cilje, da učenci/dijaki e-gradiva radi uporabljajo, da izkazujejo dovolj visoko računalniško pismenost za tovrstno delo in so za delo tudi bolj motivirani. Prednosti dela z e-gradivi učitelji vidijo tudi v tem, da je delo učencev za učitelja bolj pregledno, učitelj natančno vidi delo vsakega učenca posebej; učenci rešujejo vaje (v krajšem času več vaj), tudi naloge s prostimi odgovori, v delovnem zvezku pa naloge večkrat ostanejo nerešene; učenci/dijaki lahko samostojno delajo doma; motivirajo in popestrijo delo v razredu, razbijajo monotonost pri pouku; gradiva so za učence/dijake zanimiva, privlačna, metodološko in didaktično pestra, raznolika, zvočno in interaktivno opremljena, ažurirana, dostopna, s predlogi medpredmetnih povezav ...

Kot slabosti obstoječih e-gradiv za pouk slovenščine učitelji navajajo, da manjkajo e-gradiva za vse razrede/letnike; da ni dovolj video in besedilnih gradiv; da so gradiva sicer relativno kakovostna, vendar včasih premalo zahtevna (zlasti za gimnazijsko raven); da bi naloge v e-gradivih morale biti hierarhično urejene po zahtevnosti; da so e-gradiva občasno nedostopna; tehnične motnje; napačni viri ali napake v gradivih; boljše pomnjenje učencev/dijakov pri pisanju v zvezek; še več časa, preživetega pred računalnikom; premalo posnetkov in celotnih besedil; izguba rešenih nalog zaradi nemožnosti shranjevanja; zaviranje motoričnih spretnosti pisanja z roko; ne omogočajo direktne interakcije učenec – učitelj ...

Učitelji so podali tudi svoja opažanja glede odnosa učencev/dijakov do obstoječih e-gradiv za slovenščino. Večina jih meni, da je učencem/dijakom delo z e-gradivi všeč, a ne sme biti prepogosto, raje občasno, saj so učenci/dijaki sprva navdušeni, kasneje pa jih delo dolgočasi.

Priljubljene naloge pri učencih/dijakih

Pri zasnovi e-okolja v okviru projekta *Slovenščina na dlani* nam bodo v veliko pomoč odgovori učiteljev o tem, katere naloge imajo po njihovem mnenju učenci/dijaki najraje. To so: obkrožanje, dopolnjevanje, razvrščanje, povezovanje (združi), reševanje rebusov, križank, kvizov, izberi pravilni odgovor, spomin, iskanje napak v povedi, slikovno, avdio in video gradivo, vzorci besedil in interpretacij, delo s književnim besedilom; pri nekaterih zapletenejši primeri (višja taksonomska stopnja), pri nekaterih zgolj osnovno poznavanje in razumevanje, ne pa analize in sinteze ter samostojnega ustvarjanja ...

Učitelji kot sooblikovalci e-okolja

Sodelujoči učitelji so kljub sicer obilici obveznosti navdušeni nad možnostjo, da bi sooblikovali nova e-gradiva oziroma e-okolje za slovenščino, ki ga pripravljamo v okviru projekta *Slovenščina na dlani*. Prednost vidijo zlasti v povezovanju teorije in prakse. Večina bi k sooblikovanju e-učnega okolja za slovenščino pritegnila tudi učence/dijake,

saj ti s svojimi idejami lahko presenetijo, so ustvarjalni, kritični. Le pri nekaterih se pojavi pomislek v smislu nezadostne strokovnosti učencev/dijakov.

Pripravljavci e-gradiv smo učiteljem zelo hvaležni za vsak nasvet, pobudo, predlog. Skupaj si bomo prizadevali uresničiti predloge učiteljev: navodila v gradivih naj bodo natančna, razumljiva; gradiva naj bodo preprosta, zanimiva, strokovno korektna in brez napak; gradiva naj bodo vizualno privlačna; gradiva naj bodo z različnimi tipi nalog, zlasti igre (v smislu družabnih iger, kvizov); dobrodošle so tudi zahtevnejše miselne naloge; več testov znanja; naloge naj spodbujajo argumentiranje, kritično razmišljanje, odgovornost, zmožnost analize, sinteze, ustvarjanja, sklepanja; gradiva naj imajo možnost shranjevanja odgovorov posameznega učenca/dijaka in možnost samostojnega zapisovanja komentarjev; izdelane naj bodo aplikacije za tablice in telefone; gradiva naj omogočajo učencem tekmovanje z drugimi vrstniki; naloge naj bodo oblikovane za individualno delo, včasih pa tudi za obravnavo novih snovi; pridobiti čim več dovoljenj za ogleda odlomkov filmov, predstav ..., ki si jih bo mogoče ogledati pri pouku.

Sklep

Učitelji z vseh 14 šol, ki sodelujejo v projektu *Slovenščina na dlani*, so zelo pomemben partner pri snovanju in razvijanju interaktivnega učnega e-okolja za slovenščino, ki nastaja v okviru omenjenega projekta. Sodelujoči učitelji bodo skupaj s svojimi učenci/dijaki prvi, ki bodo novo e-okolje preizkušali, ga sooblikovali in izboljševali. Pri tem ima ključno vlogo računalniška opremljenost šol. Z anketo, ki smo jo izvedli med sodelujočimi učitelji, smo dobili zadovoljiv podatek, da so sodelujoče šole dovolj dobro računalniško opremljene ter da bodo učitelji in učenci/dijaki lahko kakovostno sodelovali pri nastajanju novega e-okolja za slovenščino. Vsi učitelji so računalniško tudi dovolj usposobljeni, saj že poznajo obstoječa e-gradiva za slovenščino in jih občasno tudi uporabljajo pri pouku. Pri razvijanju novega e-okolja je zelo pomemben tudi podatek, da so nad delom z e-gradivi navdušeni tudi učenci/dijaki, še zlasti če ga sestavljajo naloge, ki so jim zanimive. Pri razvijanju novega e-okolja za slovenščino bomo vsekakor upoštevali mnenja in predloge uporabnikov, to je v prvi vrsti učiteljev in učencev/dijakov.

Literatura

Polonca ŠEK MERTÜK, 2017: *Rezultati ankete o računalniški opremljenosti VIZ*. Gradivo projekta Slovenščina na dlani. Maribor: Univerza v Mariboru.

Idejna zasnova učnega e-okolja Slovenščina na dlani

IZTOK KOSEM

Povzetek Uporabniški vidik je zelo pomemben del snovanja sodobnih virov in gradiv, zato tudi v projektu *Slovenščina na dlani* skrbimo, da pri snovanju e-okolja upoštevamo mnenje in izkušnje naših uporabnikov, učiteljev in učencev. V prispevku predstavljamo rezultate ankete, izvedene med učitelji v začetku projekta ob predstavitvi prototipa e-okolja.

Ključne besede: • anketa • učitelji • učno okolje • uporabniki • digitalni medij •

NASLOV AVTORJA: dr. Iztok Kosem, asistent, Univerza v Mariboru, Fakulteta za elektrotehniko, računalništvo in informatiko, Koroška cesta 46, 2000 Maribor, Slovenija; Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za prevajalstvo, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana, Slovenija, e-pošta: iztok.kosem@um.si.

DOI <https://doi.org/10.18690/978-961-286-164-3>
© 2018 Univerzitetna založba Univerze v Mariboru
Dostopno na: <http://press.um.si>.

ISBN 978-961-286-164-3

Uvod

Pri snovanju novega učnega pripomočka, zlasti takega, ki v marsičem orje ledino na določenem področju, je vedno pomembno že med snovanjem upoštevati uporabniški vidik. Samo tako lahko zagotovimo, da bo pripomoček uporabljan redno in množično. Tudi pri snovanju interaktivnega učnega e-okolja *Slovenščina na dlani* se zato že ob snovanju posvetujemo z uporabniki. Te zastopajo učitelji in učenci 14 osnovnih in srednjih šol z različnih koncev Slovenije, ki sodelujejo v projektu.

V prvih mesecih projekta smo pripravili prototip učnega e-okolja in določili osnovno strukturo ter nabor različnih funkcionalnosti, ki bi jih e-okolje lahko imelo. Nato smo med učitelji izvedli anketo, v kateri smo se osredotočili na dva glavna vidika: kdaj oz. kako bi učitelji e-okolje uporabljali (1. in 2. vprašanje) ter kako pomembne se jim zdijo posamezne funkcionalnosti (3., 4. in 5. vprašanje). Na koncu ankete smo učiteljem ponudili možnost, da dodajo morebitne pripombe, komentarje ali predloge k zasnovi. Anketo je izpolnilo 22 učiteljev, 21 žensk in 1 moški.

Kdaj oz. kako bi uporabljali učno e-okolje?

Učiteljem smo ponudili 5 oz. 11 izjav glede treh sklopov nalog (pravopis in slovnica, frazemi in pregovori ter besedila). Označiti so morali tiste, s katerimi so se strinjali, na voljo pa je bila tudi možnost »drugo«.

Pri vprašanju »Kdaj bi uporabljali predstavljeno učno e-okolje?« je za vse tri sklope daleč največ učiteljev (med 64 in 73 %) izbralo možnost: *E-okolje bi uporabljali pri rednem pouku občasno, ko obravnavamo teme, ki so zajete v e-okolju*. Na drugem mestu po pogostosti izbire je uporaba e-okolja pri dejavnostih izven rednega pouka (36 do 45 % učiteljev). Manjši delež učiteljev bi uporabljal e-okolje pri rednem pouku individualno. Veseli podatek, da le zelo majhen delež vprašanih učiteljev (5 do 9 %) e-okolja ne bi uporabljal kot del rednega pouka.

Odgovori na vprašanje o tem, kako bi uporabljali e-okolje pri poučevanju, kažejo, da vidijo učitelji največji potencial e-okolja za uporabo pri pripravljanju preverjanj znanja, reševanju domačih nalog in izvajanju vaj v računalniški učilnici. Spodbudno je, da bi približno polovica učiteljev (odvisno od sklopa) e-okolje uporabljala tudi pri izvajanju preizkusov znanja. Velik delež učiteljev (med 50 in 77 %) bi e-okolje uporabljal za pripravljanje primerov in nalog, natisnjenih na papir, kar je najbrž posledica trenutnega pomanjkanja e-virov za slovenščino in deloma tudi različne opremljenosti šol. Na razlike v opremljenosti šol kažejo tudi nižji delež učiteljev, ki bi e-okolje uporabljali prek tablic, in komentarji učiteljev o slabi opremljenosti.

Precej manj potenciala učitelji pripisujejo e-okolju za individualizacijo pouka slovenščine, saj je le majhen delež učiteljev odgovoril, da bi e-okolje uporabljali za individualno določeno domače delo oz. bi uporabo e-okolja prepustili individualni odločitvi učencev. Tudi za uporabo e-okolja pri dodatnem oz. dopolnilnem pouku se je opredelil le manjši del učiteljev.

Odgovori učiteljev pod možnostjo »drugo«, kot so »svetoval-a bi ga odraslim, ki potožijo, da jim težave povzroča pravopis, npr. vejica«, »na pogovornih urah, konzultacijah v srednji šoli« in »1. učenci bi uporabljali pri pouku pametne telefone; 2. naloge rešujemo frontalno z učiteljevim računalnikom«, pa razkrivajo nove možnosti uporabe e-okolja in potrjujejo pomen sodelovanja uporabnikov pri njegovem snovanju.

Funktionalnosti učnega e-okolja

Od naštetih funkcionalnosti se prav vse zdijo učiteljem pomembne, saj na lestvici od 1 do 5 nobena ni prejela nižje povprečne ocene od 3,5. Da bi dobili boljšo medsebojno primerjavo funkcionalnosti po pomembnosti, smo jih v analizi razdelili v tri skupine: nepogrešljive (povprečna ocena od 4,5 do 5), precej pomembne (od 4 do 4,4) in pomembne (od 3,5 do 3,9).

Za učitelje nepogrešljive funkcionalnosti e-okolja so:

- Za vsako temo so na voljo naloge različnih težavnostnih stopenj. (4,9)
- Naloge na določeno temo lahko najdem tako, da vpišem ključne besede v iskalno okence. (4,8)
- Lahko brskam in iščem po razlagah, ki se sicer prikazujejo pri nalogah in so del učnega e-okolja. (4,7)
- Za vsakega učenca lahko sledim celotni statistiki opravljenih nalog in njegove uspešnosti. (4,7)
- Za vsakega učenca imam vpogled, kako je reševal naloge. (4,6)
- Razviden je seznam vseh tem in vseh nalog, ki so na voljo za določeno temo. (4,6)
- Za vsakega učenca imam možnost popraviti razlage, ki jih je vpisal. (4,5)
- E-okolje ima vključene povezave na druge vire, ki obravnavajo isto temo. (4,5)
- Lahko napišem sporočilo določenemu učencu, skupini, razredu ali več razredom. (4,5)
- Lahko opozorim, kadar v primerih ali pri izvajanju nalog v e-okolju opazim kakšno napako. (4,5)

Precej pomembne se učiteljem zdijo naslednje funkcionalnosti:

- Računalnik uporabnika avtomatizirano usmerja med temami in zahtevnostmi. (4,4)
- Za vsak razred, ki ga učim, lahko sledim celotni statistiki opravljenih nalog in uspešnosti celotnega razreda. (4,4)
- Celotnemu razredu lahko določim naloge, ki jih mora opraviti. (4,4)
- Učenci se sami registrirajo in opredelijo svoj razred. (4,3)
- Vsakemu učencu lahko določim naloge, ki jih mora opraviti. (4,3)
- Lahko iščem po korpusu, izdelanem v projektu, neodvisno od vaj in nalog. (4,3)
- Lahko izdelam in vnesem v e-okolje nove naloge, ki jih uporabljam pri pouku in menim, da so dobre/koristne. (4,2)
- Med vsemi razredi, ki jih učim, lahko primerjam uspešnost po različnih temah. (4,1)
- Lahko sporočim svoje splošno mnenje v zvezi z e-okoljem (pohvale in pritožbe). (4,1)
- Učence lahko poljubno razporejam v skupine znotraj razredov. (4,0)

- Lahko vnašam nove, manjkajoče razlage in opise. (4,0)
- Lahko nalagam nove primere besedil. (4,0)
- Učenci si lahko v e-okolju oblikujejo svoj profil z osnovnimi podatki. (4,0)

Še pomembne, a manj od zgoraj naštetih, pa so za učitelje sledeče funkcionalnosti:

- V e-okolju si lahko oblikujem svoj profil z osnovnimi podatki. (3,9)
- Uporabniške profile učencev lahko upravljam tudi jaz (spreminjam, dodajam podatke ipd.). (3,8)
- Vse svoje učence lahko razporejам v poljubne skupine. (3,6)
- Za razrede, ki jih učim, izvem uspešnost po različnih temah glede na uspešnost drugih šol. (3,5)
- Lahko vzpostavim kontakte z drugimi učitelji in šolami, ki uporabljajo e-okolje. (3,5)

Zgornji pregled nas opozarja, da je nujno vložiti veliko dela v pripravo nalog različnih težavnostnih stopenj. Pomembno bo tudi zagotoviti dobre iskalne možnosti in pregledno statistiko uspešnosti učencev ter učiteljem omogočiti možnost komuniciranja z učenci in avtorji e-okolja. Po drugi strani pa razpršenost na iskanje in statistiko vezanih funkcionalnosti glede na pripisano pomembnost opozarja na to, da je treba biti pri snovanju e-okolja zmeren in da učitelji ne smejo biti (pre)obremenjeni z različnimi možnostmi. Ravno zato smo začeli razmišljati o vključitvi neke vrste avtomatskega pomočnika oz. čarovnika, ki bi učiteljem pomagal pri uporabi e-okolja, zlasti naprednejših funkcionalnosti. Podobno bomo zaradi relativno nizkih povprečnih ocen za funkcionalnosti, ki sta usmerjeni v primerjavo oz. povezovanje med šolami, pa tudi zaradi nekaterih s tem povezanih komentarjev, ki so jih učitelji navedli pri zadnjem vprašanju, še razmislili, kako takšne primerjave omogočiti na čim bolj produktiven in smiseln način.

V nadaljevanju projekta *Slovenščina na dlani* bomo učitelje redno vključevali v proces snovanja učnega e-okolja, še več koristnih povratnih informacij in predlogov za izboljšave pa si obetamo, ko bodo učitelji in učenci lahko e-okolje preizkusili tudi v praksi.

Literatura

Iztok KOSEM, 2017: *Analiza ankete o idejni zasnovi e-okolja*. Gradivo projekta Slovenščina na dlani. Maribor: Univerza v Mariboru.

Prvi odzivi učiteljic in učiteljev

INES VORŠIČ

Povzetek Inovativno učno e-okolje *Slovenščina na dlani* se bo uporabljalo pri pouku slovenščine v osnovni in srednji šoli, zato je prav, da snovalci e-okolja pri zasnovi upoštevamo tudi mnenja, izkušnje in ideje učiteljic in učiteljev, ki delo v razredu najboljše poznajo. Tako v okviru projekta pripravljamo izobraževanja, ki služijo oz. bodo služila tudi medsebojni diskusiji o učnem e-okolju. Prvo izobraževanje je že potekalo v decembru 2017.

Ključne besede: • učno e-okolje • slovenščina • izobraževanje učiteljic in učiteljev • povratne informacije •

NASLOV AVTORICE: dr. Ines Voršič, asistentka, Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Inštitut za znanstvenoraziskovalno dejavnost; Univerza v Mariboru, Pedagoška fakulteta, Oddelek za razredni pouk, Koroška cesta 160, 2000 Maribor, Slovenija, e-pošta: ines.vorsic@um.si.

DOI <https://doi.org/10.18690/978-961-286-164-3> .16

ISBN 978-961-286-164-3

© 2018 Univerzitetna založba Univerze v Mariboru

Dostopno na: <http://press.um.si>.

Uvod

Ker se lahko učno e-okolje dobro zasnuje in nato uspešno deluje le ob vzajemnem delu snovalcev, učiteljic in učiteljev ter učencev/dijakov in učenk/dijakinj, smo si članice in člani projekta zadali nalogo, organizirati redna srečanja tudi v obliki izobraževanj za učiteljice in učitelje, na katerih bomo sodelujoče seznanili s postopki dela, z napredkom in novostmi v stroki, hkrati bomo na ta način pridobili tudi povratne informacije iz prve roke, ne nazadnje pa tudi dragoceno gradivo. V času od 4. 12. do 18. 12. 2017 so bila tako izvedena prva izobraževanja za učitelje in učiteljice v projektu sodelujočih vzgojno-izobraževalnih zavodov (VIZ). Člani in članice projekta smo predstavili idejno zasnovo e-okolja, prototip učnega e-okolja, izvajanje vaj in nalog, način sodelovanja in temeljne projektne aktivnosti, ki sledijo, nato pa smo sodelujoče učitelje in učiteljice poprosili, da podajo svoja razmišljanja in komentarje k predstavljeni zasnovi.

Odzivi učiteljic in učiteljev

Učiteljice in učitelji (ponekod so se jim pridružili tudi ravnateljji) so izrazili navdušenje nad projektom, e-orodjem in njegovo inovativnostjo. Pohvalili so medsebojno sodelovanje, korekten odnos, vključenost učiteljic in učiteljev (in njihovih učenk/dijakinj oz. učencev/dijakov) v projektno delo, upoštevanje njihovih mnenj, predlogov, zamisli, idej, pomislekov in tudi primerov, ki jih bodo z veseljem zbirali.

Prototip so si z zanimanjem ogledali in povedali, da jih veseli, ker bodo med prvimi spoznali e-orodje. Zanimalo jih je že, kdaj ga bodo lahko začeli preizkušati.

Izpostavili so pomembne prednosti e-orodja *Slovenščina na dlani*, in sicer:

- takojšnja dostopnost;
- prilagoditev za tablice in telefone;
- formativno spremljanje napredka učenke/dijakinje oz. učenca/dijaka;
- uporabnost;
- vključevanje konkretnih primerov (ki jih bodo tudi sami prispevali);
- upoštevanje problematičnih učnih vsebin (na katere bodo sproti opozarjali).

Podali so tudi nekaj idej za pritegnitev učenk/dijakinj oz. učencev/dijakov k redni, vsakodnevni uporabi e-orodja:

- vključevanje igričarskih, grafičnih elementov;
- kvizi;
- izzivi, in sicer ne samo med sošolci, temveč tudi med drugimi uporabniki;
- točkovanje;
- igre, ki od učenk/dijakinj oz. učencev/dijakov zahtevajo vsakodnevno aktivnost.

Med vsebinami, pri katerih imajo učenke/dijakinje oz. učenci/dijaki največ težav in bi jim bilo treba nameniti veliko pozornosti, so izpostavili:

- tvorjenje/pisanje besedil;
- pravorečje (predlagajo vključitev videoposnetkov);
- frazeologijo (učenci/dijaki si pogosto napačno interpretirajo frazeme);
- dejavnosti v zvezi z natančnim branjem, razumevanjem besedila;
- vsebine s povratnimi svojilnimi in oziralnimi zaimki ipd.

Za čim večjo uporabnost e-orodja so predlagali še:

- časovno omejitev reševanja nalog (nekdo lahko nalogo reši v prvem, nekdo pa v petem poskusu);
- podatek, kolikokrat je kdo reševal katero nalogo;
- za zelo ambiciozne tudi težje naloge;
- medpredmetne povezave (npr. z matematiko, geografijo, zgodovino idr.);
- ponoven vpogled v že rešene naloge;
- možnost natisa rešenih nalog;
- vključevanje videoposnetkov, igričarskih, grafičnih elementov in slikovnega gradiva (risbe/karikature ...) za pojasnilo pravil;
- upoštevanje male/velike začetnice;
- upoštevanje presledkov (da zaradi odvečnega presledka pravičen odgovor ne bi bil označen kot napačen);
- ob pravopisni/slovnični napaki bi lahko program to že sam zaznal in vizualno opozoril nanjo.

Sklep

Po vtisih, povzetih po prvem strokovnem izobraževanju v okviru projekta, so učiteljice in učitelji sodelujočih vzgojno-izobraževalnih zavodov z zasnovo učnega e-okolja zelo zadovoljni. Podali so svoje komentarje in pomisleke ter dali zanimive pobude, ki jih bomo skušali vključiti v oblikovanje e-okolja, tako da bo resnično po meri tako učiteljic in učiteljev kot učenk/dijakinj ter učencev/dijakov.

Literatura

Ines VORŠIČ, 2017: *Poročila z izobraževanj na VIZ*. Gradivo projekta Slovenščina na dlani. Maribor: Univerza v Mariboru.

Natečaj kot oblika projektnega sodelovanja z osnovno- in srednješolci

NATALIJA ULČNIK

Povzetek Pri pripravi učnega e-okolja je pomembno, da imajo v posameznih fazah razvoja možnost sodelovati tudi predvideni uporabniki. Ob upoštevanju njihovih idej se namreč lahko razvijejo učna e-okolja, ki jih bodo z veseljem uporabljali. V prispevku je kot možnost njihovega vključevanja predstavljen natečaj.

Ključne besede: • projekt *Slovenščina na dlani* • učno e-okolje • fotografija • natečaj • promocijsko gradivo •

NASLOV AVTORICE: dr. Natalija Ulčnik, izredna profesorica, Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Koroška cesta 160, 2000 Maribor, Slovenija, e-pošta: natalija.ulcnik@um.si.

DOI <https://doi.org/10.18690/978-961-286-164-3> .17

ISBN 978-961-286-164-3

© 2018 Univerzitetna založba Univerze v Mariboru

Dostopno na: <http://press.um.si>.

Uvod

V projektu *Slovenščina na dlani* smo izhajali iz težnje po aktivnem vključevanju primarnih uporabnikov e-okolja, tj. osnovno- in srednješolcev, v vse projektne faze, torej v zasnovi, oblikovanje, testiranje in rabo. Uporabniki namreč najbolje vedo, kaj jih najbolj motivira za rabo nekega e-okolja, kaj jih spodbudi k vračanju v e-okolje, kakšna vizualna podoba jim je všeč, katere vrste interaktivnosti si želijo ipd. V nadaljevanju je predstavljen natečaj kot ena izmed možnosti sodelovanja.

Natečaj projekta *Slovenščina na dlani*

Natečaj je oblika javne objave, na katero se lahko odzovejo posamezniki ali skupine, ki jih zanima priprava izdelka, ki je predmet natečaja. V projektu *Slovenščina na dlani* smo se odločili natečaj izrabiti v smislu sodelovanja z učenci in dijaki s tistih šol, ki so vključene v projekt. Januarja 2018 smo razpisali prvi natečaj, ki je potekal do 15. marca 2018. Objavljen je bil na projektni spletni strani <http://projekt.slo-na-dlani.si/sl/natecaj2018/>, njegov namen pa je bil pridobiti izvirne fotografije na temo *Slovenščina na dlani*, s katerimi bi lahko grafično podprli naše učno e-okolje in ki bi jih lahko uporabili na projektnem promocijskem gradivu (tj. plakatih, brošurah ipd.). Z eno ali več fotografijami so se odzvale OŠ Draga Bajca Vipava, OŠ Pesnica, OŠ Danila Lokarja Ajdovščina in Gimnaziji Želimlje.

Komisija, ki smo jo sestavljale članice in člani projekta, je 12 prejetih fotografij ocenila na podlagi naslednjih kriterijev: usklajenost s tematiko natečaja, inovativnost, kreativnost, estetski videz, dodelanost in uporabnost. Izbrali smo 5 fotografij, ki jih bomo nagradili s praktičnimi nagradami, in zmagovalno fotografijo, ki bo uporabljena v promocijske namene projekta *Slovenščina na dlani*.

Rezultati natečaja so bili objavljeni konec marca na projektni spletni strani, junija 2018 pa bomo nagrajencem, nagrajenkam in obema mentoricama podelili tudi nagrade in priznanja.¹

Sklep

Natečaj se je izkazal kot ustrezen in učencem ter dijakom zanimiv način povezovanja med razvijalci in uporabniki e-okolja. Prijavljeni so izkazali veliko mero angažiranosti in kreativnosti, na eni izmed osnovnih šol so fotografije tudi smiselno povezali v celovito zgodbo. V projektni skupini že razmišljamo o nadaljevanju in krepitvi tovrstnega sodelovanja, torej o razpisu novih natečajev, na katerih bi osnovno- in srednješolci lahko sodelovali še z drugovrstnimi izdelki (videoposnetki, ilustracijami ipd.), saj bi s tem pridobili možnost izvirnega izražanja, odkrivanja svojih talentov ter pridobivanja dodatnih kompetenc.

---

¹ Nagrade (USB-ključki, skodelice, dežniki, beležke, pisala) sofinancirata Republika Slovenija in Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada.

Priloga: Nagrajene fotografije²

1. Igraj z nami s Slovenščino na dlani – ZMAGOVALNA FOTOGRAFIJA

OŠ Danila Lokarja Ajdovščina

Na fotografiji: Luka Pasutto

Mentorici: Petra Kodre, Jasmina Putnik

---

² Namen druge, tretje in četrte fotografije je spodbuditi razmislek o ustreznosti zapisa na fotografiji.

2. Rešuj probleme z nami s Slovenščino na dlani

OŠ Danila Lokarja Ajdovščina

Na fotografiji: Luka Pasutto, Tacijan Paljk, Gašper Ličen

Mentorici: Petra Kodre, Jasmina Putnik

3. Razmišljaj z nami s Slovenščino na dlani

OŠ Danila Lokarja Ajdovščina

Na fotografiji: Lara Slokar, Ema Bizjak, Veronika Knafelc, Sanja Miletic

Mentorici: Petra Kodre, Jasmina Putnik

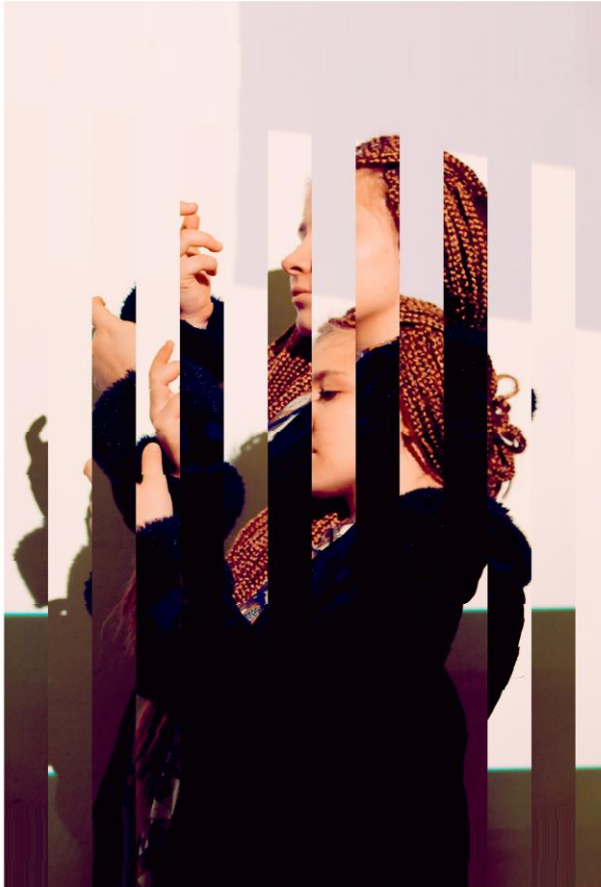

4. Nad napake z nami s Slovenščino na dlani

OŠ Danila Lokarja Ajdovščina

Na fotografiji: Iris Leban, Nuša Ropič in Tija Vidmar

Mentorici: Petra Kodre, Jasmina Putnik

MOJ JEZIK JE V MOJIH ROKAH.

5. Moj jezik je v mojih rokah

Gimnazija Želimlje
Na fotografiji: Mihaela Žnidaršič
Avtorica: Tjaša Kučič

Univerza v Mariboru

Filozofska fakulteta

M o n o g r a f i j a
Slovenščina na dlani 1 svojo svežino idej in sodobno strokovno izraze nezapleteno, a s strokovno korektno dikcijo širi iz lingvističnega v šolski izobraževalni prostor. Z izborom zanimivih tem nagovarja ciljno publiko, tj. učence in dijake, ter jih spodbuja k opazovanju lastnega jezika in jezika njihovega vsakdana, v katerem je vendarle toliko zanimivega. S premislekom izbrana strokovna literatura nagovarja in spodbuja učitelje, da si pridobijo še več podatkov, s katerimi bodo vsebinsko samozavestneje oblikovali delo pri pouku. In kar je najpomembneje, napovedana in predstavljena učna orodja bodo učence motivirala, učitelje pa razbremenila pri utrjevanju, spremljanju napredka in preverjanju učenčevega znanja.

Red. prof. dr. Irena Stramljič Breznik

Strokovna monografija *Slovenščina na dlani 1* prinaša zanimive novosti s področja jezikoslovja, odgovore na aktualna jezikoslovna vprašanja, vpogled v ozadje nastajanja novega e-orodja in korpusov ter odzive in mnenja učiteljev, ki sodelujejo v projektu. Monografija uspešno povezuje jezikoslovno znanost ter znanstvenoraziskovalno delo s področja jezikoslovja prenaša v osnovno- in srednješolske okvire, spodbuja ustvarjalnost učiteljev in ponuja nekonvencionalne učne metode. Zaradi približanih jezikoslovnih tem, aktualnih primerov in koristnih predlogov je zanimivo čtivo za učitelje osnovnih in srednjih šol, razumljiva in zanimiva pa je tudi za učence in dijake, ki si želijo dodatnega znanja.

Red. prof. dr. Metka Kordigel Aberšek

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA KULTURO

EVROPSKA UNIJA
EVROPSKI
SOCIALNI SKLAD